

EESTI KOOL

PEDAGOOGILINE AJAKIRI

Nr. 4

Aprill 1939

V aasta

SISU:

- Julius Grüntal †.
- K. Eenpalu:** Õppealade ja õpikute osa koolinoorsoo kasvatuses.
- V. Toom:** Kooliaed õpilaste toitlustamise teenistuses.
- Juta Rebane:** Matkamine kodutütarde organisatsioones.
- A. Org:** Koolisäästlikkusest.
- E. Aver:** Õpilaste töövõistlusest tööstuskeskkoos.
- J. Reinet:** Käsitööõpetuse korraldamisest maa-alkkoos.
- J. Madisson:** Eestikeelne ajalooline kirjandus 1938. a.
- Marta Schmiedehelm:** Komplekt vajalisi õppevahendeid Eesti muinasaja kohta.
- A. Kuut:** Uusi koolimaju 1938. aastal.
- Erna Laur:** Muljeid Hollandi koolist.
- A. Ora:** Elektronmikroskoop.
- J. Lang:** Kas ß või ss?
- J. Tarmisto:** Kaunistagem koduümbrus okaspuudega!
- E. Oissar:** H. Nohl — Charakter und Schicksal. Mitmesugust.

TALLINN

HARIDUSMINISTEERIUMI VÄLJAANNE

Hinnasoodustus 1. maini 1939. a.

Prof. G. Suits

prof. P. Wieselgren

mag. P. Ariste

ROOTSI-EESTI SÕNARAAMAT

Sõnaraamat sisaldab üle 50.000 märksõna, ulatusliku rootsi keele grammatika ja norra ja taani keele lühikese õpetuse umbes 800 suurel leheküljel.

Sõnaraamat ilmub 6 vihus ühe aasta jooksul. Tellija erilisel soovil saadetakse raamat pärast ilmumist välja tervikuna.

TELLIMISTINGIMUSED: 15 kr. ette tellides ja osade viisi makstes (tellimise andmisel kuni 1. maini tuleb sisse maksta 3 kr. ja iga vihu ilmumisel 2 kr.); 12 kr. kohemaksetavas rahas.

Pärast ilmumist maksab sõnaraamat 20 kr.

Raamatule valmistatakse kahesugused standardköited: kõva poolnahkköide ettetellimise hinnaga 4 kr., 2) pehme täisnahkköide 6 kr. 50 s.

Saksa, inglise ja prantsuse keele oskajad õpivad kergesti mõistma ka rootsi ja teisi Skandinaavia keeli selle sõnaraamatu abil.

John Gunther

ILMUS

NÜÜDSE EUROOPA JUHID

Tõlkinud L. Anvelt ja L. Oras. 15 illustr. kriitvahvleil ja kaart. 420 lk. Hind 6 kr., köites 7 kr. 50 s.

„Nüüdse Euroopa juhid“ on harukordselt elav ülevaade kaasaja suurtest isiksustest, nende mõjust maailma sündmustele ja Euroopa poliitiliste vahekordade kujunemisest. Autor, kes suure Ameerika ajalehe kirjasaatjana kaua aega viibis Euroopas, esitab oma tähelepanekuid väga ladusalt, arusaadavalt ja intelligentset. Kogu teos on tulvil andmeist, mida lugeja on teada soovinud. Hitler, Mussolini, Chamberlain, Stalin, Goering, Goebbels ja paljud teised suured mehed on tabavalt iseloomustatud ja tutvustatud. J. Guntheri teos, kirjutatud suure värskuse ja huumorimeelega, on ainulaadne kaasaja valitsejate üle avaldatud

kirjanduse hulgas. Ta suurest levikust annab tunnistust seegi, et eestikeelne tõlge on tehtud 30-nda, viimaste sündmustega täiendatud ingliskeelse väljaande järgi.

EESTI KIRJANDUSE SELTS

Aia 19, Tartu, tel. 6-01, posti jooksev arve 20-36

Ar 939 F
Eesti

5 krooni kuus

suudate kindlasti panka sisse maksta oma lapse arvele. Selle väikese sissemaksuga kogute lapse täisealiseks saamiseni

1750 krooni

suuruse kapitali. On aga Teil võimalik rohkem säästa, siis kasvab ka kapital vastavalt suuremaks. Sellega kindlustate lapse tuleviku ja valmistate rõõmu enesele ja temale.

Seepärast juba täna

astuge lähemasse Ühispanka või Ü. K. Rahvapanka ja avage oma lapse nimele hoiuarve ja makske sinna järjekindlalt iga kuu kindel summa. Hoiuarveid avavad kõik ükispangad, hoiu- ja laenukassad ja ka.

Ü. K. Eesti Rahvapank

Tallinn, Suur-Karja 19, telefon 425-55.

Viljapuude pritsimiseks varakevadel tarvitage mõjuvat taimekahjurite tõrjevahendit viljapuu-karbolineumit

„ESTOLEUM“

mis hävitab puule pritsitult taimekahjurid ja nende munad. „ESTOLEUM“ on vees kergesti lahustuv ja on müügil 5 ja 10 l tarvitamisõpetusega varustatud plekknõudes ja umb. 200 l laenuvaatides. Saadaval era- ja ühiskauplustes üle maa.

EESTI KIVIÕLI A.-Ü

Müügibüroo: Tallinn, Pärnu mnt. 10, tel. 478-66

ÕPPERAAMATUID ALGKOOLIDELE.

EESTI KEEL.

- „Elav Sõna“. Emakeele lugemik algkoolidele. Hind köites: I — kr. 1.50; II — kr. 1.75; III — kr. 1.75; IV — kr. 2,—
- P. Puusepp. Kirjakeele algmeid. Hind köites: 1.—2. õppeaasta kr. 0.80; 3.—4. õppeaasta kr. 1.—; 5.—6. õppeaasta kr. 1.20.
- P. Puusepp. Emakeele õpik. Hind köites: 1. õppeaasta kr. 0.65; 2. õppeaasta kr. 0.85.
- P. Puusepp. Etteütusi. Hind: I (algk. noorematele kl.) — kr. 1.20; II (algk. van. kl. ja keskkoolile) — kr. 1.20.
- P. Puusepp. Emakeele teste. 2.—6. õppeaasta. Hind à kr. 0.20.

MATEMAATIKA.

- A. Kasvand ja J. Lang. Väike matemaatik. Tööraamat algkoolidele. Hind köites: I — kr. 0.65; II — kr. 0.80; III — kr. 1.—; IV — kr. 1.15; V — kr. 1.25; VI — kr. 1.25.
- A. Kasvand ja J. Lang. Kontrolltöid matemaatikas. 2.—6. õppeaasta. Hind à kr. 0.20 (üks vihk kahele õpilasele).
- Ainulubatavad õpikud.
- A. Kasvand, J. Lang, O. Paas. Matemaatika õpik. Hind köites: 5. õppeaasta kr. 0.85; 6. õppeaasta kr. 0.85.

LOODUSÕPETUS.

- Lang, Paris, Peet, Reial. Väike Looduse Söber. Hind köites: algk. 3. kl. kr. 0.80; algk. 4. kl. kr. 0.95; algk. 5. kl. kr. 1.—; algk. 6. kl. kr. 1.15.

AJALUGU JA KODANIKUÕPETUS.

- J. Parijõgi ja T. Algma. Möödunud ajad jutustavad. Ajaloo tööraamat algkoolidele. Hind köites: I — kr. 1.40; II — kr. 1.70; III — kr. 1.50.
- J. Parijõgi ja T. Algma. Noor kodanik. Kodanikuõpetus algkoolidele. Hind kr. 0.90.

MAATEADUS.

- A. Leht ja E. Martinson. Algekooli maateadus. Hind köites: I — kr. 1.—; II — kr. 1.40; III — kr. — 1.60.
- Prof. A. Tammekann. Uus koolikaardistik (atlas). Algekoolidele. Hind kr. 1.60.

INGLISE KEEL.

- M. Kreutzberg. Inglise keele õpik I. Progümnaasiumi I kl. kursus (5. õppeaasta). Hind köites kr. 1.80.

Kõik õpperaamatud on HM pooli koolidele tarvitamiseks lubatud.

Ilmu mis el.

- J. B. Ross. Kasvatuse psühholoogia põhijooni, (Ilmub mais 1939).

D-A 1101V

Kirjastus „KOOL“

Tartus, Tiigi tän. 1. Telefon 7-24.

Posti jooksev arve nr. 2164.

EESTI KOO L

HARIDUSMINISTEERIUMI PEDAGOOGILINE AJAKIRI

Nr. 4

Tallinn, 24. aprillil 1939

V aasta

Julius Grüntal †.

In memoriam.

Neljäpäeval 30. märtsil, hommikul kell 5.40 lõpetas oma maise teekonna Haridusministeeriumi Kooliosakonna peainspektor Julius Grüntal. Kadunu sündis 21. veebruaril 1890 Tallinnas käsitöölise pojana. Õppis Katariina-nimelises linnakoolis ja Nikolai gümnaasiumis. Lõpetamata viimase kursust siirdus Moskvasse, kus a. 1910 õiendas küpsuseksami. Samal aastal astus Moskva Ülikooli matemaatika-füüsika teaduskonda, mille lõpetas a. 1917. Üliõpilasena töötas kolm aastat Moskva Ülikooli Psühholoogia Instit. prof. G. Tšelpanovi juhatusel. Õpetajaametit alustas Moskvast a. 1913 Zõbini kommertskoolis.

Pärast ülikooli lõpetamist teenis õppejõuna Pensa kubermangus Tšembari linnas kohalikus gümnaasiumis kuni aastani 1922. Nimetatud aastal opteerus Eestisse ja samal sügisel astus teenistusse Tallinna Linna II Tütarlaste Gümnaasiumis matemaatikaõpetajana. On olnud tunniandjaks mitmes pealinna keskkoolis. A. 1925 nimetati Grüntal II Tütarlaste Gümnaasiumi inspektoriks, a. 1928 Tallinna linna koolinõunikuks kesk- ja kutsekoolide alal; 1934. aastast peale oli lahkunud koolimees tegevuses Haridusministeeriumi Kooliosakonnas, algul koolinõunikuna, 1937. aastast nõunikuna ja 10. veebruarist 1938 koolide peainspektorina keskkoolide alal.

Julius Grüntal.

Möödunud aasta oktoobris haigestus J. Grüntal raskekujulisse südamehaigusse, paranes seevõrra, et novembris suutis veel lühemat aega tööl olla, siis aga murdis haigus ta lõplikult tõvevoodisse, millest ei olnud enam pääsemist.

Nii on lühikesed ametlikud andmed kadunud koolimehe elust. Näib, nagu oleks elu iseenesest juhtinud endastmõistetava järjekindlusega edasi lahkunu haridus- ja töökäiku. Kuid nii libedasti see ei ole läinud. Nendegi kuivade ridade vahelt paistab iseõppija konarlik ja suuri ponnistusi nõudev haridustee: keskkhariduse omandamine eksternina. Siis pikk ülikooliaeg — muidugi ilma toetuseta kellegi poolt, teenides ja õppides, suure jõu- ja ajakuluga. Järgnevalt revolutsioonikeerises paisatuna kuhugi Vene provintsi-linna, pääseb sealt kodumaale — muidugi puupaljana ja vintsutatuna, et kõigega otsast alata. Ja pidev tõus teenistuse alal kodumaal ei saanud kuidagi iseenesest, vaid oli pingutava, aga viljaka töö õiglaseks tulemuseks.

Sügavas leinas mälestab Haridusministeerium enneaegselt lahkunud koolimeest. Kaotus on seda raskem, et kadunu oli oma ala parim eriteadlane, kelle asendamine pole hõlpus. Lein valitseb ka „Eesti Kooli“ toimetuseperes: kuulus ju kadunud peainspektor J. Grüntal meie ajakirja toimetusse selle asutamisest saadik.

Ei ole põhjust siin loetlema hakata neid teeneid, mis lahkunul on meie kooli, eriti keskkooli kujundamisel. Kadunu töö kõneleb ise enda eest. Märkigem kas või ainult seda, et 1930. a. keskkooli õppekavad on suurel määral peainsp. Grüntali töö vili. Samuti on praegu kehtivad kavad valminud Grüntali juhtimisel ja viimistlemisel. Kuid suur osa kadunud koolijuhhi tööst pole fikseeritud paberile: see oli elav läbikäimine õppejõududega ja nende juhtimine. Oleme kõik saanud aastate kestel hinnata ta asjatundlikke nõuandeid ja mitmesuguste pedagoogilises elus üleskerkinud küsimuste lahendamist. Neist pole säilinud dokumentatsioone, kuid need on mõjutanud kooli, üksikuid õppejõude, seega siis ka meie kooli palet.

J. Grüntali kui pedagoogi iseloomustavaks jooneks oli lapsearmastus ja sellest johtuv lapse, s. o. õpilase kaitsmine. Kas oli see eksameil, igapäevaseis vahejuhtumeis koolielus või väljaspool kooli, ikka nõudis peainspektor Julius Grüntal laste huvide arvestamist, laste kaitsmist võimalialdava õppejõu või rangelt erapooletu seadusliku normi vastu. Koolielu juhina omas G. haruldaselt terava silma, nii positiivsete kui negatiivsete nähtuste tähelepanemisel kooli välises korralduses kui ka kooli siseelu jälgimisel. Tahaks oletada nimetatud omadusis süstemaatilise psühholoogilise koolituse jälgi vene oma-aja suurima psühholoogi juhtimisel.

Kooliinimese töö on juba kord säärane, et see ei säili mingi käega-katsutava või nähtava esemena. Seepärast võib paista pealiskaudsele vaatlejale, et ta elutöö kustub ühes temaga. Ometi ei ole see nii. Meie nooruse vaimse palge kujundamine ei ole vähem väärtuslik või vähem püsiv töö kui

mingi suurehituse fassaadi loomine. Kuigi kiviehitus tundub ehk igavesena, ometi on säärase loomingu iga tühine võrreldes aegadest üleulatava rahva kujunemis- ja saamiskäiguga. Kui usume oma rahva mõõtmatusse tulevikku, siis hinnakem ka pedagoogi tööd igaveseks püsivana. Ei saa siis juttugi olla koolitegelase töö kaduvusest.

Kui kirjutatakse kord Eesti nüüdiskooli ajalugu, siis ei saa seejuures meie keskkooli käsitlusel vältida peainspektor Julius Grüntali nime. Liiga suure osa endast andis ta selleks oma tööle, liiga tugev on selleks tema töö mõju meie keskkooli ilmes.

Õppealade ja õpikute osa koolinoorsoo kasvatuses*.

Peaminister *K. Eenpalu*.

Tänast sõnavõttu tahaksin kasutada mõnedes asjaoludes, mis juba mõnda aega mind kui lastevanemat ja poliitikainimest on vaevanud ja mida praegu tahaksin teile kui ajaloo ja kodanikuteaduse õpetajate perele otseselt siit ütelda.

Mõnda aega olen juurelnud ajaloo ja kodanikuteaduse õpperaamatute küsimuse üle. Te kõik olete nende õpperaamatute käsitsejad ja nende najal te peate andma neile ainetele hinge ja vaimu, sest nii teie kui ka kõik meie koos peame ajaloo, kodanikuteaduse ja kirjanduse alasisid meie õppetegevuse kõige tähtsamateks aladeks. Ja tõepoolest, kui me oma lapsi tahame oma rahva ja maaga, oma rahva saatusega kõige tihedamalt siduda, siis saame seda teha just nimetatud õppealade kaudu. Ja ilma hinge siduva aineta ei kujutaks ma endale õppetegevust ette. Tehnika võib olla väga kasulik ja kõrge õppeaine ja kõik tehnilised alad ja distsipliinid võivad osutada elus kõige esmajärgulisemaks või ka kõige kasulikumaiks õppealadeks. Aga et need õppealad võiksid meie rahvale anda seda, mis igal rahval peab olema, mis rahva kannaksid igavikku, selles peame meie kõik kahtlema, sest need on rahvusvahelised õppealad ja teinekord võivad need kasu asemel kahju tuua.

Küsimus on seda väärt, et kõigepealt mõne lausega peatuksime aja- loo ja kodanikuteaduse õpperaamatute juures.

Meie ajal öeldakse, et õpperaamat ei tarvitse olla väga loetav, et õpetaja seisab ju selle taga ja peab raamatule hinge andma. Ta peab kõik raamatu peatükid, võib-olla isegi üksiku lause desifreerima, tegema raamatu lapsele huvitavaks ja kättesaadavaks. Teame, et mitte iga õppejõu juures ei ole see nii, kuigi see on nõutav ja iga õppejõud seda teha tahab. Teame, et iga õppejõud ei suuda seda alati teha. Vahest jääb ka midagi vahele ja me teame, et kõik lapsed ei jälgi alati seda, mis õpetaja kõneleb. Mina omast ajast mäletan, et tähelepanu saajaprotsendilises ulatuses alati ei olnud. Tuli arvestada kättesaadavust ja sealt võtta, mis järgmiseks tunniks oli tarvis

* Peaministri kõne ajaloo ja kodanikuteaduse õpetajate päeval 12. aprillil 1939.

teada. Pärast kursust korrates rahuldusid sellega, mis üldpildina õpperaamatust said.

Ärge pange minule pahaks, austatud koolitegelased ajaloo alal, ütlen otsekohe — meie õpperaamatud ajaloo alal on kuivemad kui kuivad. Ei tahaks seda ütelda mitte kõigi õpperaamatute kohta, olen vaid mõnda neist käsitse- nud ja lehitsenud. Võib-olla, et te ei tea, et ajalugu õpitakse meil sagedasti pähe õpperaamatu järgi nagu mõnd tehnilist ala. Ajalugu aga pähe õppida, see tähendab ajalugu mitte tunda ega ajalooesse mitte tungida. Olen tähele pannud nähtusi, kus lapsed õpperaamatu kokkusurutuse ja igavuse tõttu igat üksikut lauset tuubivad ja seletust pärivad vanemate käest, kuna raa- matusse on raske süveneda. Veel rohkem — ärge pange pahaks — olen lugenud mõnda meie õpperaamatut ja ma ei saa neist aru. Muidugi, kui tungida neisse, kui süveneda, siis pikapeale avanevad salajased väravad. Üks on selge, et ajalooõpikud ei tohiks olla nii koostatud, et nad võiksid olla ainult päheõpitavad. Võib-olla selle põhjuseks on materjali rohkus, mida tahetakse ajaloos edasi anda. Kõrvalt on öeldud ja kõneldakse väga laialt ja arvatavasti seda te ise ka teate, et iga meie õppeaine eriteadlane tahab oma ala kõige täiuslikumalt edasi anda. Ja selle poolest me oleme hädas mitte ainult gümnaasiumides — ma mõtlen siinjuures ka keskkooli —, vaid oleme hädas ka meie ülikoolides. Nii Tallinna Tehnikaülikoolis kui ka Tartu Ülikooli mõnes fakulteedis kuhjatakse aineid kokku niipalju, et üliõpilane keskmise virkuse juures ei saa ülikooli lõpetada enne seitset aastat. Küsiksin, mistarvis me oma noorsugu niiviisi koormame? Kas selleks, et nad kõige selle läbi paremaks saaksid? — Vististi mitte.

Et õpperaamatud ei valguks liiga laiaks, ollakse sunnitud materjali kuhjamist ette võtma. Võib-olla on see ka põhjus. Aga siiski tundub ja näib, et see ei ole mitte ainus põhjus, vaid peamine põhjus on nähtavasti selles, et oleme kõikidele oma tähtsatele ainetele ja ajaloolistele õpperaamatutele liiaks vähe tähelepanu pööranud. Ja seepärast, kui ma täna siin sõna võtsin, teen palve-ettepaneku kõikidele neile, kes meil on õpperaamatuid kirjutanud, samuti ka neile, kes õpperaamatuid tarvitavad, sest õpperaamatute juhtijaist oleneb ka palju.

Minu palvekujuline ettepanek oleks selline, et eriti neil aladel, mis tegelevad meie laste hingega, et neil aladel me saaksime õpperaamatuid, mis ei sunniks õpilasi nende sisu pähe õppima. Ega see nõudmine ei ole suur, ja ma palun seda minu nõudmist mitte nii mõista, et see kostaks või tunduks kellelegi etteheitena. Paluksin seda nii võtta, et meie lastevanemad kuuleksid seda ja tunneksid seda ka meie pedagoogid, kes pedagoogilist ala juhivad. Ja et seda tunneksime ka meie, kes me valitsemise juures oleme.

Niipalju kui olen tähele pannud ja õpperaamatuid kodanikuteaduse alal lehitsenud, on need pisut loetavamad. Aga ka kodanikuteaduse õpperaamatud ei ole meil sellised, nagu nad peaksid olema. Keskkoolide ja gümnaasiumide kodanikuteaduse õpperaamatud peaksid olema käsiraamatuiks igale kodanikule, sest ega see ala nii keeruline ei olegi, et seda iga ennest-hariv kodanik tarvitada ei võiks. Ja sellisel raamatul, kui ta on koostatud tarviliku põhjalikkusega, literatuursetl, selgelt — sellisel raamatul on lai turg. Kahjuks oleme õpperaamatute küsimuse oma kooliloo jätnud vähema tähelepanu osaliseks, kui ta on tõeliselt väärisk, ja eriti just kõige tundlikumate alade õpperaamatute osas.

Järgnev õppeaine oma tähtsuse poolest, mis last hingega seob oma maa ja seda maad kandva rahva saatusega, on looduslugu, samuti ka maa-

teadus. Loodusloo alalt olen üht õpperaamatut lugenud ja pean selle kohta andma veel halvema atestatsiooni kui ajaloo õpperaamatute kohta. Pearõhk on pandud terminoloogiale ja lõpuks aru ei saa ka veel, sest et raamat on väga igavalt kirjutatud.

Siin peab muudatus tulema! Muidugi, nagu juba ütlesin, aine huvitavaks ja elavaks tegemine on ainuüksi õpetajate käes ja õpperaamat, saan aru, on vaid konseptiiks rohkem-arenenumale. See oli, millele tahtsin seletavat tähelepanu juhtida oma sõnavõtu esimeses osas, ja see on ajaloo, loodusloo, kodanikuteaduse, kirjandusloo põletavamaid külgi. Kui Haridusministeerium koos õpetajatega, meie raamatukirjutajatega ja -loojatega toime peaksid saama murranguga, mis seda paremuse, selgema sisu poole viiks, küll oleksime siis kõik tänulikud, nii lastevanemad kui ka lapsed ise.

Kui sõna olen võtnud, siis arusaadavalt esinen poliitikamehena, sest te teate — poliitikamees on seda tüüpi tegelane, kes igat asja hindab ja vaatab otstarbekuse seisukohalt. Ta on arvamisel, et elus otstarbel on suur väärtus ja kui tegevus selle järgi seatakse, et otstarve rahuldatud on, siis on asi korras. Arusaadavalt peab tähelepanu pöörama ka objektiivsusele. Objektiivsus võib teinekord kahjaks tulla endale ja kahjaks just seal, kuhu seda kahju laotada ei tahaks. Aga ega see ei tähenda, kui asju ja distsipliine käsitleda otstarbekuse seisukohalt, et objektiivsus selle all peaks kannatama. Iga elu juhtija ja seadja ja nende eesotsas poliitika määrajad ja seadjad — ega nad ei pea vähem olema objektiivsed kui teised, küll aga peavad nad olema sihitundjad ja sihi rakendajad, ja selles, mulle tundub, ongi võib-olla kõiges vahe, kui ühest küljest ollakse objektiivselt indiferentne ja teisest küljest ollakse siiski sihiteadlik. Objektiivne indiferentsus on üks kõige halvemaid olekuid ja seepärast eriti neil õppealadel, meie noorsoo hinge käsitlemise ja hinge arendamise osas, kui siin peaks mõne distsipliini järgi objektiivset indiferentsust tekkima — see on kõige halvem. Kõnelemata sellest, et sellisest objektiivsusest võib isegi kahju tulla.

Meil on nagu iga teisegi rahva juures otstarbekohasuse seadmisel tähtsaimateks sihtideks minu tunde järgi järgmised kolm asja. Kõigepealt — kõrge moraal, edasi — sügav töökultus ja kolmandaks — rahvasigivus. Kõik muu on haaratav nende ülesannete külge, et meie neid ülesandeid ja sihte suudaksime hoida kõrgel. Kõik muu on sinna külge seatav, on kaunistamiseks, ilustamiseks ja idealiseerimiseks. Teame, mis tähendab rahva kõrge moraal. See ei ole kõlbluse ega kõlbluse viiside õpetus, vaid rahva kõrge moraal tähendab kõigepealt seda, et igaüks meist on sõdur. See tähendab, et sa oma rahva sihti ja eesmärki tunnend ja seda tunnustad kõigepealt ilma kõhklemiseta ja ilma laialivalgumiseta, kategoorilise imperatiivina, et sa seda tunnustad ja seda pead. See on vanne ja see on rahva kõrge moraal.

Aga kui paljud rahvastest patustavad poliitikaeltu tegelikus käigus ja jooksevad oma kõrge moraaliga vastu?! Alles viimastel kuudel oleme seda tähele pannud. Millise hinnangu peaksime tõmbama kõigist neist käikudest? Rahva minevik ja olevik, tema tulevik ja kogu elu ning saatus on arvatud selle kõva ja tugeva moraaliga külge, millest ei tule kõrvale kalduda ei ühegi distsipliini ega õppeala kaudu. Ja iga õppeala peab hinnatav olema selle mõõdupuu seisukohalt. Niipea kui mõni õppedistsipliinidest, mis mööda laia maailma ei tea millise eduga oleks kantud, peaks meil osutama kahjulikuks, ja niipea kui see meie rahva kõrget moraalit puudutaks, heidame niisuguse õppedist-

sipliini kohe kõrvale, Kui me seda kõrvale ei heida, siis käsitleme teda niisugusena, et ta meid ei kahjustaks.

Edasi ma peatuksin töökultuse juures. Kuipalju me oma töökultuse alal oleme patustanud?!

Tänu senistele moodsatele vaadetele oleme 20 aastat õpetanud, et inimesed ei pea tööd tegema. Mitte kõik küll, aga väga laias ulatuses, sest see, millest kõnelen, ei puuduta mitte igat üksikut, vaid elu õpetusi ja nähteid, mis ümbruskonnas olemas. Rahvas aga, kes on sunnitud oma kõrget moraali paratamatult hoidma, niisugune rahvas peab säärastest õpetustest lahti ütleva, et töökultus sellega alla ei kistaks.

Lähenedes kolmandale postulaadile ma ütleksin — aastakümned on õpetatud, et sigimine on materialistlik ja ka kõik muud sellised nähted on mittehinnatavad. Ei ole väidetud vastupidist, et rahvasigivus on see, mis on paratamatu. Ega muidu meie koolist ja kogu meie vaimumaailmast poleks inimesed ellu astunud, kes sellistele sihtidele, ülesandeile ja suundadele suhtuvad irooniaga. Nii see on. Ja kui see nõnda on, siis peaksime küsima poliitiliselt ja sotsiaalselt seisukohalt väljudes, kuidas see teisiti võib olla.

Kui me midagi oleme tõeks võtnud ja paratamatuks tunnustanud oma ülesannete juures, siis võtame kogu oma elu sellelt seisukohalt. Kogu oma õpetamise seame sellekohaselt, et meie elu kogu kompleksis kujuneks idealistlik suhtumine neisse postulaatidesse, mida me paratamatuks peame. Alles siis võiksime nõuda oma noorsoolt, et neil ühtlane ja koondatud hingelaad ja mõtlemisviis tekiks, et neis eluvande tunne tekiks, et iga inimene, kui ta koolist läbi on tulnud — ma ei mõtle ainuüksi kooli kui õppeasutust — et tal tunne oleks — ta on oma eluvaate järgi vande juba annud. Ja seda vannet ei tarvitse kellelki võtta. Kui palju on meie humanitaarala teadlaste käsutusse vaimu antud! Kui sellest vaimust kõike seda tuleks, mis tarvis on! Tean, tahtmist ja häid soove on meil kõigil palju, keegi meist ei taha omal alal äraandlik olla, mitte kunagi, kõik me tahame ausad olla omal alal, — see on õige.

Aganagu elu ikka muutub, nii ka meie arusaamised, õpetamise ja käsitlemise viisid ja meetodid, — kõik muutuvad. Ja ka ülesanded muutuvad, seal pole midagi parata. Kui me oma eesti humanitaarala õppeainete käsitlemismeetodeid, -viise ja otstarvet sõelume, siis sooviksin küll, et selle sõelamise juures arvestataks meie tegeliku elu eestlast, arvestataks eestlast, kes peab olema idealismist läbi imbunud. Ja eestlase all ma mõtlen igat meie kodanikku, kes siin elab, kes meie rahva idealismi omaks on võtnud. Soovin, et mõtleksite eestlasi, kes viimseni kõigi meie käes olevate hingeliste võimete ja vahendite kaudu oleksid viidud ühendusse oma rahvaga, tema tööga, ta tulevikuga, oleksid viidud ühendusse oma rahva moraalse kui ka füüsilise paljunemisega.

Kooliaia osa õpilaste toitlustamisel.

Voldemar Toom.

Mie kooliaedade asutamisel ja korraldamisel on tehtud üle kogu maa tunnustusväärset tööd. Sellest hoolimata jätavad kooliaiad nende külastajale veel küllaltki kirju pildi, nagu kogesin möödunud suvel, tehes rännaku kooliaedadesse Põhja- ja Keskk-Eestis. Kooliaedade ülesandeist on saadud aru väga mitmeti ja vastavalt sellele ka aedu korraldatud. Osa ülesandeid on enamikus kooles lahendatud, osa lahendamisel. Õppeaia osas ei ole aga veel mingit kindlat joont märgata. Siin oleme veel täiesti otsingute ajajärgus. Ka on uue õppekava kehtima hakates tunduvalt muutunud õppeaia osa sisuline korraldamine ja selle tõttu tuleb kooliaedades selles osas mõndagi ümber mõtelda ja ümber korraldada.

Algkooli õppekavade loodusõpetuse kava lõpul toodud seletuskirja vastav lõige (lk. 56) märgib kooliaia osa õppetöös vägagi praktilisest ja elulähedasest seisukohast. Aiatöö käsitlus ja praktiline aiatöö äratagu huvi aiatöö vastu ja andku vajalikke oskusi tegelike tööde läbiviimiseks. Ka olgu kooliaed eeskujuks koduse aia korraldamisel.

Toodud nõudeist lähtudes on kooli õppeaia üheks osaks eeskujulik kodaed miniatuuris ehk võimaluse korral ka loomulikus suuruses. (Lähemalt allakirjutanu art. ajakirjas „Kasvatus“ nr. 7 — 1938).

Nimetatud õppeaia osa korraldamisel (kui see ei ole korraldatud mõne õpetaja või koolijuhataja isikliku aiana, nagu mõneski koolis seda leidsin) on tegemist ka aiasaadustega, millede tarvitajaks on loomulikult koolipere. Sel puhul tulevad ka aiasaadused koolipere toitlustamisel kasutamisele. Praegu, kus akuutne on õpilaste toitlustamisküsimus kõigis koolides, on esile kerkinud ka kooliaia osatähtsus küsimuse lahendamisel.

Kas kooliaed on rakendatav õpilaste toitlustamise teenistusse? Kui jah, siis millisel määral saaks kooliaeda selleks kasutada? Kas on otstarbekas kooliaiale panna lisatulesandeid õpilaste toitlustamise alal? Need on küsimused, mis kerkivad esile probleemi lahendamisel.

Et teada saada küsimuses tegelike koolimeeste seisukohti, lisasin õpilaste toitlustamisküsimuse selgitamiseks korraldatud ankeedile paar küsimust kooliaia kasutamise võimaluste kohta nimetatud otstarbeks. Ankeet oli saadetud kõigile Virumaa maa-alkoolidele. Vastuseid saabus 88, s. o. 50% koolidelt. Nagu vastustest selgus, on kooliaed õpilaste toitlustamisel kasutamist leidnud ainult 6% vastajate juures ja sealgi osaliselt. Kooliaia tähtsus toitlustamisel ei ole nendegi koolide juures nimetamisväärne. Nii pole vastajad suutnud veel kooliaedu rakendada õpilaste toitlustamisel. Seejuures oli aga koolieine korraldatud enne käesolevat aktsiooni 80% koolides ja käesoleval silmapilgul 99% koolides vastajaist. Näib, et tegelik elu on siin tõmmanud oma raamid.

50% vastajaist kavatsesid kooliaeda otseselt kasutama hakata ka õpilaste toitlustamiseks ja mõned päris suurte ja heade lootustega. 30% vastajaist ei kavatsesid kooliaeda üldse õpilaste toitlustamise teenistusse rakendada. Põhjusestena märgitakse halba maapinda, tööjõu puudumist, kahe- ja kolmeklassilistes koolides õpilaste noorust, lastevanemate kohustusi laste toitlustamisel, küsimuse kooliaia ülesannetesse mittekuuluvust jm.

Et küsimus on üleriigiliselt kõigis koolides päevakorral, on tähtis mõnede suguste sihtjoonte ülesseadmine ja võimaluste leidmine olulise tähtsusega, et vältida asjatuid vigu töö korraldamisel juba käesoleval kevadel.

Eespool märgitud kooli õppeaia osa, mis kujutab perekonna omatarviduseks kasutatavat aeda miniatuuris ja mis on õppeotstarbeks, on toitlustamiseks raske kasutada juba aiasaaduste vähesuse tõttu. Selle aiaosa suurendamist ei ole aga võimalik läbi viia, sest õpilaste tööjõu kasutamine on vägagi juhulik ja kooliteenijale jätkub praegugi kooliaias ja ümbruses küllalt tööd. Pealegi on õpilased käesoleval töökätekehvajal ajal kas kodus või väljaspool kodu tööl ja karjas, mistõttu nende kokkutulek kooli juurde, eriti tööle, on väga raske. Toob ju sel korral laiendatud kooliaed lisa peamiselt töös, mitte õpinguis. Senised kogemused näitavad, et õpilaste kogunemine kooliaia praegustelegi töödele suvisel koolitöö vaheajal nii õpinguiks kui töödeks ei anna küllaldasi tulemusi.

Küsimuse võib lahendada ainult Haridusministeeriumi vastav määrus, mis teeks kooliaias, ka koolitöö vaheajal, õpilasele õpingud ja töö kohustuslikuks. Toitlustamise otstarbel aga õpilaste töökoormat kooliaias suurendada ei saa, sest sagedased kokkutulekud kooliaeda segavad koduseid töid ja pole võimalikud karjaskäijaile õpilasile. Nii ei tule kooliaia osa toitlustamisküsimuse lahendamisel laiemas ulatuses otseselt mitte kõne alla. Ka on kooliaedade all olev maa-ala selleks enamasti väike.

Jääb ainsa võimalusena üle kasutada palgalist tööjõudu ja laiendada kooliaeda kooli põllumaa arvel. Et seista küsimuse praktiliste lahendamismõeldustega silm-silma vastu, teeme umbkaudse kalkulatsiooni selgema pildi saamiseks.

Aja ja ruumi kokkuhoiu mõttes vaatleme ainult toortoidu muretsemise võimalust külma koolieine juurde kooliaias, jättes kõrvale sooja eine ja internaadi toitlustamise vajadused.

Toortoiduna võiksid tulla kasutamisele porgandid ja kaalikad sügisest jaanuarini, toored hapukapsad jaanuarist aprillini (ka jõhvikad on head) ja murulaugud aprillist mai lõpuni. Et seda toortoitut kasvatada 100-le õpilasele näiteks on vaja vähemalt 20 aari aiamaad. Kuna murulauk vabas maas veel aprillis saaki ei anna, tuleks osa murulaugu põõsaid istutada kastidesse, lasta läbi külmuda ja asetada siis sooja ruumi akendele, kust kasve toiduks tarvitame. Eriti maitseb murulauk võileival. Nimetatud aiamaa väetamiseks vajame aga 10 koormat laudasõnnikut, mis maksab vähemalt 25—30 krooni ja 50 kg nitrofoskat, mis maksab 15 kr. Koolide majapidamised on aga niivõrd väikesed, et nad seda laudasõnniku hulka ei suuda anda, ja pole ka alust seda nõuda, sest kooli põllumaa on algkooli seadusega antud teenistustasuna õpetajate isiklikuks kasutamiseks. Maal sõnnikut osta aga pole võimalik, sest ühegi põllumehe au seda ei luba väiksemalgi määral müüa. Tuleb pingutusi teha, et kooliaeda praeguseski ulatuses laudaväetisega kuidagi varustada. Edasi kuulub nimetatud aiamaa korrashoiuks umbes 300 tööpäeva, s. o. kahe inimese tööjõud viie kuu kestel. Kui arvestada kuupalk rahas 35 kr. kuus, siis oleks töötasu 350 krooni. Peale selle hobuste töö, seemnete hind, hoiuruumid, hoiuriistad jne.

Millistest summadest katame toodud kulud? Toortoitut õpilastele vaevalt kulusid katva hinna eest müüa saame. Omavalitsusel ja hoolekogudel tuleb toitlustamisega seoses olevaid kulusid niikuinii kanda, nagu pliidi ja ruumide soetamine, keedu- ja söögiriistade ostmine, teenija palkamine jm.

Ka osagi toidukulu kandmiseks pole ette näha summade hankimise võimalusi. Seetõttu ei ole mõeldav hakata õpilaste toitlustamisküsimust lahendama kooliaedade abil, sest see tuleb palgalise tööjõuga ja ostetud väetisega liiga kallis. Pealegi ei kuulu küsimuse majanduslik lahendamine kooliaia ülesannetesse. Mõttekäiku edasi arendades peaksime siis kooli juurde asutama ka teisi ettevõtteid. Nii vajavad õpilased peale toidu ka riiet ja jalanõusidki. Ometi ei hakka me selleks kooli juures linu kasvatama ja veiseid pidama.

Millisel määral ja viisil saaks siis kooliaed küsimuse paremaks lahendamiseks kaasa aidata? Vastus on lühike. Majanduslikult sel määral, kui võrd annab ta oma eesmärkide taotlemise kõrval aiasaadusi. Neid aiasaadusi võime kasutada kooli internaadis kui ka eine korraldamisel esmajoonel kehvemaile õpilastele. Ka on mõeldavad isiklikud peenrad kooli lähedal elavaile õpilasele, kellel ei ole kodus peenramaad ja kes ei käi karjas. Mõningal määral maitsetaimede kasvatamine kas internaadi või koolieine tarvis, nagu peetersell, till, seller jm., mis „supijuurtena“ ja „rohelisena“ tarvitamist leiavad, on täiesti võimalik. Ka murulaugu kasvatamine kevadiseks toortoiduks, vähemalt maikuus, on täiesti läbiviidav.

Kooliaial on aga küsimuse lahendamisel hoopis teine ja suurem osa täita. See on koduaia asutamiseks ja korrastamiseks eeskujut andmine ja aianduse propaganda kooliringkonnas. Hästi korrastatud kooliaed õhutab enam kui ükski kõne kodusid oma aedu korrastama. On ilmselt selge, et kooliaiale jääb peamiselt õhutav ülesanne ja aiasaaduste kasvatamine õpilaste toitlustamiseks tuleb korraldada kodudes. Kodudes on selleks palju soodsamad võimalused kui koolides ka kõige paremate välisingimuste puhul.

Olgu toodud alljärgnevalt üks võimalus töö arendamiseks nii õpilaste kui lastevanemate abil.

Kasutades loodusõpetuse, koduloo ja osalt ka klassijuhataja tunde, püüame õpilastele anda teatava ettevalmistuse aiaviljade kasvatamiseks teoreetiliselt klassitunnis ja praktiliselt kooliaias.

Toetudes sellele ettevalmistusele võime asuda näiteks ühe või mitme juurvilja kasvatamisele võistluse näol.

Maoludes on selleks igas kodus enamasti peenramaad. Ka neil, kes väljaspool kodu karjas käivad, on võimalik karjakauba tegemisel n.-ü. pealekauba seda peremehelt saada. Selle võistluspeenra või võistluspeenarde harimiseks leidub õpilasel ikka aega, nagu kogemused on näidanud. Võistlused, kas või näiteks porgandikasvatamise võistlused, võivad olla niihästi individuaalsed kui ka klassidevahelised. Nooremad õpilased I ja II klassis võiksid peenra korraldada koduste abiga nn. „õnnepeenra“ nime all. Oma „õnnepeenar“ huvitab last väga. Kas on õnne? Kas kasvab juurvili tema peenral paremini kui mujal? Hoolitseme ja ootame. Kui hästi hoolitseme, on õnne. Õnn on töös.

Võimaluse korral katsume õpilastele jagada maksuta juurvilja seemneid. Seemnete hankimiseks võiksime pöörduda tarvitajateühingute ja eraaride poole, — kes sageli „ühisonu“ ja „kaupmehe onu“ mängivad, kinkides lastele jõuludeks maiustusi. Palume, et nad kingiksid maiustuste asemel aiaviljaseemnete pakikesi. Vahest leidub ka toetusi mujalt, nagu koolihoolekogult, õpilaskooperatiivilt ja teistelt organisatsioonidelt. Töö kestel, s. o. sügisepoole suve läheb klassijuhataja ka tööd vaatama ja hindama. Õpetöö algul pärast võistluse lõppu korraldame koos lastevanemate koosolekuga

ka näituse, kus jagame auhindu ja diplomeid paremaile võistlejatele. Auhindade, kõrval on aga igal noorel aednikul töötasuks ka maitstvaid aedvilju.

Vaevalt jäetakse sel puhul kingitud seemned maha külvamata või lastakse peenar umbrohtuda — tuleb ju õpetaja ise tööd ja töövilja vaatama. Vaatluskäik on klassijuhatajale ühtlasi ka tutvumiskäik oma õpilaste kodudesse, milleks tal talvel kibedal tööajal vaevalt mahti on. Suvel on ka liikumine palju kergem maal laialipaisatud õpilaste kodudesse, eriti kui kasutada jalgratast.

Agas mitte ainult õpilaste kodud ei tohiks kohaks olla, kuhu suuname oma töö, vaid kindlasti paremaid tulemusi saame siis, kui püüame kaasa tõmmata kogu ümbruskonna kodused noorsoo-, nais- ja teiste organisatsioonide kaudu. Selleks õhutame ka organisatsioone korraldama nii aianduse kui ka toitlusküsimuse alal loenguid, kursusi, võistlusi, õpperinge jm. Eriti noorsoo-organisatsioonides on sobiv võistluste ja õpperingide süsteem. Et parandada õpilaste toitlusolusid, peame püüdma tõsta kogu ümbruskonna aiandusliku kultuuri taset.

Nii on otstarbekas asetada küsimuse lahendamisel raskuspunkt laste, lastevanemate ja organisatsioonide kaudu kodudele, kus selleks on palju rohkem eeldusi ja võimalusi kui kooliaias. Ei ole ratsionaalne püüda panna koolile neid ülesandeid, mis temale ei kuulu, sest kooli ülesanne on õpetuslik ja kasvatuslik, mitte majanduslik, ka kooliaia osas. Kooliaed on koht, kus laps omandab huvi aianduse vastu ja õpib tegelikku aiatööd. Sama huvi äratagu ka kooliaed kogu kooliringkonna elanike hulgas, olles elavaks ja näitlikuks reklaamiks. Majanduslikud ülesanded õpilaste toitlustamisel on pandud vanemate ja vajaduse korral ka omavalitsuste õlule ega kuulu kooliaia ülesannete hulka.

Oleme heitnud põgusa pilgu kooliaia ülesandele õpilaste toitlustamise küsimuse lahendamisel maaoludes ja oleme veendunud, et need on küllalt suured, tähtsad ja kaugeleulatavad kogu rahva tuleviku seisukohalt. Sellepärast käed külge juba käesoleval kevadel!

Matkamine kodutütarde organisatsioones.

Juta Rebane.

„Kõndimine on väärtuslik kehaharjutus, südant ja kopsusid arendav. Matkamine viib lähedale loodusele, võimaldab vaheldust ning vaimuvärskendust. Ta loob olukordi iseloomu kasvatamiseks ja sõprussuhete arendamiseks. Ta harjutab korrale ja ergutab isetegevusele“. Nii kirjutab Haridusministeeriumi Noorsoo Osakonna direktor kolonel J. Vellerind omas sissejuhatuses kodutütarde matkaraamatule. Kahtlemata aitab matkamine tublisti kaasa kodutütarde organisatsiooni eesmärgi saavutamisel. Ei ole kahtlust, et oma kodumaa tundmaõppimine matkates ja rahvaga otsene kokkupuutumine toob selle maa ja rahva noortele palju lähemale. A. Olev-Miller omas „Kodutütarde matkaraamat“ I lhk. 13 kirjutab: „Kui matka kestel tajutakse kõigi meelte ja tunnetega, et palju ilu, jõukust, headust ja ka puudusi peitub meie maal, siis

kujuneb tugevamaks side kodumaa ja matkaja vahel, suurenevad kodutunne ja kodumaa-armastus. Edasi loob õige kodumaa mõistmine matkajas kindla enesetunde ja ühtekuuluvuse tunde selle maaga, mis teda kannab ja toidab, loob seega õigeid riigikodaniku tundeid“.

Peab ütlema, et meie noorsugu õpib enamikus väga teoreetiliselt. Mõisted isamaa, rahvas — on nii abstraktsed, et sisu neile anda on raske. Kõik loetud raamatud ja nähtud pildid ei suuda anda seda, mida annab kas või lühike matk oma kodumaal. Varemmainitud raamatust A. Olev-Miller kirjutab: „Ainult rännakuil õpitakse õieti tundma oma maad ja rahvast, saadakse neist harmoonilise terviku mulje — saadakse kodumaa abstraktselt mõistete konkreetne sisu“.

Peale kodumaa tundmaõppimise on matkamisel suur tähtsus isiku kasvatamisel, tema iseloomu arendamisel. Ettevõtlikkus, julgus, vastupidavus, otsustusvõime, isiklike huvide painutamine üldhuvide alla, enese piiramine, — kõigi nende arendamine toimub suurel määral matkamise läbi. Matkates areneb tähelepanu, saadakse uusi muljeid, arenevad tihedad ja püsivad sõprussidemed.

Aga ka kehakasvatuse seisukohalt on matkamisel suur väärtus. Küpsemiseas olevail noortel on kahjulik rekordspordi harrastus, — keha aga vajab tegevust ja liikumist. Selle ea noortele on matkamine otse asendamatu, kui ta toimub tervislikke nõudeid silmas pidades. Kuid kopsusid ja südant arendav, närve rahustav ja keha karstav on matk igas elueas. Matka kasulikkuse üle ei teki palju lahkarvamisi, ja ometi on matkamine sõna otseses mõttes meie rahva hulgas vähe levinud. Ei saa just ütelda, et eestlased oleksid vähe liikuv rahvas, kelledele on võõras matkamine. Meenutagem ainult ajaloost viikingite aega, eestlasist meremehi ja väljarändajaid Ameerikasse ja Venemaale, siis tõendub otse vastupidine nähtus. Samuti näitab ka meie turistiline liiklemine, et eestlane on küllaltki liikuv, kuid matkamine, s.o. jalgsi, jalgrattal ja suuskadel toimuv turism on vähe levinud.

Tänuväärse töö on teinud matkamise propageerimiseks meie skautlikud noorsoo-organisatsioonid. Nende organisatsioonide põhimõtteks on ju kasvatada teo abil: mitte teooria, vaid praktiline töö ja elu ise olgu esialal, — ja selleks on matkamine ju vägagi otstarbekohane. Sellest hoolimata on matkamine võrreldes mõne teise riigiga meil siiski vähe levinud ka skautlikes organisatsioonides. Võib veel mõnikord kohata matkavaid meesnoori, matkasaapais ja seljakottidega liikuvaid tüdrukuid aga näeb üpris harva. Organisatsioonide juhtkond on omalt poolt teinud küllalt rohkesti tööd, et levitada matkamist: on toimunud vastavad laiaulatuslikud võistlusmatkamised (skaudid, gaidid) on püütud ergutada matkamisele nn. matkaraamatutega (skaudid, noorkotkad), on loodud matkaja erikatse märgid (skaudid, noorkotkad, kodutütred), on käsiraamatuis antud juhtnööre matkamiseks jne.

Ka kodutütarde hulgas on mõndagi tehtud matkamise edendamiseks. Järgukatsete kavades on rida nõudeid, mis on otseselt seotud matkamisega, nii maanteede hoiatusmärgid, ilmakaarte määramine looduses III järgus, seljakoti sisu tundmine II järgus ja lõpeks topograafilisekaardi järele orienteerumine ja vähemalt 2-päevase matka sooritamine I järgus. Viimane nõue eeldab juba matka praktilist teostamist samuti kui matkaja erikatse, kus tuleb sooritada 150 km rännak ja esitada ka päevik. Kuna veel mõne aasta eest võidi vabandada mittematkamist vastava kaardimaterjali ja kirjanduse puudumisega, siis seda enam teha ei saa. Aastal 1937 ilmus A. Olev-Milleri sulest „Kodutütred matka-

raamat I“, a. 1938 lisandus sellele „Kodutütre matkaraamat II“ ja mõne nädala eest on ilmunud ka Sõjavägede Topo-Hüdrograafia Osakonna väljaandel Eesti topograafiline ülevaatekaart moodsus 1 : 200 000.

Matkamise levitamisel on aga mõningad raskused ees, mida pole sugugi kerge kõrvaldada. Matkariietuses ja seljakotiga tüdruk on meie linnade tänavpildis siiski nii haruldane, et põhjustab seltskonna muigeid ja haletsemist. Selle tagajärjel on osal tüdrukuil ka piinlik tulla tänavale matkariietes. Seltskonna suhtumine asjasse põhjustab sageli ka vanemate eitavat suhtumist. On igatahes küllaltki sagedaseks nähteks, et vanemad keelavad kodutütrel osavõttu matkast, põhjendades seda mõnikord ainelise puudusega, sagedamini aga kartes oma tütre tervist eest ja hoides oma arvates teda võimalikest õnnetustist. Siin pole muud midagi teha kui ümber kasvatada seltskonna arvamised ja kõrvaldada vanemate kartus, vältides hoolsa ettevalmistusega ja järelevalvega kõik võimalikud etteheited ja õnnetused.

Matkamise levitamiseks on tähtis evida hästi ettevalmistatud ja vilunud matkajuhtide kaadrit. Vanemate usalduse pälvib kahtlemata matk täiskasvanu juhtimisel; seetõttu on vajalik, et kodutütarde vanemad (rühmade ja salkade vanemad) oleksid suutelised edukalt korraldama matku ja neid juhtima. Ainult mõnel juhul on vanemate tüdrukute ning juba vilunud matkajate juures võimalik näha matkajuhi kohal tüdrukut, omasugust või veidi nooremat. Asjast huvitatud vanemaile on ju võimalik korraldada teoreetilist ettevalmistust matka juhtimiseks. Suuremaid tulemusi õppepäevadele annaks aga õppematkade korraldamine vilunud juhtidega ja korraliku varustusega. Kuna iga matka korraldaja ja juhtija vanem võtab enda peale suure töökoorma ja vastutuse, siis on vajalik, et ta seda tööd hästi tunneks, samuti tunneks ka vastutuse suurust, kuid asja väärtust silmas pidades mitte tagasi ei kohkuks. Vähemvilunud vanemate puhul on ka mõeldav, et matka tegelikuks juhiks on tüdruk, kes selleks evib kõik eeldused, ja et vanem matkast osa võtab hooldajana ja järelevalvajana.

Ei tahaks siinkohal hakata kordama reegleid matka edukaks juhtimiseks ja korraldamiseks, samuti matka tehnilist külge ja üldist varustust — need on leidnud küllaldast ja selget käsitlust „Kdt. matkaraamatu“ üldosas. Küll aga tahaksin anda ülevaate praktiliste kogemuste põhjal matkamise võimalustest kodutütarde linnarühmades, käsitelles eraldi mitmesuguseid erimatku.

Tüdrukute matkama harjutamiseks ja vanemate vastuseisu vältimiseks on otstarbekohased ühepäevased matkad linna lähemas ümbruses täiskasvanud isiku juhtimisel. Ka neil matkadel olgu kindel ettemääratud siht ja otstarve. Sihiks on siin sageli võimalik võtta mõni järgukitse nõuetega seotud külastus. Nimetan siinkohal näiteina mõnede tegelikult toimunud matkade sihtkohad ja otstarbed.

1. Ülemiste järv ja Linda kivi (V järk. Üks Eesti muinaslugu) — 10 km.
2. Valkla Vabadussõja tähis (III järk. Lähem mälestusmärk Vabadussõjast) — 33 km.
3. Liiva triangulatsioonitorn (I järk. Topograafilise kaardi valmistamine. III järk. 10 taime, neist 5 puud) — 22 km.
4. Presidendi talu Kosel (Kuidas elab meie riigi juht) — 15 km.
5. Iru-Lepiku küla (kevadised põllutööd ühe kodutütre talus) — 16 km.
6. Harku küla (sügised põllutööd ühe kodutütre talus) — 21 km.

7. Iru linnus (II järk. Muistne eestlaste asula) — 16 km.

Nagu näitena mainitud nimestikust näha, on matka sihtkohad olnud väga erinevad, samuti ka nende otstarbed ja matkateede pikkus. Nad on kõik kuidagi kaasa aidanud kodutütarde järgukatse nõuete illustreerimiseks ja konkretiseerimiseks.

Ühepäevastel matkadel on tarvis silmas pidada samu nõudeid, mis iga matka puhul. Nimelt on vajalik matkajuhil enesel koostada täpne marssruut, väljumise aeg ja koht ning see tüdrukuile-osavõtjaile teatavaks teha. Edasi on vajalik ära jaotada vaatlusteemad matkal. Näiteks 3-nda näite puhul osa tüdrukuid toimetab peamiselt õpinguid ja vaatlusi topograafilisel kaardil, osa kogub taimi ja teeb sellekohaseid tähelepanekuid, osa jälgib loomastikku jne. Vaatlusteemade kõrval tuleb ära jagada ka muud ülesanded.

Igal matkal on peale juhi vajalikud veel järgmised ametikandjad, kes valitakse kas osavõtjate poolt või määratakse juhi poolt: kaardi- ehk teejuht, samariitlane, perenaine, laulujuht ja kroonik. Kõik need ametikandjad peavad olema ka ühepäevasel matkal. Kaardi- ehk teejuhi ülesandeks on jälgida topograafilist kaarti ja sellele tähendatud marssruuti, küsida teed kohalikest elanikest jne. Samariitlane kannab sanitaarpauna ja hoolitseb matkajate tervisliku seisundi eest; suplemise ajal jääb tema kaldale koos paunaga, kui puudub eri vetel-päästja. Perenaise ülesandeks on matkajate toitlustamine; tema korraldab toiduainete, nagu piima ostmist ja ka toidu valmistamist, kui seda tehakse. Laulujuht hoolitseb matka muusikalise külje eest, valib laulud, algatab ja juhhib neid. Krooniku ülesandeks on kirjeldada matkakäiku, erialade üle kirjutavad juba vastava teema spetsialistid.

On tähtis evida korralik matkavarustus ka ühepäevasel matkal. Esimese ja tähtsaima osa varustusest moodustab siin matkariietus ja jalanõud. On tavaline nähtus, eriti kevadistel matkadel, et kiputakse välja tulema liiga kergelriietatult. Siin on tähtis, et matkajuht juba matka eel teataks tüdrukuile vajaliku varustuse. Mida säärase tüdruku isiklik varustuse nimestik peaks sisaldama? Toon siinkohal ära ühe säärase nimestiku matkaks maikuu esimesel poolel, mille pikkus on 26 km ja kestus 10 tundi.

1. Kodutütre vormipluus.
2. Seelik või treeningpüksid.
3. Kodutütre-müts.
4. Selge ja päiksepaistelise ilma puhul jakk või kampsun, pilves ilma puhul villane mantel või palitu.
5. Jalas villased sukad või sokid ja madala kannaga kingad või matka saapad.
6. Seljakott ja selles: sall, kindad, võileibu kaheks söögikorraks, 4 toorest kartulit ja toorest liha või vorsti küpsetamiseks lõkkel, soola, peeker, nuga (võib ka taskunuga olla), pliiats, blokk, niiti, nõel, kodutütre-laulik.

Matkajate ühisvarustuse hulka kuulub: sanitaarpaun, käterätik, seep, hari, topograafiline kaart ja kompass.

Säärases ühepäevases matkas ei ole sageli vaja piirata osavõtjate arvu. Võivad tulla kõik, kes soovivad, keda lubatakse vanemate poolt ja kelle tervis seda lubab. Mõnel juhul, kui matk on ette nähtud pikk, tuleb piirata osavõtjate arvu vanusega, näit. üle 20 km matkast ei tohiks osa võtta alla 12-aastased kodutütred. Samuti tuleb piirata osavõtjate arvu mõnikord välistel põhjustel: külastatavate soovid selles suhtes (sihtkohtade näited 5 ja 6). Säärastel matkadel ei ole ka oluline, et koosseis oleks ühtlane. Koguni suur kasvatus-

lik väärtus on matkal just selles, et ta ühtlustab isegi väga erinevaid tüdrukuid. Füüsiliselt tugevamad peavad õppima end pidurdama, nõrgemad enam pingutama, hellitatud tüdrukud ja pirisejad peavad loobuma oma mugavusnõudeist; kõikide isiklikud huvid painduvad üldhuvide alla.

Suure osavõtjate arvuga ühepäevaseilgi matkul võib tekkida raskusi matkajate toitlustamisega, nimelt piima saamisega. Siin on vajalik, et matkajuht matka sihtkohta ette teataks soovist saada piima.

Juba säärase ühepäevase matka puhul on tähtis ka tüdrukuis kasvatada õige matkamise harjumusi. Olgu siin neist mainitud mõned.

1. Kõik matkajad püsigu oma juhi lähikonnas.

2. Teatatagu otsekohe juhile kõigist väärnähtusist, eriti aga tervisriikeist.

3. Ärgu virisetagu ja kaevatagu asjata.

4. Püütagu käia kogu aeg samas tempos 5—6 km tunnis, 10 min. puhkusega iga tunni järele.

5. Täidetagu enda peale võetud ülesanded täpselt ja korralikult.

6. Teadku kõik, et matka hea kordaminek oleneb igaüksiku osavõtja distsipliinist.

Hästi õnnestunud ühepäevanegi matk toob juurde rea teadmisi, muljeid ja kogemusi. Mitte ainult seda: ta võib koguni muuta mõne tüdruku, võib teha ta palju enesekindlamaks ja julgemaks, mõne teise iseloomu aga tasandada tagasihoidlikumaks ja altruistlikumaks.

Palju kasu on sääraseist ühepäevastest matkadest ka õigete matkavarjume tekkimiseks ja matkavarustuse tähtsuse selgitamiseks. Kui me pikemale matkale üldse ei luba tüdrukuid, kellel puudub korralik varustus, siis ühepäevasel matkal võib seda mõnikord lubada. Ei tee viga, kui mõni tüdruk tuleb portfelliga seljakoti asemel: nähes teiste vaba liikumist ja kandmise mugavust, võrreldes oma pakiga, ei jäta ta igat võimalust kasutamata, et endale seljakotti muretseda. Üks päev kõrgete kontsadega kingades matkanud tüdruk ei tule nendega enam teist korda välja. Siidsukkade tõttu villi hõõrdunud jalgadega tüdruk, nähes teiste paremust villaste sokkide tõttu, paneb teinekord ka endale villased jalga. Liiga suure varustuse hulga all ägav tüdruk arvutab teinekord juba täpselt, millest ta võib matkal olles loobuda kandami kerguse heaks jne. Näiteid niisugustest valusaist õpetusist võib tuua palju ja need just ongi need kõige paremad kasvatajad; s.o. ju elu ise, mis siin õpetab. Ükski sõnaline või kirjalik õpetus, olgu kui elav tahes, ei suuda asendada või ületada omi kogemusi, omi elamusi.

Kui ühepäevaste matkadega on tüdrukuil ärganud huvi üldse matkamise vastu, kui on saavutatud rida kogemusi ja muretsetud varustus, võib asuda ka pikemate matkade korraldamisele. Siis on sageli ka vanemate vastuseis murdunud. Kui nad on näinud, et teiste tüdrukutega pole matkal midagi hirmsat juhtunud, ja kui kaunid matkamuljed on ka nendeni ulatunud, siis lubavad nad lõpuks kindlasti ka oma tütre kaasa ühepäevasele matkale, ja kui nad märkavad selle loa tagajärgil mingit paremust oma tütres, lubavad nad teda kindlasti ka edaspidi kaasa.

Muidugi võib üksainus väike õnnetus või viperus kõigutada vanemate usaldust matka vastu, ja sellepärast peab matkajuht kõik tegema nende ärastamiseks. Siin on esimeseks nõudeks muidugi kodutütre tervislik seisund. Seepärast täiesti lubamatu on tulla matkale ebatervena. Seda tuleb tüdrukuile tõsiselt soovitada ja neis kasvatada juba ette arusaamist võimalikest hädaohtudest sel puhul.

Pikemaist matkadest tuleks koolitöö ajal eriti arvesse ainult poolteise-päevased: nimelt väljutakse laupäeva pärastlõunal, ööbitakse matkal ja jõutakse tagasi pühapäeval pärast lõunat. Säärase matka puhul tuleb silmas pidada kõiki samu nõudeid mis ühepäevaseil, lisaks aga terve rida uusi. Kõigepealt tuleb siin matkajuhil ette muretseda ööbimispaik kindlale kodutütarde arvule; sellega ühenduses on vajalik, et kodutütred ette teataksid oma osavõtust matkamisel. See on vajalik eriti ka selle tõttu, et ööbimisvõimalusi sageli ei ole piiramatule matkajate arvule, ja siis on võimalik toimetada seksiooni. Kui ööbitakse koolimajas või mõnes turistikodus, võib säärasest matkast osa võtta sageli kuni 25 tüdrukut, taludes ööbimise puhul on see arv märksa väiksem. Edasi on säärasel matkal ka suuremad mured toitlustamisega, ehkki siin võib ka veel läbi ajada peamiselt kaasavõetud toiduga. Matkavarustuse osas lisanduvad siin magamistarbed ja tualett-tarbed vastavalt ööbimiskoha erinõudeile. Ka säärase matkade juhiks peaks olema vanem või viimane peaks hooldajana kaasas olema.

Pikemad kui kahepäevased matkad toimuvad peamiselt koolitöö vaheaegadel. Osavõtjate arv säärasel matkal kõigub 2 kuni 10 vahel: üksi matkata on igav ja enama kui kümne tüdrukuga on raskusi öömaja saamisel, raskusi ühtlasi ka grupi moodustamisel ja matka tehnilisel korraldamisel. Neil matkadel võib juhiks olla julgesti ka mõni tüdruk, kuid vanem peab meeles pidama, et tema on siiski seltskonna ja vanemate ees vastutav matka eduka läbiviimise eest. Seepärast peab vanem ise osa võtma matka ettevalmistustist ja peab kuigi ise eemal olles, juhtima matka. Õigupoolest need pikemad matkad alles evivadki kõiki neid hüvesid, mida me matkalt loodame, ja seepärast olgu kõik tähelepanu organisatsioonis pühendatud säärase matkamise propegerimiseks kodutütarde hulgas.

Pikema matka ettevalmistus algab marssruudi koostamisega, mis tehakse sageli ühiselt. Selle järele muretsetakse kõik vajalik kaardistik ja kirjandus, mille abil tutvutakse läbistava alaga igakülgsest. Kõik see toimub matka eel koosolekuil. Nüüd tuleb kohe pöörduda ka kohalike elanike poole öömajade ja toidusaamise kirjadega ja alles kohtadelt jaatavate vastuste saamisega on matka teostumine otsustatud. Selle järele jaotatakse teemad ja eriülesanded. Kuna matkast osavõtjate üldarv on piiratud, saab iga tüdruk eriteema ja peale selle veel ka eriülesande; näiteks: kaardijuht jälgib ja kirjeldab ka maastikku, samariitlane kogub ja vaatleb taimi, laulujuht jälgib ühtlasi rahva kombeid ja eluviisi, matkajuht juhib ka mängu jne. Sellele järgneb varustuse nimestike koostamine ja ühisvarustuse valitsejate määramine. Võimalike arusamatuste ärahoidmiseks on soovitatav informeerida kodutütarde vanemaid toimuvast matkast ja neilt luba küsida tütre osavõtuks. Seda on otstarbekohane teha sel teel, et paljundatakse täpne marssruut ühes ööbimiskohtadega, märgitakse sinna ka kodutütre ülesanded sel matkal ja kodukorra nõuded matkal ning lastakse samale lehele alla paljundada ka loa tekst, millele siis kodutütre ema või isa peab alla kirjutama. See aitab vanemate hulgas tõsta usaldust matka vastu.

Matka enese edukaks teostumiseks on raske ette anda retsepti. Siin oleneb kõik sageli ainult ühest osavõtjast: — tema ülalpidamine ja tegevus võib rikkuda kõigi matkajate rõõmsa meele ja hea tahte, teiselt poolt aga võib ka üks lõbus ja sõbralik tüdruk tervet matkarühma hoida heas meeleolus.

Matka edukaks läbiviimiseks on tähtis, et ta oleks tüdrukuile huvitav. Lihtsalt paigast paika rändamine kilomeetrite katmise eesmärgiga tüütab ja võib toimuda ainult lühema aja vältel.

Millega siis tegelda matkates? See oleks õigupoolest sama küsimus, kui millised teemad kodutütre tegevuses annavad end edukalt käsitleda matkal. Kõigepealt olgu siin nimetatud kodumaa looduse tundmaõppimine.

Looduse tundmaõppimine, kui see toimub ainult järgukatsete äraandmiseks kodutütre käsiraamatu järele, ei ole üldse looduse tundmaõppimine. Ei saa me ometi midagi sellest, kui teame kirjeldada, missugune kask on, aga teda ära ei tunne, samuti kui teame, et leevike on paigalind, teda aga näinud ei ole. Et see tõesti oleks tundmaõppimine, selleks tuleb minna loodusesse, temaga tihedasti kokku puutuda, ja see saab toimuda just matkal. Ei aita ka ühekordsest matkast kuhugi metsa, et tundma õppida linde. Ei! Seda tuleb teha ikka jälle, nii et tüdrukud tõesti eraldaksid üksteisest tundmaõpitud loodusesemeid. Taimede tundmaõpil saab rakendada mõningaid mängu, mis tugevasti suurendavad huvi õpingu vastu, näiteks varanduse otsimist märksõnade abil, milledeks on mõned iseloomulikud taimed, eriti puud, teatavat taimeliikide kogumisevõistlust, segateatevõistlusi, millede hulgas esineb näiteks mõne puuliigi oksa kohaletoomine jne. Samuti aitab looduse tundmaõppimisele kaasa, kui tüdrukud koostavad kogusid tundmaõpitud esemest, taimedest ja nende osadest ning putukaist, pildistavad või joonistavad loomi ja linde ning külastavad matkal ka muuseume.

Looduse elu tundmaõppimiseks ei jätku eseme ühekordsest nägemisest — see võib ununeda ja see ei loo tervikulist pilti esemest. Kui kodutütar on küll matkal korra näinud näiteks männimetsa, ei tea ta veel midagi noore männi erinevusest vanast, männi eri vormidest eri kasvukohtades, männi õitsemisest ja viljadest jne. Alles pidevalt kokku puutudes männiga, õpib ta selle puu elu tundma. Kui ta selle järele matkal külastab mõnd saeveskit ja näeb mändi tarvepuuna, on tal seni abstraktne mõiste „mänd“ muutunud igakülgselt konkreetseks.

Peale looduse tundmaõppimise kuulub kodumaa tundmise hulka ka tema ajaloo tundmine. Viimane toimub küll peamiselt kirjutatud sõna järele; kuid palju konkreetsemaks muutub kodumaa ajalugu tüdrukuile, kui nad matkates on külastanud näiteks kiviaegse inimese asupaiku, muistseid linnuseid, suitsutaresid, mõisaid, on viibinud lahingupaikades ja Vabadussõja mälestusmärkide juures, laulnud nende ääres mõne ühislaulu ja pildistanud või joonistanud neid.

Ka kultuuriloolised paigad — muistenditega seotud esemed või kohad, romaani või näidendi tegelaste ja kirjanike elukohad, nende mälestussambad ja matmispaigad on väärt, et neid külastataks.

Rahva elu ja töö mõistmiseks peab selle lähedale asuma, seda vaatlema ja võimaluse korral ka kaasa tegema. Meie linnarühmade tüdrukud ei tunne sageli maa elu, ja siin on matka kaudu väga palju võimalusi selle tundmaõppimiseks. Tuleb leida vaid sobiv koht ja viis selleks. Millised unustamatud muljed näiteks tekivad tüdrukuil, kui nad satuvad kalurikülasse, kus parajasti võetakse ahjust suitsuräimi, mida nad sealsamas maitsevad, ja kus näevad, kuidas uusi jälle ahju pannakse. Kuid kogemused on näidanud, et võib veel kaugemale minna: võib otse minna appi tööle. Näiteks korraldas üks kodutütar, kes oli maalt pärit, oma rühma tüdrukuile kartulivõtmise talgud. Tüdrukud, kes võib-olla elus kordki polnud näinud, kuidas kartuleid võetakse, tegid seda nüüd ise mitme tunni jooksul. Need muljed ja kogemused talutööst ei unune neil niipea.

Ka kodunduse osas võib matkamise läbi mõndagi huvitavat ja õpetlikku pakkuda. Meenu tagem vaid matku metsa maasikale, mustikale või rabasse

jõhvikale. Isiklikest kogemustest tean, et igakord polegi siin saak oluline, vaid matk ise ja saak on ainult nagu vanemaile rõõmu valmistamiseks. Mõnel soodsal juhul aga on ka saak küllalt suur, nagu näiteks mäletan üht matka seenile. Sel puhul on ka mainimisväärt õppeotstarve — seente eraldamine. Mürgiste tundmine on küllaltki raske, kuid praktiliselt seeni kogudes õpitakse varsti eraldama söödavaid mitesöödavaist.

Kogemusi majapidamise alal annab muidugi iga matk, kuid siin on samuti võimalik läbi viia kindel eesmärk ühel või teisel juhul, vahetades toidukaarti oma valmistatud toidu osas, vahetades valmistusviise jne. Erilist rõhku tuleb siin panna kiirele toiduvalmistamisele; pole ju matkal lõunavalmistamiseks aega raisata kahte-kolme tundi ja arvestada tuleb matkajate head isu. Paljud tüdrukud, matkalviibides ja lepaokstest ja lehtedest restil lõkke kohal lesti suitsetades ja küpsetades, leidsid selles lihtsas toidus oma uue lemmikroa, ning on hiljem koguni kodus pliidi all sama meetodit kasutanud.

Kokkuvõttes võiks ütelda, et polegi ala, mida matkal ei saaks viljelda. Seni olen puudutanud, vähemalt tehnilisest küljest, ainult jalgsi matka. Sisuliselt ja kasvatuslikult jalgsi matkaga ühtuvad ka jalgrattal ja suuskadel toimuvad matkad. Lubatagu mõne sõnaga peatuda ka neil. Esiteks vaatleksin lühidalt jalgrattamatka.

Erinevuseks võrreldes jalgsi matkaga on kõigepealt väiksem side loodusega, kuna edasipäas on kiirem ja seotud teede olemasoluga. Selle tõttu ei paku jalgrattamatk nii suuri võimalusi looduse tundmaõppimiseks. Küll aga on jalgrattamatka paremuseks kiirem edasipäas ja sellega tema abistatavus kodumaa maastikulisel ja asulastikulisel tundmaõpil. Jalgratta matkast osavõtjate arv oleneb samuti ta pikkusest. Ühepäevasel matkal võib sõitjate arv olla piiramatult, eeldades, et matkajad omavad korralikke remonditud jalgrattaid. Pikemaajalistel matkadel on sobivamaks osavõtjate hulgaks 3—5, kuna muidu võimalikud rattaparandused ühel või teisel osavõtjal pidurdavad liialt edasipäasu.

Isikliku varustuse erinevus jalgrattamatka puhul pole väga suur. Tuleb ainult varustuda sooja ihupesuga ja ratta parandamiseks vajalikke esemetega. Jalgrattamatka korraldamisel peetagu silmas, et vaatamata näivale kergemale edasipäasule ja vähemale kehalisele pingutusele, nõuab jalgratta sõit palju suuremat energia kulu ja füüsilist vastupidavust. Selle tõttu ei tohiks korraldada jalgrattamatku liig noorile kodutütreile (alammäär 15 aastat).

Suusamatkad seevastu on võimalikud igas vanuses tüdrukuile, kuna füüsiline pingutus sel puhul on väga sarnane käimisele. Osavõtjate arvult ja tehniliselt korralduselt sarnlevad need matkad samuti jalgsitoimuvaile. Samuti nagu seal ei olnud vajalik koondada tingimata ainult ühesuguste võimetega tüdrukuide ühte rühma, võivad ka siin olla halvemad ja paremad suusatajad koos ühe rühmas: halvemad õpivad paremailt, paremad peavad end pidurdama, kuid soodsal mitmekesisel maastikul võivad mõlemad oma võimeid küllaldaselt näidata. On olnud koguni võimalusi matkata 26 km pikkusel teel segarühmaga, mis koosnes 16 jalgsimatkajast ja 10 suusatajast, viimaseist oli 2 koguni võistlussuusatajad, ja ometi saavutati selle matkaga ülesseatud eesmärk — külastati rebasekasvatust ja veedeti kaunis ning tervislik puhkepäev. Kokkuvõttes võiks ütelda järgmist.

1. Matkamine on tervislikult, kasvatuslikult ja õpetuslikult tähtis tegur kodutütarde organisatsioonis.

2. Matkamise levitamiseks ja propageerimiseks tuleks püüda kõrvaldada seltskonna ja vanemate halvustavat suhtumist temasse.

3. Matka korraldamisega seotud raskuste ja väheste teadmiste kõrvaldamiseks tuleks korraldada rühmade vanemaile vastavasisulisi õppepäevi ja õppematku.

4. Tuleks astuda samme standard-varustuse valmistamiseks ja soetamiseks (seljakotid, kingad, sokid).

5. Matkahooajaks tuleks võimaldada kodutütrelid ööbimine naaber-ringkondade kodutütarde või naiskodukaitse liikmete pool.

6. Tüdrukute seas huvi äratamiseks tuleks välja kuulutada matkamisvõistlused läbitud maa pikkuses ja selle kirjeldamises ning selle kontrolliks sisse seada matkapäevikud.

7. Tuleks jätkata kodutütre-matkaraamatute väljaandmist ja senistele anda peatset lisa.

Koolisäästlikkusest.

Albert Org.

„Raha on abinõu, millega inimene saavutab hüvesid ja säilitab auväärse iseseisvuse. Seepärast soovitaksime igale noorele iseseisvat elu alates õppida kokku hoidma, kõrvale pannes iga nädal kas või kõige väiksema osa oma sissetulekust. Seda soovitame selleks, et nad pääseksid kõigest sõltuvuse, vaesuse ja armuanni palvete koledustest. On soovitav, et igas rahvaklassis igauks võiks iseendale abiks olla, lootes ainult omaenese jõule, omaenese tagavaradele. „Penni on kindlam kui sõber“ — on üks tark vanasõna. Esimene kokkuhoid tähendab endapiiramist, ettenägelikkust ja kainust ning on tulevase õnne tuum ja sõltumatuse algus“.

Neis Samuel Smiles'i sõnades väljendub kokkuhoidlikkuse ehk säästlikkuse mõiste samuti kui paratamatu vajadus neid voorusi igakülgselt ja intensiivselt ergutada ja arendada, lapsekingadest peale: hoiukarpi kogunenud sendikesed, milles alati peitub väike loobumine ja mitte harva suur endasalgamine, on elu väikeste edusammude näiliseks sümboliteks, tähisteks karakterile, mis on jõudnud võita kiusatust; nende sentide väärtus on määramatult kõrgem, kui neile münditud väärtus.

Tänapäev, kus majanduslik element ühiskonna elus ja isikute vahekordades hakkab mängima üha suuremat osa, peab uut generatsiooni veenma selles määratus tähtsuses, mis majandusel on korralikkusel, hoolikkusel, ettenägelikkusel ja nende sünteesil — kokkuhoidlikkusel; noorsoole peab selgitatama, et kokkuhoidlikkus pole lihtne majanduslik mõiste, millest ükskõikselt võib mööda minna, vaid et töö kõrval see on üheks tähtsaimaks isiku ja ka ühiskonna elu ja edu alussambaks. „Kokkuhoidlikkus on universaalne seadus, mis tervet füüsilist maailma, vaimset samuti kui ühiskondlikku olemasolu valitseb“ kindlatab üks itaalia õpetlane. Noored peavad õppima, et kokkuhoidlikkus tähendab kalkulatsiooni, projekteerimist ja ratsionaliseerimist ja et kokkuhoidlikkusest tingitud säästmine ei tähenda kuidagi ainult rahakogumist, vaid see tähendab õigupoolest igat ratsionaalset menetlust, igat kavakindlat ja teadlikku asjade ja väärtuste kasutamist. „Kunst pole raha teenida, kunst on raha hoida“.

ütleb meie vanasõna, ja selle raske kunsti peab noorsugu ära õppima, et tal elus midagi oleks ja et ta ka ise midagi oleks.

Kui kokkuhoidlikkus ja selle taotlemine evib säärase ideelise väärtuse, siis pole ka nende materiaalne väärtus sugugi tähtsusetu. Sentidena pankadesse kogunenud summad muutuvad seal tõhusaiks hoiusteks, mida kavakindlalt rahvamajandusse juhitakse. Säästja tähelepanu tuleb juhtida sellele, et traktor ja laev, kunstväetis ja kiirpress, elektrijaam ja telliskivivabrik, kõik, mis vajab kapitali, elab ja areneb tänu kodanikule, kes teadlikult ja arukalt — ratsionaalselt — oma maja peab ja oma kõrvalepandud sendid hoiule viib; et iga mees, kel pangas on kas või üsna väike hoius, võib uhke olla, et ka tema sendid mingit väikest, aga siiski hädavajalikku ratast liikuma panevad rahvamajanduse hiiglas aparaadis. Ja kui noor säästja selles kõigis veendub, siis on kindel, et temast kord sirgub kodanik, kes mitte ainult kainelt ei kalkuleeri, vaid ka arukalt tegutseb.

Noorte säästupraktika on näidanud, et sellel on veel suur propaganda väärtus, kuna, nagu pangategelased seda kinnitavad, noorte eeskuju ergutab ka teisi perekonnaliikmeid säästmisele ja et mõne aja pärast on juba poja kõrval ka isast säästupanga klient saanud.

Kui kokkuhoidlikkus ja säästmine isikule, perekonnale ja ühiskonnale omavad säärase tähtsuse, siis on endastmõistetav, et nende kodanlike voo-
ruste teoreetiline ja praktiline käsitlemine koolide õppe- ja kasvatus program-
mides paljudes maades aukohale on mahutatud, kuna säästupankade tegelaste
poolt energiline võitlus kestab, et see kõikjal aset leiaks. Eriti energiliselt on
sel alal tegutsenud tuntud inglise riigimees Thomas Henderson, ja iseloomustav
neile püüetele on tema kõne II Rahvusvahelisel Kokkuhoidlikkuse Kongressil
a. 1929: „Ma soovin, et kõik säästupangad kõik oma jõu koondaksid selleks,
et valitsused ja omavalitsused viiksid igasse kooli kokkuhoidlikkuse-õpetuse
ja kindlustaksid sellele väärrika koha igas koolikavas“. Järgmisel kongressil
a. 1935 kinnitas ta, et kokkuhoidlikkuse õpetuse puudumine koolis on ennem
noorsoo õnne hukkumise põhjuseks, kui seda on mõne muu õppeaine
puudumine.

Kõik kolm Rahvusvahelist Kokkuhoidlikkuse Kongressi on korduvalt
küsimumst arutanud ja selle ulatust ning tähtsust toonitanud. 1935. a. kongressil
tähtsamate riikide esindajad valgustasid probleemi üksikasjaliselt ja kongress
ühines üksmeelselt resolutsiooniga, mis valitsustelt nõuab kõigi koolide, eriti
aga õpetajateseminaride, õppekavadesse kokkuhoidlikkuse-õpetuse võtmist
ning lihtsamatesäästmise süsteemide taotlemist koolides, sest et selline sääst-
mise praktika on kõikjal andnud häid tagajärgi. Piirdume märkusega, et
mõneski riigis valitsus pühendab pidevat tähelepanu sellele küsimusele; mõnes
riigis (Argentiinas) on kokkuhoidlikkuse-õpetus koguni sunduslik õppeaine,
kuna Saksamaal paari viimase aasta jooksul on püütud küsimust korduvalt
erimäärustega lahendada.

Kooli- ja noortesäästlikkuse ajalugu algab 19. sajandi esimesel veerandil
ja selle kuulsamaiks ja teeneterikkamaiks pioneerideks on H. Duncan Inglis-
maal, Priscilla Wakerfield ja Dulac Prantsusmaal, H. Thiry Ameerika Ühend-
riikides. Esimesile tagasihoidlikele katseile järgneb sajandi teisel poolel juba
õige aktsioon ja siin tuleb mainida nimesid nagu suur Belgia jurist Francois
Laurent oma paljudesse keeltesse tõlgitud teosega „Conférence sur l'épargne“
ja tema poolt Gentis a. 1866 asutatud noorsoo-säästupangaga, de Malarce
Pariisis ja vaimulik Senckel Brandenburgis, kes a. 1880 asutas „Deutscher

Verein für Jugendsparkassen“ ja seda kuni surmani (1913) juhtis. Kõikjal tekivad noorte ja kooli pangad, et käsikäes säästupankadega ja õpetajaskonna toetusel oma õilsat kasvatus- ja rahvamajanduslikku tegevust harrastada.

Liikumise intensiivsuse poolest on esikohal Skandinaavia riigid, eriti Rootsi. Siin sai liikumine alguse juba a. 1822, kui esimene säästupank ühe Stokholmi kooli juurde asutati. See pank tegutses ligi 20 aastat ja sai eeskujuks teistele samasugustele asutustele. Suurt tõuget annab aga liikumisele Stokholmi Säästupanga üritus a. 1869 avada panga osakondi kõigi pealinna algkoolide juures üldiseks, aga mitte ainult õpilaste kasutamiseks. 10 aasta jooksul tekkis selle algatuse tagajärjel pangas 16.000 uut arvet üle 400.000 kr. summas. Panga ja õpilaste vahetalitajaiks olid õpetajad, kes õpilastelt hoiuseid vastu võtsid, neid üle andes säästupanka, kust siis õpilasele hoiuraamat vastu anti. A. 1911 hakkas sama pank asja ergutamiseks uutele õpilastele hoiuraamatuid jagama, kus algsammuna panga poolt juba 1 Kr. sisse oli kantud, mil-line summa hiljemalt — a. 1929 — kolmekrooniseks tõsteti.

Liikumine tugevneb ja areneb tänu ergutavale seadusandlusele, haridusministeeriumi juhtnõõridele, intensiivsele säästuvahendite (hoiukarpide ja hoiukastide) kasutamisele ning Rootsi Säästupankade Liidu tõhusale propagandale. Viimase ulatus ilmneb 1933. a. kuludes, mis tõusid ligi 1,100 miljoni kroonini, millest üksi 92 tuhat krooni läks noorte säästuajakirja „Lyckoslant-en“ („Õnne penni“) kirjastamiseks. See ajakiri ilmub ligi pooles miljonis eksemplaris ja on levinuim noorte ajakiri Rootsis. Säästupangad on levitanud lugematu arvu lendlehti ja brošüüre. Suurima üritusena võiks nimetada 1931. a. 30.000 eksemplaris ilmunud „Kokkuhoidlikkuse õpperaamatut“, mida õpetajaskonnas hinnata levitati. Praktiliselt taotellakse säästmist koolides hoiukastide kaudu ning kodus üldtuntud hoiukarpide abil, millede võti säästupangas hoitakse. Hoiukastid kujutavad endast kasti, mille kaanes on õpilaste arvule vastav arv avausi. Kindlaks määratud ajal lasevad lapsed oma rahad igale õpilasele määratud avausse; kastil on lukk kahe võtmega, millest üks õpetaja, teine säästupanga käes. Teatavil aegadel tühjendatakse kast panga poolt, hoiused loetakse ja märgitakse üles ja iga laps saab isikliku hoiuraamatu vastava sissekandega.

Rootsi säästuliikumine põhjeneb tihedal säästupankade ja õpetajaskonna koostööl ning kannab rikalikku vilja, mille saak pidevalt tõuseb. A. 1926 tegutsesid Rootsis 115 koolikassat, kes õpilastelt kogusid ligi 8.300 tuhat kr. A. 1933 tõusis kassade arv juba 358-ni ja hoiuste summa ületas juba 26 miljoni kr. Samal aastal koguti hoiukarpidega 2.835 tuhat kr.; a. 1936 küünis see summa juba 4 miljoni kroonini.

Suurt tähelepanu pühendatakse 1) nn. „sihtsäästmisele“, kus säästupanga ja säästja vahel leping sõlmitakse, mille põhjal viimane kohustub kindla aja kestel (3 aastat) määratud otstarbeks (haridusejätkamine, õppereis, maja ostmine jne.) iga nädal tooma kindla summa hoiule, mille eest pank omakorda maksab kõrgema intressi, 2) säästuklubidele. Mõlemad on suunatud koolis omandatud säästmisharjumiste jätkamisele elluastunud noorte seas.

Taani noorte säästmine tugevneb hoiumarkide süsteemile, mida kasutatakse 1880. aastast peale. Marke — hinnaga 5 öret — levitavad kaks erilist panka. A. 1923 müüdi neid 557 tuhande Taani kr. eest, ja a. 1933 tõusis see summa juba 1.411 tuhandeni. 11 aasta jooksul on selle süsteemi taotlemisel kogutud ligi 11 miljoni Taani krooni õpilaste hoiuseid. Liikumise juhtimiseks asutati a. 1929 „Õpilaste säästmise edendamise ühine nõukogu“, kuhu kuuluvad mõlemad nimetatud pankade, Taani säästupankade ja õpetajate liidu esin-

dajad. Nõukogu kirjastab noorte säästuajakirja „Sparegrisen“ (Säästuseake“), mis ilmub 150.000 eks. ja mille lugejaks on iga kolmas Taani laps. Kui nimetame, et Taani 4000 koolist säästmine oli a. 1930 organiseeritud 1100-s koolis ja et see arv a. 1934 tõusis 2350-ni, siis näeme, kui tagajärjerikas see ergutustöö on olnud.

Norras asutati esimene koolikassa a. 1871 ja a. 1931 oli neid juba 257 123 tuhande õpilasega. Maa õpilasi-säästjaid on 54%, linna omi 83%. Koolisäästluse sisemine organisatsioon on peaaegu kõikjal ühesugune. Tüübiltine on Oslo süsteem. Koolide inspektor määrab liikumise juhi, kes omakorda määrab iga kooli laekuri-arvupidaja. Kaks korda aastas kutsub juht laekurid kokku aruande koostamiseks, mis säästupanga poolt kontrollitakse. Nii juht kui laekurid saavad oma töö eest tasu, mis kõigub 600—1200 kr. piirides. Õpetajad, kes klassides koguvad hoiuseid, mingit tasu ei saa; kuid pangad maksavad iga aasta 5.000 kr., mis koolide inspektori poolt koolide vahel õppe- ja lohusotstarbeiks jagatakse.

Kollektiivhoiukaste, nagu Rootsis, Norras ei kasutata. Tavaliseks säästmise vahendiks on alates aastast 1900 hoiukarp. A. 1933 levitati neid 215 panga poolt 114 tuhat karpi ja neisse koguneb 5,5 miljoni kr. (keskmiselt 4,8 kr. karbi kohta). Kord nädalas korjab õpetaja õpilastelt hoiused ja kannab need õpilase isikliku hoiuraamatusse, mis jääb õpilase kätte ja mis heaks propaganda vahendiks on osutunud, olles illustreeritud ja motode ning vanasõnadega varustatud. Hoiused on tähtajalised ja ainult erilistel kordadel, nagu õpetaja loal, võib neid enne tähtaega väljastada. Nende ulatust iseloomustavad 1932/1933. a. andmed, kus 3258 abituriendile välja makseti 432 tuhat kr., mis keskmiselt teeb 120 kr. õpilase kohta ja on küllalt kena summa ellu startimiseks.

Soome on koolisäästluse alal teinud suuri edusamme. Ehkki seal liikumine on juba õige vana, sest juba a. 1876 tegutsesid Turus 10 koolikassat, on hoogus liikumine alles mõned aastat tagasi alguse saanud ja arenenud, kasutades Skandinaavia riikide kogemusi säästmise alal.

Liikumise hings on Suomen Säästöpankkiliitto ja tänu tihedale koostööle õpetajate ja noorsoo-organisatsioonide vahel tuleb Soome saavutusi noorte majandusliku ja eetilise kasvatuse alal väljapaistvaks lugeda. Intensiivne ja intelligentne propaganda kannab head vilja ja eeldab parimaid tulemusi. Üldiseks reegliks on muutunud koolide külastamine säästupankade juhtide poolt, kes õpilasi tutvustavad säästmise sihtidega ja ülesannetega, jagades vastavat selgituskirjandust. Laialt levinud on võistlused kokkuhoidlikkuse teemadele nii õpilastele kui õpetajatele. (Üheks viimaste aastate võistlusteemaks oli „Kuidas saab noorsugu peale koolilõpetamist huvitada kokkuhoidlikkusest ja ratsionaalsest elamisest, et ta võimeline oleks endale ja edaspidi oma perekonnale parimaid elutingimusi looma“). Propaganda peavahendiks on Liidu poolt kirjastatud „Säästaja“, mis soome (60.000) ja rootsi (16.500 eks.) keeles ilmub. Organiseeritud säästmine piirdub algkoolidega ja seda taotellakse kollektiivhoiukastide abil, umbes Rootsi eeskujul. Väga levinud on ka hoiukarbid; Helsingi Säästupank üksi levitas neid 1934. a. 6000 ja 5 kuu kontroll näitas, et igasse karpi oli kogunenud keskmiselt 115 Smk.

Kuna Soomes erilist koolisäästluse statistikat ei peeta, siis on raske saada üldist pilti selle ulatusest. Teada on, et säästupangad kasutavad hoiukaste 1426 koolis, kus on 53.000 õpilast; kui siiajuure lugeda veel 1600 kooli, kus säästmine ühispankade poolt on organiseeritud, siis tuleb arvestada, et ligi 100.000 soome noort — 26% kogusummast — pidevalt kasvatatakse kokkuhoidlikkuse ja selle õilsate tulemuste vaimus ning suuri pingutusi tehakse selle kasvatuse jätkamiseks säästklubide kaudu pärast kooli lõpetamist.

Õpilaste töövõistlusest tööstuskeskkooles.

E. Aver.

Tänapäeva koolielus on kujunemas õpilaste vaheline võistlus üheks tähtsaimaks pedagoogiliseks ergutusabinõuks. Kuigi peale võistluse on veel teisi vahendeid, jäävad need kõik võistluse kõrval varju. Kui loobuksime järsku võistluse põhimõttest kooles, võiks oletada, et kogu elu ja liikumine jääksid justkui seisma. Õpilased ei töötaks enam nii intensiivselt, nad jääksid ükskõikseks töö vastu ja tagajärjeks oleks tagasimineku oskuste ja teaduse omandamises.

Nii suure tähtsusega paistab meile praegu võistluse olemasolu. Me teame, millise palavikuga koolid valmistavad oma õpilasi koolidevaheliseks spordivõistlusiks, millise närvitsemise ja õhinaga õpitakse eksameiks jne. Nii proovitakse sageli jõudu peale spordi veel malemängus, kõneosavuses, lüpsitehnikas, kartulikooremises, aiatöös ja veel mitmel muul alal, kusjuures parimaid ehk nn. tippsaavutusi kroonitakse auhindadega või preemiatega. Sageli pingutatakse end ülejõu, trennides mõnel eespool loeteldud alal, kuna tegemist on ainult rekordi saavutamise ja lõppeedmärgiga, kuid tee selle saavutamiseks polegi tähtis.

Peatuksin siinjuures pikemalt ühe koolitüübi juures, mis seni oma sise- ja välise elus oli võistlusest peaaegu vaba, milles aga viimase paari aasta jooksul on võistlusmoment rohkem pead tõstnud kui üheski teises koolis. Need on meie praegused tööstuskeskkoolid. Eelmainitud kooles on õpetus teatavasti kaheksagune: 1) teoreetiliste teadmiste omandamine klassis, 2) praktiline tööõpetus koolitöökodades vastavate instrktorite juhatusel. Käesolevaga võtame vaatluse alla viimase, s.o. praktilise tööõpetuse koolitöökodades.

Tuleb kohe mainida, et see tööõpetuse meetod tugineb suurel määral jällegi eespool mainitud „moehaigusele“ — võistlusele, kus õpilaste omavaheline konkurents on sageli nii tugev, et instrktoritel tuleb tööd pidurdada, et poisid endile tööga liiga ei teeks.

Töötamine sarnleb saja-meetri-jooksule, kus viimne jõud välja pannakse. Start lüüakse lahti kooli algul ja kevadel jõutakse, kas õnnelikult või õnnetult, finišini. Teisiti poleks see mõeldavgi, kuna tööõpetusetunde tööstuskeskkoolil, võrreldes endise 3-aastase tööstuskooliga, on hulga vähem, (arvudes: enne umbes 4 000 tundi, nüüd umbes 2 800 tundi), siis paratamatult peame oma töökava läbivõtmiseks leidma abinõusid, küsimata, kas see alati õpilastele meeldib või mitte. Tahad õppida, ütleme, lukusepaks, siis tea, et aega selleks on 2.800 töötundi ja õppida terve tööala.

Vaatleme lähemalt, kuidas noor algkooli lõpetaja alustab tööõppimist tööstuskeskkoolis.

Tulles esimesel koolipäeval töökodadesse, saavad õpilased, järjekorras numbrid, antud number jääb igatühele kuni kooli lõpetamiseni. Töökohad (s.o. töölaud, kruustangid, tööriistade kast) on juba ennem nummerdatud. Nii saab iga õpilane endale kindla nummerdatud töökoha, mida ta peab piinlikult korras hoidma. Et seda nõuet täita, maksavad uued õpilased kooli astudes teatava tagatisraha sisse, mille suurus vastab umbes temale tarvitada antud tööriistade väärtusele. Tagatismaksu saavad õpilased kooli lõpetades tagasi. Nii oleks kindlustatud koolil tööriistade kadumine ja üleliigne purunemine, sest õpilane on teadlik riistade väärtusest. Aastatööd on samuti järjekorras

nummerdatud. Seinatahvilil igale õpilasele vastab pooleli oleva töö number. Kui sügisel kõik õpilased alustavad ühesuguse numbri all tööd, on mõne aja pärast pilt hoopis teine. Tekib numbrite lahkuminek. Osa õpilasi jääb maha, kuna esimesed püüavad oma saavutatud seisukohtadest kinni hoida. Seega on meil käimas pinevaim võistlus. Parimad saavad koolijuhataja poolt auhindu, mis omakorda veelgi ergutab tööd. Nii on iga üksik õpilane kibedasti ametis, et aga end „vee peal“ hoida.

Instruktoritel pole vaja nüüd enam õpilasi tööle sundida, nagu endistel aegadel, vaid, nagu öeldud, tuleb sageli pidurid peale panna ja kiirust vähendada, et meie „sõiduk“ ikka tasakaalus püsiks. Töö lõpul ei soovi keegi esimesena töölt lahkuda, vaid püütakse viimse võimaluseni tööd edasi teha. Tööd hinnatakse kohe peale valmissaamist, ja õpilane kannab ise hoolt, et ta aega viitmata saaks jälle uue töö. Seega on ajakulu tööde vahetamisel ka minimaalne. Iga töö valmis saades ilmub seinatahvilil vastavas lahttris imekiiresti uus number, mis erilise iseteadvusega sinna kirjutatakse õpilase enese poolt.

Enne uue töö alustamist võetakse uus töö põhjaliku vaatluse alla. Nii vaadeldakse, millised uued operatsioonid juurde tulevad ja kuidas neid teostada, millised on juba enne tuttavad ja mis kordamisele ning süvendamisele tulevad. Seejuures täidavad õpilased vastava tööjuhise planketi, kuhu märgivad kirjalikult tööoperatsioonide järjekorra ja juhised nende teostamiseks kui ka vajalikud töö- ja mõõteriistad.

Tööliigutuste puhtust ei saa paberile märkida, seepärast õpetatakse seda näitliku demonstratsioonina instruktorite poolt.

Tööd hinnatakse samal tööjuhisel peale valmimist, kusjuures hinde alus- teks on töötäpsus, ajakulu ja välimus. Peab veel mainima, et töökava on koostatud teadlikult ja sisaldab eeskätt kõik töövõtted, mida õpilastele tahetakse õpetada. Tähtsaimaks töökavas tuleb pidada ikka töövõtete omandamist, mitte üksikute esemete valmistamist. Ese on ainult abinõu, mille valmistamisel omandatakse teatavaid töövõtteid.

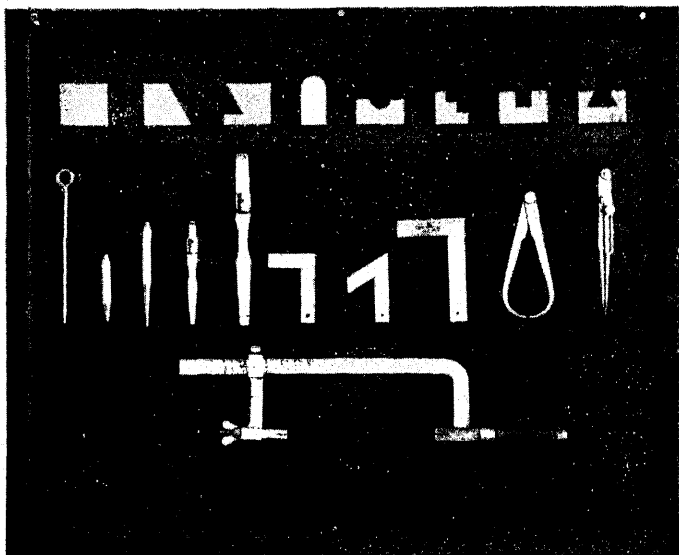
Niisugune oleks üldpilt praeguses tööstuskeskkooli praktilise tööõpetuse osas I klassis. Kokkuvõttes võime ütelda, et tegemist on täiel määral kollektiivse tööga, ja seda teostatakse võistluse alusel. Kas niisugune meetod ka küllalt pedagoogiline on, see on iseküsimus. Seepärast vaatleme ka mõnda punkti vastupidisest seisukohast.

Kõigepealt suures võistlushoos muutuvad õpilased tigedaiks ja hoolima- tuiks isekeskis. Ka tööriistad kannatavad selle all, sest pole ju aega neid enam korrastada. Ei valita abinõusid, millega edasi rühitakse. On sagedane nähtus, et õpilane, kes oma töö ära rikub, näppab kaasõpilase töö ja hakkab seda suurima rahuga edasi tegema; sest kuna tööd kõigil on peaaegu sarnased, on ka instruktoril raske siin igakord õigust mõista. Nii leidub tihti praakiläinud töötükke prügikastis ja õpilased ostavad oma raha eest uue materjali, teatamata sellest instruktorile. Näib, nagu soodustaksime ise liiga suures võistluse tuhinas niisuguseid pahesid, nagu seda on vargus, valētamine, varjamine ja toorus, milliste pahede vastu me peaksime suurima energiaga võitlema, kui silmas pidada kasvatusel lõppeesmärki.

Sellele lisandub ka veel õpilaste isetegevuse ja tahtevabaduse piiramine. Õpilane ei saa oma algatust kuigi palju näidata, kuna loov töö tehakse instruktorite poolt ära. Kasvatuse nõudmised, mida vaja kõrgelt hinnata, ei tule eelmainitud süsteemi juures kuigi suuresti esile. Öeldust selgub, et alalise võist-

luse tagajärjel võib tekkida ka ebasoovitavaid nähtusi, mis ei käi kokku kasvatusel kõrge eesmärgiga. Pealegi teeb alatine pingulolek õpilased enneaegu närviliseks.

Olen püüdnud objektiivselt käsitleda neid plüsse ja miinuseid, mida liialdatud võistlus toob kaasa koolitöös, ja jätaksin lugejate otsustada, kas kirjeldatud töömeetod vajab mõningail kaalutlusil revideerimist või tuleks üldse loobuda kollektiivsest tööst ja võistlusest ning rajada oma töö rohkem individuaalsuse pinnale, uurides ja süvendades igas õpilases peituvaid võimeid eraldi, jättes seejuures osa loovast tööst ka õpilase enda teha. Siis tuleks aga ka teiselt poolt kõne alla õpilaste arv ühe instruktori kohta, mis praegu mõnel pool on liiga suur ja millise arvuga saab ainult veel kollektiivselt töötada. Need oleksid probleemid, millele oleks vaja vastust. Võib-olla läheb korda neid ka saada käesoleva ajakirja veergudelt.

Tabel 1.

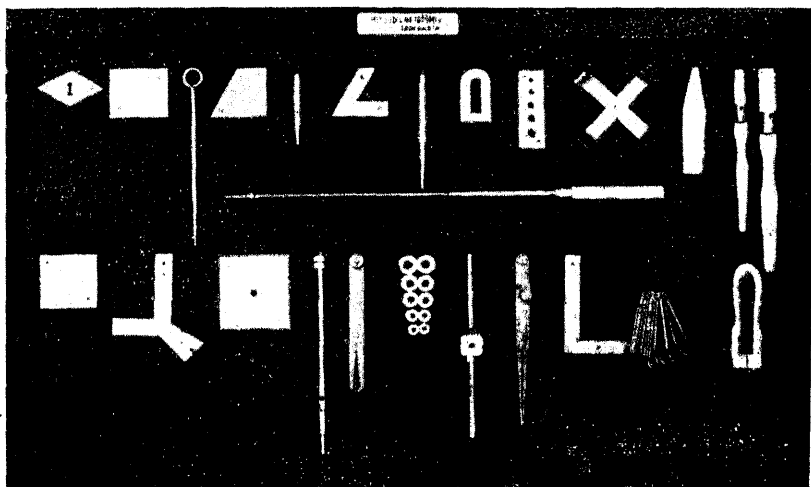
Nagu kuulda, olevat Haridusministeeriumi Kutseoskuse Osakonnal kavatsus korraldada tulevikus ülemaaline tööstuskeskkoolide-vaheline töövõistlus. Siin tuleb siis paratamatult võistelda ka tööõpetajail-instruktorail endil, sest oleneb ju nendest õpilaste tööoskus ja kiirus. Millal ja missugustel alusel see võistlus korraldatakse, pole veel teada.

Lõpuks toon ülevaate töökäigust kirjalike tööjuhiste kaasabil. Tähtsaim abinõu uue töö seletamisel on vastav tehniline joonis esemest. Joonis asetatakse nähtavasse kohta ja seejuures järgneb töö seletamine õpilastega. Õpilased püüavad eeskätt ise leida õige töövõtete järjekorra. Instruktor juhib arutluse käiku ja püüab õpilasi viia asjale võimalikult lähedale, jättes aga järelduste tegemise õpilaste eneste hooleks. Nii lõhutakse iga töö üksikosaadeks ja iga üksikosa omakorda veel üksikuiks töövõteteks. Siit valmibki pärast vastav tööjuhise, mis jääb niikauaks õpilase kätte, kui töö valmis on. Koos valmis-

tööga annab ta selle ära ja see asetatakse, vastavate kaante vahele, milline materjal moodustab pikapeale väärtusliku statistilise andmete kogu, mida saab kasutada metoodilise tööõpetuse väljakujundamisel.

Toome näitena laualipu varda valmistamise juhised, mida on arvult 4. Tööjuhised nr. 1 käsib varda alusristi valmistamist, nr. 2 varda alaosa, nr. 3 varda peenema osa valmistamist ja nr. 4 varda otsa treimist.

Olen startinud, kui moodsalt väljendada, oma õpilastega juba neljandat aastat eelkirjeldatud meetodil ja toon selle aja vältel saavutatud töötulemused tabel-ülesvõtete näol, kusjuures iga tabel tähistab õppeaasta jooksul õpilaste poolt läbitehtud töid. Võrreldes neid tabeleid omavahel, näeme, et tööde metoodiline järjestus pole mitte igal aastal üks ja sama, vaid neis esineb teatavaid erinevusi. Neid erinevusi tulebki kirjutada suuresti katsetuste ja kogemuste

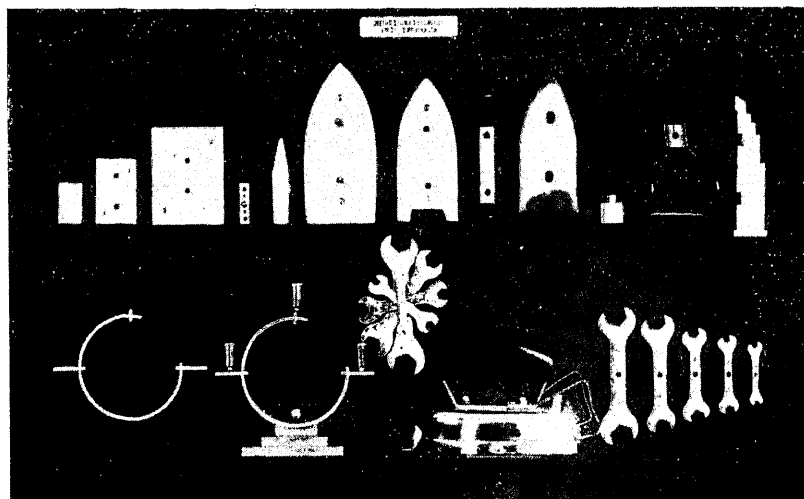

Tabel 2.

arvele. Kui umbes 3 aastat tagasi, millal meil ka tööstuskoolis hakati rohkem rõhku panema metallitööala õpetamise metoodilisele küljele, arvati, et õpilasi tuleb edasi viia töös (I õppeaastal) mitmekujuliste raudklotside väljaviilimise teel. Klotsid läksid ikka järjest keerulisemaks, nii kuidas kasvas õpilaste osavus. Nii näemegi esimeses tabelis ülemises reas terve hulga mitmesuguseid raudklotsi. Hiljem selgus, et klotside viilimine muutus õpilasele monotoonseks ja tal kadus sageli huvi töö vastu. Tuli abi otsida kunstlikult, ja siin osutus päästjaks võistlus. Kui panime võistluse käima, olid õpilased valmis läbi minema; „tulest, veest ja vasktorudest“. Küsimus on vaid, kas see oli õige. Tabel nr. 2 esitab meile töötulemusi aasta hiljem. Siin näeme klotside ja tarbeesemete vaheldust. Klotsil õpilane omandas osavust, tarbeesemel (peamiselt tööriist) sai ta seda kohe rakendada. Nii esinesid pinge ja lahendus vaheldumisi. Siin sai juba rohkem nähtamatult õpilasele külge pookida teatavaid töövõtteid. See oli juba samm edasi. Kolmas tabel, millega alustasime alles käesoleva õppeaasta algul, pakub ülevaadet tööst kuni jõuluni ja on konstrueeritud nii, et siin üldse enam kasutatuid klotsi ei ole; on ainult tarbeesemed, mis koosnevad üksikuist klotsikujulistest tükkidest; nii on mater-

jal ärakasutatud viimse võimaluseni. Nii näeme sel tabelil kolme terviktööd: 1) kütünlajalg, 2) elektertriikmasin, 3) komplekt mutrivõtmeid. Esemeid valmistades on töö lõbus, huvitav ja rahuldab ka õpilasi, nii et meil polegi vaja neid kunstlikult ergutada.

Nagu kuulda kavatsetakse tuleval õppeaastal, vähemalt Riigi Tööstuskeskkoolis, kõrvale jätta kõik eespool mainitud omakatsetatud kogemused ja kasutusele võtta saksa „datsch“-töökava täies ulatuses, millise töökava läbiviõtmine nõuab suurema arvu tööriistade ja abinõude olemasolu. Kui praeguse kava järgi töötada, siis on, nagu nägime, võimalus valmistada ka teatavaid tarbeseemeid ja tööriistu, niivõrd kui see on põhjendatud metoodilise õpetusega.

Tabel 3.

„Datsch“-töökava seevastu on peaaegu ainult puht töövõtete harjutuskava ja temas toodud esemeil pole mingit utilitaarset väärtust. Tema paremused selguvad ikka ainult pärast ühe- või kaheaastast katsetamist.

Tööjuhised nr. 1. Varda alusrist.

	Töövõtete järjekord	Juhised töö läbiviimiseks	Töö- ja mõõteriistad
1	Materjali mahasaagimine	Saagida $\frac{3}{4}$ " \square raua otsast kaks 122 mm pikkust tükki	Rauasaag, mõõtlint
2	Nelikantpindade puhastus ja otste õigeksviilimine	Viilida enne üks pind õigeks ja selle järgi kõik teised pinnad. Nurgad 90°	Viil $10''-12''$ B ja $8''-10''$ S \square , nurgik 90°
3	Kesktaipi märkimine	Tõmmata kahtepidi keskjooned, märkida joonisel antud mõõtude järgi	Nihkkobi, nurgik 90° , märknõel, vasevitriool
4	Tapi pesa väljapuurimine ja saagimine	Põhjajoon välja puurida, küljejooned välja saagida, jättes märkjooned terveks	Spiraaluur 5 mm rauasaag, käsipuurmasin

	Töövõtete järjekord	Juhised töö läbiviimiseks	Töö- ja mõõteriistad
5	Tappide viilimine ja kokkusobitamine	Tapp sobitada kokku pool poollega, tapid kokku lüüa puuva-saraga	Viil \square 8" B ja S \square , puuva-sar
6	Augu märkimine ja sisse-puurimine tappidekesk-kohta	Puurida auk 6,5 mm spiraalp. $\frac{5}{16}$ " keermes alla. Pärast pealmisel poolel auk üle puurida 8,5 mm	Spiraalpuur 6,5 mm, " 8,5 mm, märknõel, käsipuurm.
7	Jala otste viilimine šab-loomi järgi	Enne viilimist kontrolli jala otste pikkust. Jala otste kuju viilimi-seks valmista vastav šabloon plekist	Nihkkobi, šabloon, vasevitriool, viilid 8" B ja S \emptyset
8	Risti alumiste poolte viilimine	Viililüke risti kanti (võib ka treida, kui võimalik)	Viil 10"—12" B, pärast 8"—10" S \square
9	Alumisele ristipoolele $\frac{5}{16}$ " keere sisse lõigata	Keermeta otse	$\frac{5}{16}$ " keermepuurid, keermesraud
10	Alusristi üldine puhastus ja mõõtude kontroll	Jälgi kõiki mõõte	Nihkkobi, viil \square 10" S \square , nõelviilid

Tööjuhised nr. 2. Varda alaosa.

1	Materjali mahasaagimine	Saagida $\frac{5}{8}$ " \square rauaotsast 130 mm pikkune tükk	Rauasaag, mõõtlint
2	Nelikantpindade puhastus ja otste õigeks viilimine	Viilida enne üks pind õigeks ja pärast kõik teised pinnad selle järgi	Viil 10"—12" B \square , nurgik 90°
3	Otste märkimine	Leida keskpunktid ja ülemisele otsale tõmmata 30 mm pikkuselt kaldjooned	Märknõel, vasevitriool, sirkel
4	Nelikantkoonuse viilimi-mine ülemisele otsale	Otsa läbimõõt jääb umbes 8 mm, viililüke risti kanti	Viil 10" B \square
5	Sisselõike märkimine ja viilimine	Viilida iga nelja kandi peale üm-marguse viiliga vastav kaar sisse	Viil 8"—10" \emptyset $\frac{1}{2}$ S
6	Alumise otsatapi viilimine (või treimine)	Viilida enne neli kanti, siis kaheksa, 16 jne., kuni ümmarguseks lä-bimõõduga 8 mm	Nihkkobi, viil 8"—10" B ja S \square
7	Alumise otsa keermesta-mine	Lõigata $\frac{5}{16}$ " keermes lõikajaga	$\frac{5}{16}$ " keermes lõikaja, värnits määrimiseks
8	Kaheksasse kanti viilimine	Viilida kandi vastastikku paari-viisi. Jälgi, et kõik tahud olek-sid ühelaiused	Viil 8"—10" B ja S \square
9	Ülemisele otsale augu puurimine	Puurida auk otse, $\frac{3}{16}$ " keermes puu-ride alla	Spiraalpuur 3,5 mm
10	Otsa augu keermestamine	Keere lõigata otse varda telje sihis	$\frac{3}{16}$ " keermepuurid, värnits määrimiseks
11	Varda üldine puhastus ja sobitamine alusele	Jälgi kõiki mõõte	Puhastusviil 10" S

Tööjuhised nr. 3. Varda peenema osa valmistamine.

	Töövõtete järjekord	Juhised töö läbiviimiseks	Töö- ja mõõteriistad
1	Lõigata $\frac{3}{16}$ " tõmmatud raua otsast 275 mm pikkune jupp	Saetud osa ettevaatlikult õgvendada puuvasaraga	Puuvasar, alas
2	Otste keermestamine	Soovitav on lõigata automaatkeermestajaga (sneizega)	Automaatkeermestaja (sneize)
3	Varras oma kohale keerata	Kontrolli, et varras oleks alusega täpselt 90° nurga all	

Tööjuhised nr. 4. Varda otsa treimine.

1	Saagida $\frac{5}{8}$ " \varnothing raua otsast 50 mm pikkune tükk	Tükk asetada treipingi padrunipakkide vahele, nii et joonisel näidatud pikkusmõõt välja jääb	Treipink
2	3,5 mm jämedune auku sisse puurida ja keermestada	Keermistada treipingi vahel	$\frac{3}{16}$ " keermepuurid, keermeraud
3	Üldkuju väljatreimine	Jälgi joonisel antud vardaotsa mõõte	Nihkkabi, või välis-taster
4	Vastavale tornile $\frac{3}{16}$ " keere peale keerata ja lõppviimistlus, töö sooritada tornil	Torniks võib tarvitada ka $\frac{3}{16}$ " rauakruvi	$\frac{3}{16}$ " torn või rauakruvi
5	Ots vardale keerata ja vardale muna lähedale 2,5 mm auk puurida nõõri jaoks	Puuritava augu servad tuleb umbes 5 mm puuriga üle puurida, et ära kaotada teravaid ääri, mis vigastavad lipunõõri	Spiraaluurid 2,5 mm ja 5 mm
6	Töö poleerimine ja nikeldamine	Jälgi poleerimise ja nikeldamise töövõtete näiteina demonstratsiooni instruktoriga poolt	Poleermasin, viltseibid, riideseib, smirgel-puru, poleerpasta. Niklivann, viinilubi, saepuru

Käsitööõpetuse korraldamisest maa-alkkoolides.

Koolide inspektor *Jaan Reinet*.

Me võime täie rahuldustundega vaadata tagasi omariikluse-aegele Eesti algkooli loomisele ja kujundamisele; me võime kiitlemata mainida seda tõsist tööd, mida Eesti algkool on suutnud teha paarikümne aasta kestel; me peame õigusega tunnustama, et Eesti algkooli õpetaja on olnud alati edasipüüdlik ja uuendusmeelne. Ent me ei saa salata, et meie algkoolides ja eriti maal on praegu veel kahetsevalt madalal tasemel tööõpetus ja kehaline kasvatus. Kuid meil kõigil on ka teada need põhjused ja nende loetlemine siin ei ole vajalik, sest diagnoos ei ole siin uudiseks, küll aga tuleks otsida uusi arstimeid, sest senistega ei ole me veel jõudnud kuigi kaugele

Teame ju, et tööõpetuse ja võimlemise edukaks õpetamiseks oleme seni nõudnud esmajoones erilisi ja kohaseid ruume. Neid aga meil praegu enamikus maa-alkkoolides ei ole ja nende muretsemisega ollakse veel tänapäevalgi tagasihoidlik, sest me kõik teame, kuidas koolimajade ehitusplaanidest kustutatakse saalid võimlemise ja lavad käsitööklasside ülesannete teenistusest.

Seega näeme, et võib kuluda veel inimpõlv aega, enne kui jõuame järele tööõpetuses ja võimlemise õpetamises oma vennasrahvale sealpool lahte.

Seni aga ei tohi me abitult istuda, käed rüpes, ja oodata paremaid aegu, vaid juba lähemas tulevikus tuleks rahuldavalt lahendada need Eesti algkooli mureküsimused.

Võimlemise ehk kehalise kasvatusel alal ei ole erilisi raskusi olukorra parandamiseks; tuleb paratamatult ruumis-võimlemisest loobuda ja kogu sportlik tegevus koolis suunata väljaspoole koolimaja kitsaid seinu. See on võimalik ja koguni tarvilik.

Kuid tööõpetuse õpetamisel esinenud raskusi võita on paljugi raskem ja tööõpetuse õpetamise otstarbekohane lahendamine nõuab põhjalikke kaalutlusi ja koguni uusi kaalutlusi ja seisukohti.

Käesoleva kirjutuse ülesandeks ongi siin mõne uue seisukoha esiletoomine, mis võib-olla on kasuks ka tööõpetuse küsimuse otstarbekohaseks lahendamiseks meie algkoolides ja eriti maa-alkkoolides.

Ma ei taha ega saagi siin ruumi kokkuhoiu mõttes selles küsimuses ütelda palju, kuid tahaksin anda vaid mõned suunad, kuidas minu arvates oleks võimalik tööõpetust meie maa-alkkoolides viia paremale tasemele.

Vaatleme kõigepealt käsitööruumide küsimust.

Erilistest ruumest saab juttu olla vaid äsjaehitatud uutes koolimajades. Seni on peamiselt uutes maa-alkkoolimajades käsitööruumina ette nähtud saalis lava osa. See aga ei olnud otstarbekohane lahendus ja usun, et uutes ehitusmäärustes seda enam ei soovitata.

Käsitööklassi laval ei saa kunagi nõuetekohaselt välja arendada, sest tingimused seal pole soodsad. Lava, olles kõrgemal saali põrandast, on seetõttu madal ja halvasti valgustatud, seal on raske hoida head puhtust, seal puudub pliit liimi keetmiseks jne. Tihti tuleb pidude puhul koguni kõik käsitööseaded, lauad, pingid lavalt kõrvaldada. Need ja paljud teised asjaolud räägivad selget keelt, et käsitööklassina ei ole lava kohane.

Tuleks muidugi soovitada vaid eriliste ja nõuetekohaste käsitööklasside ehitamist uute koolimajade ehitamisel, kuid usun, et sellist nõuet ei tohi meie põlv veel üles seada: kuna meil umbes 45% kõigist maa-alkkoolidest peaks tulema uuesti ehitamisele lähema 10—15 aasta kestel, siis me ei tohi üksiku koolimaja ehitamisel liialt laiutada.

Kuid käsitööklassi saame ka vägagi hästi ühendada koolimajas ühe teise koolile väga vajaliku ruumiga, mille ehitamisest ei pääse mööda ühegi uue koolimaja ehitamisel, see on kooli söögituba.

Söögituba on ruum koolimajas, mis igati sobib tööklassiks. Tema ehitamisel tuleb tahes või tahtmata pidada silmas tervishoiulisi nõudeid, mida eeskujulik käsitööklass peab rahuldama. Paratamata peame selle ruumi ehitama suurema, sest vastasel korral ta ei mahutaks ära õpilasi einestamisel.

Seal läheduses kõõgis on pliit õpilastele toidu valmistamiseks. Samal pliidil saame töötunniks keeta liimi, seal saame tööl tekkinud prahti põletada jne. jne.

Niihästi söögituba kui ka käsitööklass (viimane eraldi materjali toomise ja müra seisukohalt) peavad asuma mõlemad maja alumisel korral, kuna muud klassid tavaliselt asetsevad teisel korral.

Ühesõnaga meie uutes ehitatavais koolimajades sobib käsitööklass ja söögituba ühte ruumi. Tuleks vaid hoolitseda selle eest, et söögitoas ja käsitööklassis peaks olema hea valgustus, küte ja ventilatsioon. Aknad, samuti kui ka teistes klassides, peaksid ka käsitööklassis olema lõunasse. Võimaluse korral peaksid aknad asetsema koguni kahes seinas.

Käsitööklassi ja söögitoa ehitamisel tuleb uutes koolimajades silmas pidada kõiki neid tervishoiulisi nõudeid, mida olen rõhutanud varem omas kirjutuses „Eesti Koolis“ nr. 5 — 1938, lk. 318—328.

Kuna tavaliselt kooli köögi ja söögitoa kõrval eranditult on kõigis uutes koolimajades ka kooliteenija tuba, millel ei ole ühtegi kõrvalruumi ega panipaika, siis peaks tingimata projektima veel kooliteenija toa, köögi, söögitoa ja käsitööklassi juurde ühe ruumi, mis oleks materjali hoiuruumiks, poolikute ja valmistööde panipaigaks ja millest üks osa eraldatud oleks kooliteenija kasutada.

Võib-olla siis kaob ära see halb nähtus uutest koolimajadest, et kooliteenija majapidamiseks vajalikke esemeid leidub kooliköögis, haigetetoas jm.

Nii näeme, et uutes koolimajades saab juba nelja ruumiga hästi rahuldada köögi, söögitoa, käsitööklassi ja kooliteenija korteri nõudeid.

Soovitav oleks veel, et ühissöögi korraldamisel toiduainete hoidmiseks oleks ka köögi lähedal kohane keldriruum, mis on iseenesest arusaadav, ja ilma milleta vist ei ehitata enam ühtki uut koolimaja.

Edasi ma tahaksin veel juhtida tähelepanu ühele asjaolule.

Me teame, et praegu uute koolimajade ehitusplaanidelt kergesti kaovad saalid ja võimlad. Neid palutakse projektida juurdeehitamise võimalustega, kuid vaevalt saavad meie silmad kõiki neid juurdeehitusi näha.

Saalide puudumisel peaksime leidma võimaluse, kuidas halva ilma puhul, kui väljas ei ole võimalik võimlemistundi anda, seda võiks ka kinises ruumis tervishoiuliselt rahuldavalt teostada.

Tahan väita, et hädakorral see avar valguse- ja õhurikas käsitööklass-söögituba võib täita ka vähemate maa-alkkoolide võimlemisruumi ülesandeid.

Söögitoa, käsitööklassi ja võimlemisruumi paigutamine ühte on hädakorral võimalik ja koguni rahuldavalt teostatav.

Kõigepealt peab see ruum olema küllalt avar. Ta tuleb ehitada nii, et oleks võimalik teda kiiresti ja hästi puhastada ja tuulutada. Seal ei tohi olla midagi üleaurust, mis koguks tolmu ja oleks ees puhastamisel. Seal peab olema vähe mööblit — kappe, riuleid jne.

Et seda vältida, tuleb kahte sisemisse seinu ehitada küllaldasel määral seinakappe tööriistade hoidmiseks.

Vaatleksime nüüd, milline peab olema sellise universaalse ruumi sisustus, et ta täidaks kõiki neid varem ülesseatud nõudeid.

Algame kõigepealt sisustusega käsitööklassi seisukohalt, mis on selle kirjutuse peamisi ülesandeid.

Ütlen kohe, et sinna ei kõlba ükski meie koolides seni tarvitusel olevaist tööpinkidest.

Meil tuleb leida ja konstrueerida koguni uus meie koolidele ja oludele kohane tööpink.

Enne kui asun kirjeldama seda uut ja otstarbekohast kooli tööpinki, peatun lühidalt meil seni tarvitusel olevate tööpinkide juures.

Tavaline tisləri tööpink ja põhjamaades tarvitusel olev töldsepa tööpink kõlbavad küll üksiku tisləri- ja töldsepa-töökotta, kus töötab vaid üks-kaks inimest korruga ja kus ruumiküsimusel üldse ei ole mingisugust tähtsust. Niisugustel pinkidel aga mõnikümmend õpilast tööle panna ei suuda vist ka ükski linnaalgkool praegu ka kõige suuremais ja avaramaiski koolimajades, rääkimata veel maa-alkkoolidest.

Seepärast ka siin on hakatud leidma kuidagi kogusamat kooli tööpinki ja on mõnede äride poolt meil ja välismaal töötatud välja kahekülgsed pingid kahele õpilasele. Kuid seegi võte ei paranda palju asja. Tööõpetuse ja eriti puutöö korraldamiseks algkoolides vajame juba 3—4 kahepoolse pingi paigutamiseks erilist käsitööriumi, mida siis vähe muuks otstarbeks saab kasutada, sest need kahepoolsed pingid on küllalt mahukad ja nende kõrvaldamine ruumist tihti väga tülikas. Pealegi on halb nende pinkide tõttu (aluskastid ja massiivsed jalad) puhastada põrandat pinkide alt.

Kui aga koolil erilist käsitööklassi ei ole (praegused vanad algkoolimajad), siis neid tavalisse klassi nõutaval arvul paigutada ka juhul, kui nende muretsemiseks oleks koolil summasid, ei ole kuidagi võimalik.

Olen põhjendatult kuulnud koolijuhatajate ütlust, ei me ei saa puutööpinke muretseda, sest pole ruumi, kuhu neid panna.

Mõned koolid on hädaga hakanud muretsema puutööpinkide nime all nn. klassilaudade ja koolimööbli „lõhkujaid“. Need on samad praegu kirjeldatud pingid, ainult ilma jalata, mis puutöötunniks tuuakse klassi ja kinnitatakse kooli laudade külge.

Niisugustel pinkidel töötamine tundub küll rohkem klassilaudade muremisena ja lõhkumisenäna õpilaste poolt käsitööõpetaja juhtimisel kui tõelise käsitöönäna.

Meie puutööõpetuse eestvõitleja Joh. Karell aga tahab meie koolides puutööõpetust teostada Taani eeskujul. See tundub aga mulle täiesti pettepidina, sest sellest võiks juttu teha alles mõnikümmend aastat hiljem. Meil ei maksa seda üteldes häbeneda, sest võrreldes Taani ja Eesti riikliku iseseisvuse kestust võime käesolevagi olukorra üle uhked olla.

Joh. Karelli „Puutööde metoodiline põhiõpetus“ kõl bab küll enam tööstuskoolide puutööosakonnale kui algkoolides puutööõpetuse korraldamise teerajajaks.

Selles raamatus soovitatud Taani kooli puutööpink ei ole ka varem nimetatud põhjusil algkoolidele kohane.

Taani puutööõpetuse põhimõttel klassi tööle-rakendamiseks (24 õpilast) vajaksime juba 12 Taani tööpinki, mis nõuaks erilist puutöösaali.

Ka metoodiliselt on Taani käsitöötund meile võõras ja vastuvõtmatu ja uuendusmeelsele Eesti algkooliõpetajale talumata (töötamine ühisel frondil, ühise töö kallal, üldiste näpunäidete järgi jne.).

Meil tuleb algkooli tööõpetuse korraldamiseks otsida mujalt Eesti oludele ja Eesti koolivaimule kohasemaid eeskujusid, ja kui neid ei leidu, siis loome nad ise.

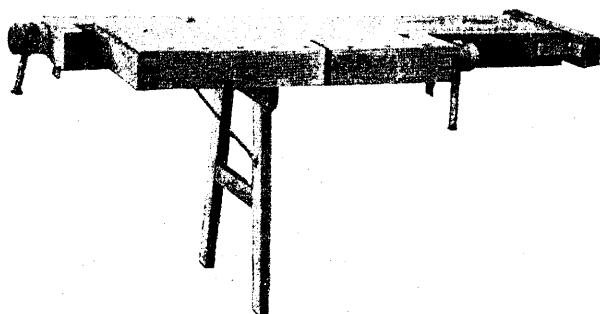
Selt seisukohalt võime midagi õppida Rootsist. Siin korraldatakse algkoolis käsitööd enam individuaalsete põhimõtete alusel. Õpilastel on siin tihtipeale korruga käes väga erinevad tööd. Ka meile tuleb olude sunnil jääda peatuma rohkem Rootsi kui Taani tööõpetuse korralduse juurde.

Lähtudes neist meile juba praeguste olude poolt ettekirjutatud ja Rootsi koolis hinnatud põhimõttest, peab meie käsitööklassi sisustus olema hoopis teine kui Taani puutööklassi oma.

Kõigepealt tuleb jätta kõrvale Taani kooli puutööpink, olgugi et temal puutöökojas ja tööstuskoolides võib olla küllaltki häid omadusi.

Meil tuleb maa-alkkoolide käsitööklassile muretseda hoopis teissugused tööpingid. Siin me ei saa olla heitmata pilku meie vennasrahva Soome maa-alkkooli käsitööklassi.

Meil tuleb alkooli tööpingi rajamisel omaks võtta Soome kooli puutööpingi üks hea omadus, ja see on pingi seinale pööratavus ajal, kui seda ei tarvitata.

Joonis 1. Soome kooli tööpink.

Ka tuleb Taani kooli tööpingist võtta omaks tingimata see osa, mis on neil ühist tõldsepapingiga, ja nimelt surupaku rööbiti asend püraalsuse mutripakuga, sest see võimaldab saetööde ja vähe- mate tööde tegemist pingi otsa taga keha normaalseisangus, mis eriti tähtis on koolis õpilaste tervishoiu seisukohalt.

Meie hariliku tiseri-tööpingi, s. t. meie praeguse kooli tööpingi ja ka Soome kooli puutööpingi juures on ebaloomulikult kõver kehaseis saetööde tegemisel möödapaäsmatu, sest siin tuleb püraalsuse nurkasendi tagajärjena alati töötada paremale küljele kõverdatud seisangus.

Äsanimetatuist ja paljudest teistest asjaoludest lähtudes olen maa-alkkoolidele kohase hoovlipingi konstrueerimisel arvestanud järgmisi nõudeid.

1. Hoovlipink peab olema lihtne ja odav.
2. Ta peab võtma vähe ruumi ja töötamisel mahutama enda juurde korraga võimalikult palju (2—3) õpilasi.
3. Ruumi, kus tööpingid asetsevad, peaks saama kasutada ka muuks otstarbeks (söömiseks, võimlemiseks), kusjuures oleks võimalik kerge vaevaga pingid pöörata seinale.
4. Tööpink peab olema pealt tasane, et teda võiks hädakorral kasutada söögilauana või papptöö tegemisel.
5. Hoovlipingil peab olema võimalik teha igasugust puutööd.
6. Hoovlipink peab evima põhjamaades tarvitusel oleva tõldsepa ning Taani ja Soome kooli puutööpingi kõik head omadused. Neid nõudeid rahuldab täiel määral joonisel nr. 2 a, b ja c esitatud Eesti kooli puutööpink. Sellel pingil ei ole enam neid puudusi, mis samatüübilisel Soome kooli puutööpingil. Soome kooli puutööpink ei võimalda laua serviti hooveldamist, sest temal puudub vastav küljekinnituskruvi; samuti ei ole Soome kooli puutööpink kohane saetööde tegemisel ja üldse saagimisel. Saagimine Soome kooli puutööpingi juures sünnib ebahügieenilise ja paremale kallutatud keha-

hoiuga. Seepärast olengi Soome kooli puutööpinki täiendanud Taani kooli puutööpingi ning tõldsepapingi heade omadustega (otsa surupaku sümmeetriline asetus).

Niisuguseid Soome ja Taani kooli tööpingi eeskujul ja Eesti olude kohaselt, silmas pidades tervishoiulisi nõudeid, loodud algkoolide tööpinke vajab meie 6-klassiline maa-alkool ülimalt neli, et tööõpetust igas algkoolis viia täiesti nõutavale kõrgusele.

Neid pinke on võimalik asetada ka iga vana koolimaja suuremasse klassituppa, sest nad ei vaja erilist ruumi. Tööõpetustunni ajal lükkatakse klassilauad kokku ja lastakse hõõvli pingid seinalt alla ning käsitöö õpetamine võib alata.

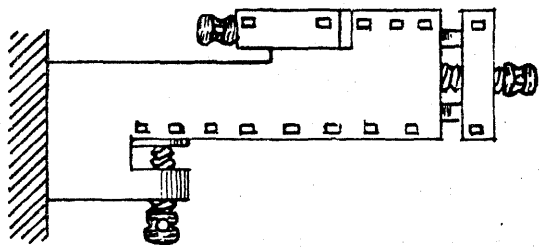
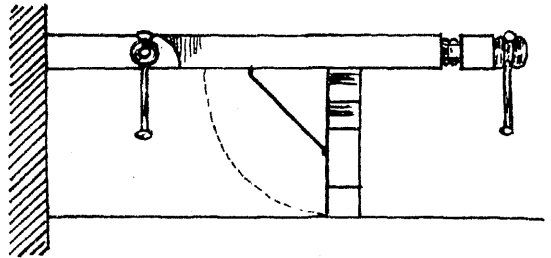
Nende nelja tööpingi juures on uutest majades seinas, vanades seinal iga kahe pingi juurde kuuluvate vajalike tööriistade kapp ja üks suurem kapp tööklassis üldiselt tarvitusel olevaile riistadele.

Juuresolevail joonistel (joonis 3 ja 4) on näha otstarbekohased ja lihtsad kapid tööriistade hoiuks. Väike seinakapp — joonis nr. 3 (uutes koolimajades seinas) on peamiselt nende tööriistade jaoks, mis moodustavad puutööriistade põhivara ja mida alatasa vajatakse hõõvli pingi juures töötamisel, lisaks veel tööriistad kahele õpilasele (lusika- ja pussnoad, vineerisaag, vasar, tangid jne.), kes igakord ei mahu tööpingil töötama, sest joonisel nr. 2 esitatud tööpink võimaldab ka vahel tööpingi juures 3 õpilasel korraga töötada.

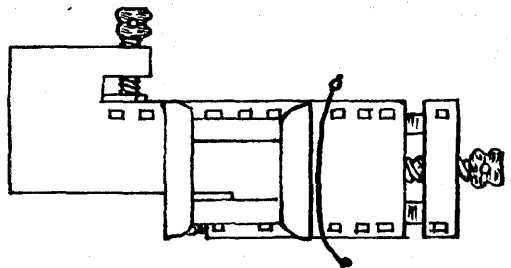
Suur kapp (joonis nr. 4) mahutab peamiselt need puutööriistad, mida hõõvli pingide juures töötajad ei vaja alatasa, kuid ilma milleta ei saa ka korralikku puutööõpetust teostada. Need riistad oleksid puutööklassis üldiselt tarvitusel.

Alamal olen koostanud maa-alkoolide puutööriistade nimestiku järgmisil põhimõtetel.

1. Tööriistad peavad olema lihtsad.
2. Neist tuleb muretseda esmajoones vaid hädavajalikud — minimaalne arv, milledega on edukas puutöö igas maa-alkoolis võimalik.

Joonis 2-a ja -b. Eesti kooli puutööpink.

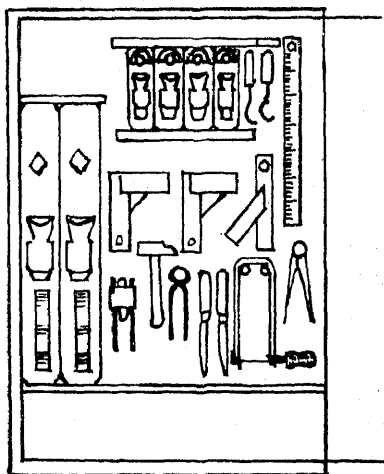

Joonis 2-c. Eesti kooli puutööpink (seinale tõstetud).

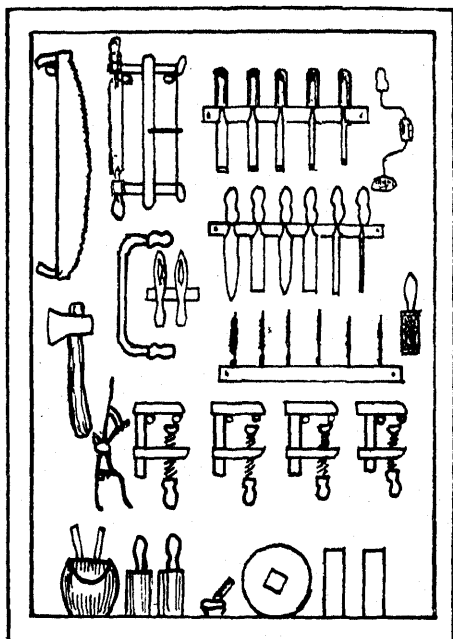
3. Iga kahe puutööpingi juurde peab kuuluma minimaalne arv (komplekt) riistu, mis võimaldab 4—6 õpilasel korraga rahuldavalt töötada.

Neid tööriistu hoitakse samade pinkide vahel sellekohases seinakapis (väike kapp).

4. Iga nelja tööpingi (s.t. maa-alkkooli tööklassi kõigi pinkide) kohta (8—12 õpil.) tuleb muretseda veel 1 komplekt lisatööriistu — vähem tarvitavad tööriistad, nagu saed, kirves, puurid jne., mis hoitakse töökoja üldises kapis (suur kapp).

Joonis nr. 3.

Joonis nr. 4.

- a) Komplekt tööriistu iga 2 puutööpingi kohta eraldi.

Höövleid: pikki	2
lühikesi	2—4
krupp	1
puhastus	1
Kriipsutõmbaja	1
Möödupuu	1
Nurklaudu (neist üks tellitav ja üks 45° all)	3
Sirkel (20 cm)	1
Naelatange	1
Vasaraid	1
Pussnuge	2
Lusikanuge	2
Vineerisaag	1

- b) Komplekt tööriistu iga 4 puutööpingi kohta.

(Kogu koolile ühised.)

Käsi- või vukssaag	1
Raamsaage (1/4"–1")	4
Kirves 800 g	1
Käi	1
Tahk	1
Õlitahk	1
Raspleid (lapik ja poolkumer)	2
Viile (kandiline, poolümmargune, ümmargune ja lapik)	4
Peitleid (3/4"–1")	5
Puunuie	2
Puurivänt	1
Puure (5 mm — 25 mm)	6

Kruvikeerajaid	2	Saehambapööraja	1
Liimipott (kahekordne)	1	Saeviil	1
Liimipresse (rauast)	4	Teras-möödulint	1
Liimeister	1	Naaskleid	1
Viilipuhastaja	1	Raiepakk	1

Maa-alkkool, evides neli äsjakirjeldatud puutööpinki ja ülalnimetatud tööriistad ja nende hoiukapid, võib käsitöötunnis 8 õpilast hästi ja 12 — rahuldavalt panna puutööd tegema.

Jääb üle küsida, aga mida teevad siis need ülejäänud 16 või 12 õpilast, kui ütleme, et töötundi tuleb korraga 24 õpilast.

Selle küsimusele annab juba vastuse meie algkooli tööõpetuse õppekava ja eespool soovitatud individuaalse töömeetodi rakendamine käsitöötunnis. Nõnda siis ülejäänud õpilased jagunevad kas ühte või kahte rühma (12 või 8 õpilast rühmas) ja teevad algkooli õppekavas ettenähtud muid töid.

Missugused võiksid olla need teised tööliigid algkoolis? Peale puutöö (mis õigupoolest on põhitöö kõigis põhjamaade koolides ja ka meilgi peab selleks saama) tuleb maa-alkkoolide 3—6 klassis poistele õpetada veel: 1) korvipunumist vitstest ja omatehtud laastudest, 2) harja- ja pintsliööd, 3) raamatuköitmist, 4) natuke metallitööd maaolude kohaselt.

Peale nende praegu nimetatud hädavajalike tööharude tuleks maa-alkkoolides õpilasi tutvustada veel vineeri-, kunstsarve- ja võrgukudumistöödega.

Vineeritööks saab materjali vanadest kaubakastidest. Ka võib väga odavasti osta M. Lutheri vineerivabrikust Tallinnast praakvineeri.

Väga nägusad ja ilma igasuguse eriliste riistadeta on teostatavad ka kunstsarvetööd*.

Võrgukudumist ei saa ka maa-alkkoolides kuidagi välja jätta, eriti neis kohtades, kus kohalikud olud seda vajavad.

Alates kolmekomplektilises 3-ndast ja kahekomplektilises 6-klassilises algkoolis 4-ndast õppeaastast tuleks maal poistele ja tüdrukule käsitööd lahus õpetada.

Silmas pidades seda nõuet, ongi arusaadav, miks poiste rühma õpilaste arvuks oli võetud keskmiselt 24 õpilast. Võib ju algkooli seaduse põhjal kolme klassi ühendamisel komplektis (IV+V+VI) ülimalt olla 40 ja kahe klassi ühendamisel komplektis (III+IV ja V+VI) ülimalt olla 50 õpilast. Et komplekt käsitöötunnis jaguneb kahte rühma — poisid ja tüdrukud, siis võib poiste rühma keskmiselt arvata 24 õpilast. Kahe komplekti poiste ja tüdrukute ühendamine käsitöötunnis maa-alkkoolides, kus õppevahendeist on suur puudus, ei ole sugugi lubatav.

On arusaadav, et seeläbi õpetajate tundide arv paari lisatunni võrra suureneb, kuid me peame selle ohvri tooma, kui üldse tahame, et käsitöö õpetamisest maa-alkkoolides õpilane ka midagi kasu saab.

Keskmiselt võib 24 õpilast olla, alates kolmandast või neljandast õppeaastast, käsitöötunnis ühe õpetaja juhtimisel. Võrdluseks olgu nimetatud, et enne Maailmasõda Saksamaal võis käsitöötunnis ühe õpetaja juhtimisel olla ülimalt 15 õpilast.

Ka Rootsi koolides võib praegu ülimalt 20—24 õpilast töötada ühe õpetaja juhtimisel käsitöötunnis.

* Vt. H. Vammus: Kunstsarv ja tema ümbertöötamise võimalusi kooli tööõpetuses. „Eesti Kool“ nr. 8 — 1938, lk. 565—570.

I ja II klassis, kus kava on nii poistele kui ka tüdrukuile ühine, võib terve komplekt või klass töötada ühe õpetaja juhtimisel. Siin ei ole vaja ka erilisi tööriistu ja ruume. Käärid, mis siin kõige tarvilikumad, võivad lapsed kas või kodust kaasa tuua. Tuleb vaid vanema klassi poisse lasta puutöö-tunnis igale I ja II kl. õpilasele teha voolimise lauake, et õpilased klassis saviga pinki ja käsitööklassis töölaudu ära ei määriks. Erilist tööklassi I ja II klassi käsitöö õpetamine ei vaja, sest ka klassitoas saab edukalt töötada.

Pea vaid mainima, et neis klassides tuleb käsitöötundides ka kodundust praktiliselt kõigile õpilastele õpetada ja poisse tuleb harjutada majapidamises täitma ka tütarlaste ülesandeid, kui see vajalik.

Omaette kodundusetunde sisseseadmist algkoolis, nagu A. Viitar seda soovitab „Eesti Koolis“ nr. 7 — 1938, ma ei pea vajalikuks, kuna vanemais klassides saab kodundust õpetada ka klassijuhataja tunnis.

III ja IV klassis tuleb, nagu varem nimetasin, tööõpetust poistele ja tüdrukuile õpetada erikava alusel, kuid juhul, kui III või IV kl. on ühendatud I ja II klassiga ühte komplekti, võib ka III ja IV klassi poistele ja tüdrukuile anda õpetust üheskoos, kusjuures aga tuleks kindlasti tütarlaste tööõpetuse kavale panna pearõhku ja ka poistele õpetada neile kohast tütarlaste-tööde tundmist, nagu sukanõelumine, nõöbi etteõmblemine jne.

V ja VI klassi tütarlaste käsitöö toimub ka klassis, sest poisid sel ajal töötavad käsitööklassis-söögitöös, kui see on olemas.

Tütarlaste käsitöö seisukohalt peaks igas koolis olema vähemalt üks klass (soovitav oleks rohkem), kus oleksid koolipinkide asemel lauad toolidega. Ka ei tohiks ühelgi 6-klassilisel algkoolil puududa õmblusmasin. Masinal õmblemisega võiks teha algust juba IV klassis. Õmblusmasin võimaldab ka tööõpetust tütarlastele teha elulisemaks ja otstarbekohasemaks.

Masinal töötamise tundmist vajab iga naisterahvas elus enam või vähem. Võib-olla hea õmblusmasina evimine koolil aitab vähendada ka proovilapikeste ja sohvapadjakeste meisterdamist maa-alkkoolides ja õpetab käsitöö-õpetajaid ka ise masinat tundma ja masinaga töötama. Õmblusmasinal leiab õpilane endale igati kohast tööd, alates taskurätikust ja lõpetades võimlemistuuhvli ja töökitliga. Masinal tehtud töödest tunneb laps ka rohkem rõõmu kui näiteks sohvapadjast, mida ainult mõttes võib asetada sohvale, kuna tõeliselt seda sohvat talutares ei olegi igakord.

Soomes ja Rootsis on õmblusmasinal aukoht tütarlaste tööõpetuse õpetamisel. Rootsis on käsitöötunnis 4—5 õpilase kohta mõnes koolis õmblusmasin. Ja Soomes nägin küllaltki algkooli, kus käsitöötunnis umbes 10 õpilase kohta tuli üks õmblusmasin.

Arutades tütarlaste ning I ja II klassi käsitöö korraldamist, mis erilist käsitööruumi ei vaja, olen praeguste käsitööruumide (puutöö) sisustamise ja varustamise küsimusest veidi kõrvale läinud, mis oli selle kirjutuse peamiseks eesmärgiks, kuid usun, et see kõrvalsamm oli vajalik kogu algkooli käsitööõpetuse korraldamisest ladvuti ülevaate saamiseks.

Nagu me äsja arutlesime, tuleb igasse käsitööklassi puutöö õpetamiseks muretseda kuni neli joonisel nr. 2 a, b ja c esitatud tööpinkide ühes vajalike tööriistadega. Neil pinkidel töötaks 8—12 õpilast. Ülejäänud õpilased teeksid ühes või kahes rühmas muid töid. Muu tööna alates III klassist tuleb võtta esmajoones korvipunumine, raamatuköitmine, harja-, pintsli- jm. tööd.

Need tööharud ei vaja ka palju erilisi riistu. Kõigepealt tuleks muretseda vaid kohased töölaudu.

Et mul oli soov ühes ja samas ruumis näha söögituba, käsitööklassi ja võimlemisruumi, siis peavad ka töölaudad olema samuti kui puutööpingid niisugused, et nad ei oleks tüliks ruumi mitmeks otstarbeks kasutamisel ja täidaksid igal ajal oma otstarvet hästi.

Söögitoa seisukohalt peaks laudu olema niipalju, et kogu kooli einestajad õpilased võiksid kahel vaheajal einestada, sest sööginõude ja einestamise korraldamise seisukohalt ei ole soovitatav, et kogu kool einestaks korraga.

Ka lähemalt arutades leiame selle olevat väga otstarbekohase, sest nooremais klassides tuleb keskmiselt päeva kohta koolis olla 4 tundi ja siin võiks einestamine olla juba teise tunni järele, kuna vanemate klasside õpilased, kellele tööpäev on 5—6 tundi, einestavad kolmandal vaheajal.

Ja kui lugeda normaalse 6-klassilise maa-alkkooli õpilaste arvuku umbes 100 õpilast (ma mõtlen normaalse ja meie oludele kohase 6-klassilise maa-alkkooli all 3-komplektilist algkooli, kus I+II, III+IV, V+VI klass on ühendatud komplekti), siis tuleks korraga einestama umbes 50 õpilast. Ja see arv õpilasi mahub lähedalt meie avarasse käsitööklassi einestama, kui puutööpingid on paigutatud seintele. Tuleks vaid üle ruumi panna 2 rida laudu ühes istepinkidega. Kummaski laudade reas einestab siis korraga umbes 25 õpilast.

Need laudade read ei koosne mitte kahest pikast lauast 25 õpilasele, vaid neljast lauast, kus igaühe juurde mahub umbes 12 õpilast. Nende laudade laius oleks 80 cm ja pikkus 2,5—3 meetrit selle järele, kuidas ruum lubab. Need laudad ei ole tehtud mitte jalgadega, vaid asetatakse sellekohaste pukkidele vastavate tappide varal.

I ja II klassi käsitöötunnis leiavad kasutamist kõik laudad, nagu einestamise ajal. III—VI klassi käsitöötundides, kus tööpingid lastakse seinalt alla, on võimalik mittekasutamist leidvad laudad ära tõsta pukkidelt ja asetada vaba seina äärde.

Ka on neil pukkidelt tõstetavatel laudadel niisuguse universaalse ruumi seisukohalt veel paljugi häid omadusi, mida kõiki siin ruumipuudusel ei saa mainida.

Ühte aga tahaksin ütelda, et neil „liikuvail“ töölaudadel saame õpetada kõiki käsitööliske, mis ei vaja puutööpinke.

Kui vaja on mõnele 8-st kuni 12-st õpilasest koosnevale rühmale õpetada metalltööd (metalltöö all maa-alkkoolis mõtlen eriti niisuguseid töid, mida maal igal sammul elus tarvis läheb — tinutamine, katkiste asjade parandamine jne.), siis vaja vaid asetada üks laud kõrgemaile ja kindlamaile pukkidele ja töö võib alata.

On mõnel rühmal vaja hakata tegema harjatööd, siis vaja vastav söögilaud asetada erilistele madalatele pukkidele, ja jällegi on harjatööks vajalik laud olemas.

Siin tuleks veel nimetada seda, et harjatööks kasutatava laua kumbagi äärde tuleks puurida umbes 2,5 cm läbimõõduga kuus auku, kuhu töötamisel käib sisse traadi- või niidihoidjapulk.

Teisi töid — raamatuköitmist, vineeritöid jne. — saab teha tavaliste söögilaudade juures, kusjuures vineeritöö tegemiseks tuleb ühele neist neljast liikuvast lauast teha äärde 12 kandilist (nagu harjatöölaual ümmargused) avaust. Neid avausi saab kasutada vineerihoidja kinnitamiseks töölaua külge.

Sellega eviksime eeskujuliku käsitööruumi mööbli. Istepinke võiks olla kaheksa à 6-le õpilasele.

Aga et meil oli tegu ka võimlemisruumiga, siis võiks nelja lühemat pinki võimaluse korral asendada kaks rootsi pinki, mis söögilauas istumisel oleksid asetatud madalale alusele. Kahe rootsi pingi muretsemist pean soovivatavaks, sest see on eriti tarvilik neis võimlemisruumides, kus õpilased ei saa kasutada põrandat võimlemiseks.

Siin kirjeldatud käsitööruumi põranda kasutamiseks ei tohiks olla takistusi, sest et käsitööklassi sissesead võimaldab silmapilkselt kogu põranda lagedaks tegemist (tööpingid seinale, töölaudad seinä äärde serviti) ja sellega ka head puhastamist ja pesemist enne võimlemistundi.

Niisuguses universaalses käsitöö- ja võimlemisruumis võiksid olla ka mõned muudki võimlemiseks vajalikud esemed — ronimiseks ridvad ja köied laes, kuid selle küsimuse lahendamiseks on meil juba vastavad eriteadlased olemas, mispärast neid mul ei tarvitse puudutada.

Sellega olen andnud lühikese ülevaate meie maa-alkkooli käsitööruumi sisustusest üldjoontes.

Tahan vaid veel kord rõhutada, et maa-alkkoolides peale puutöö tuleks õpetada esmajoones just maaolude kohast tööõpetust, kus materjali on kohapeal saada ja millise töö oskamist mainimine hiljem hädasti vajab.

Igasuguste pappkarbikeste tegemist tuleks maa-alkkoolides äärmiselt piirata.

Praegu, pärast 20-aastast Eesti kooli loomise tööd, ei kõlba meil enam tööõpetuse kava ainult täita, vaid tuleb õpetada ka tööõpetuses seda, mis on hariiv, kasvatav, eluline ja hiljem elus vajalik.

Papptööd tuleks õpetada maa-alkkoolides vaid niipalju, kuipalju seda vajab korralik raamatuköitmise õpetus.

Raamatuköitmise õpetust tuleb meie maa-alkkoolides õpetada, ja seda ei saa eitada ükski koolitegelane, kes kordki on näinud meie maa-alkkoolide õpilaste raamatuid. Ka meie õpilaste raamatukogud vajaksid korralikku raamatuköitmist.

Raamatuköitmisele on seni paljud käsitööõpetajad katsunud kõrvale hoiduda, sest et seal on tegu mõne raskusega, millest ei saada hästi üle, nagu korralik äärte lõikamine jne. See aga on tihtipeale õpetajate vähesel leidlikkuse ja saamatuse süü. On võimalik odavasti saada ja ka ise ehitada täiesti häid raamatu-äärelõikajaid.

Ühe raamatu-äärelõikaja kirjelduse leiame Kooliuuenduslases nr. 2 — 1938.

Ka teiste raamatuköitmiseks vajalike riistade muretsemine ei nõua nimetamisväärseid kulusid. Omblusraame võib ise teha puutöötunnis. Nad ei tarvitse olla kruvidega pingutatavad, vaid lihtsate paeltega.

Teine tööliik, mis maa-alkkoolide kohaselt tuleb välja arendada, on korvipunumine.

Küll oleksid lastevanemad koolile tänulikud, kui õpilane-karjane oskaks teha kas või kartulikorvi!

Ometi aga ei vaja me korvipunumiseks rohkem riistu kui paar erilist nuga, ora, vitsahaamer ja aednikukäärid ning vann või küna vitsade leotamiseks.

Vitsade istandused võiks rajada iga 6-klassilise algkooli juurde. See ei nõua mingit kulu ega teadmisi; vaja vaid lõigata õigel ajal palju pistikuid (pistikuid saab metskonnast — soovitav sitke paju) ja neid kevadel varakult

kuhugi maha pista. Lähem kirjeldus korvipaju kasvatamiseks leidub prof. O. Danieli raamatus „Mets ja metsandus Eestis“ (1929).

Vitskorvide eeltööna tuleb nooremais klassides teha laastukorve. Ka siin ei ole vaja rohkem erilisi tööriistu kui üks suurem hõövel, mil eriline raud on 30° nurgi asetatud ja mis maksab vaid mõne krooni.

Laaste võime leotatud haavalaudadest hõöveldada, neid isegi soovi korral värvida. Nii saame laastukorvide tegemiseks esmaklassilise materjali, mis ei nõua nimetamisväärselt kulu.

Ka harja- ja jõhvitöö on maa-alkkoolides sobiv, sest selleks on materjali maal küllalt saada ja töö on eriti huvitav ega vaja ka erilisi tööriistu.

Harjapuid ei tarvitse koolil ise teha, sest harjategijailt saab neid väga odavasti osta — alates juba 3 sendist tükk. Tallinnas, Koidu tän. 56, on koguni A. Seppelil suurem harjapuude tööstus.

Pintsl- ja harjatöö tooted on igapäev eriti vajalikud maal, igas kodus ja majapidamises.

Lõpetades oma kirjutuse maa-alkkoolide käsitööruumide sisustamise ja varustamise üle, tahaksin üles seada paar nõuet, mida tuleks püüda teostada.

1. Tuleks üldiselt tarvitusele võtta meie maa-alkkoolidele sobiv puutööpink.
2. Haridusministeeriumil tuleks koostada maa-alkkoolis vajalike käsitööriistade minimaal-nimestikud ja nende muretsemist nõuda valdadel kolme aasta kestel.
3. Tuleks nõuda, et käsitöömaterjali hankimiseks kooliülalpidajad võtaksid vastavad summad iga aasta kooli-eelarvesse.

Isiklikult pooldan maa-alkkoolide puutöömaterjali hankimist kooliülalpidaja-vallavalitsuse kaudu.

Vallavalitsus laseb vastavalt üksikute koolide puutööpetajate soovidele lõigata mõned palgid laudadeks (mitmesuguses paksuses). Need lauad antakse kooliülalpidaja piirkonnas üksikuile koolidele ja hoolitsetakse selle eest, et materjali tagavara aasta-aastalt täieneks (peaks olema ees 3 aasta materjal), sest ainult kuivast lauast saab midagi teha.

Niisugune materjali hankimine ei ole ka vallal tülikas, sest vallavalitsus laseb peagu iga suvi lõigata mõned palgid laudadeks valla hoonete remon-timisel.

Kui aga vallavalitsus ei taha seda hoolt endale võtta, siis tuleks eel- arves koolide käsitöömaterjali hankimiseks ette näha teatav summa ja koo- lide juhatajad ise katsuvad siis materjali sealt muretseda, kust seda saab oda- vamine ja paremini, kas ümbruskonna talunikelt või saeveskeilt praakmater-jali.

Olen kindel, et kui Haridusministeerium nende nõuete teostamiseks saab kuidagi kaasa aidata, siis võime mõne aasta pärast uhkusega vaadata tagasi Eesti alkooli käsitööpetuse silmapaistvaile edusammudele.

Eestikeelne ajalooline kirjandus 1938. a.

Julius Madisson.

Meie ajaloolise kirjanduse alal on tavaliseks nähtuseks, et rikkaliku toodangu aastad vahelduvad mõõna aastatega. Seik, mis on seletatav loovate jõudude vähesuse ja sellest johutuva ülekoormatusega, aga samuti ka vajadusest ulatuslike eeltööde järgi iga suurema ürituse teostamiseks. Nii on siis ka käesolev 1938. a. sattunud mõnanaastate hulka ajaloolise kirjanduse alal. Eelöelduga ei ole ma tahtnud väita, nagu ei oleks ka sellel aastal ilmunud küllaltki palju teoseid, mis vääriskid tähelepanu ajaloo-õpetuse seisukohast. Arvuliselt on neid 1938. a. ilmunud isegi rohkem kui eelmisel aastail. 1938. a. ajaloolise kirjanduse suurimaks puuduseks on ühelt poolt tippsaavutuste puudumine. Teisel poolt aga on samuti mõtlemapanev esmajärgulise ajaloolise koolikirjanduse puudumine selle aasta toodangu hulgas. Viimase järele on aga referaadikirjandusena, saateainesena tundides ja koduse lektüürina paljudes ajaloo kursuse osades olemas otse karjuv vajadus. Kuna selle pooltest lugu kõige parem ei olnud ka eelmistel aastatel, siis näib vist hädavajalik olevat asuda ajaloo-õpetajate kongressil ja ainetoimkondadel kontaktis arvesse tulevate ajaloolise koolikirjanduse väljaandjatega kaaluda, kuidas saaks asuda plaanikindlale ajaloolise koolikirjanduse soetamisele. Teostatav peaks see mõte olema nii ideeliselt kui ka majanduslikult ja tülikam osa eeltööde alal on seni ilmunud kirjanduse nimestike avaldamisega juba tehtud.

Üldiste teoste rühmas jätab lünga seisak suurte ülevaateoste ilmumises eesti ajaloo alal. Nii teatas Eesti Kirjanduse Seltsi „Eesti Ajaloo“ toimetus ettetellijatele ja asjastuhvitauile, et selle teose III ande ilmumine kandub ühe tähtsama osa autori ootamata surma tõttu käesolevasse 1939. aastasse. Samuti jäi ilmutamata ka k.-ü. „Looduse“ „Eesti Rahva Ajaloo“ viimane (15-nes) vihk. Kuuldavasti olevat sellegi avaldamine teoksil. Viimase (6-nda) vihu ilmumisega viidi käsitledaval aastal lõpule E. Laamani „Eesti iseseisvuse sünni“ (II A) väljaandmine. Selles käsitletakse paremuste, aga ka puudustega, mis leidsid iseloomustamist eelmistes aastaülevaadetes, Eesti iseseisvumist a. 1919 sügiskuudest kuni 1920. a. 2. veebruaril Tartu rahuni. Laiaulatusliku materjali esialgse kokkuvõtte ja huvitavate allikmaterjalide refereeringu ja tsiteerimisega pälvib töö vaidlematult suurt huvi ka ajaloo-õpetuse seisukohast. Samuti on teinud teose väärtuse tõstmiseks tänuväärset tööd kirjastus ja toimetus rohkearvuliste ja huvitavate illustatsioonide avaldamisega. Et me selle teosega ei ole saanud kestva väärtusega tööd iseseisvumise üle, seda näitavad ms. teose ilmumise ajal ilmunud ta pealis-kaudsest analüüsist johtuvaid vigu korrigeerivad tööd (vt. alamal).

Teiseks suuremaks saavutuseks poolleiolevate tööde alal oli a. 1938 V. Vaga „Üldise kunstiajaloo“ (II A) lõpuleviimine. Ajaloo-õpetuse seisukohast on selles rikkalikult ja osaltki uudselt illustreeritud täpset ja ülevaatlikku formuleerimist taotlevas käsiraamatus eriti väärtuslik keskaegse (romaani ja gooti) kunsti käsitus, milles taotellakse võrreldes meil seni kasutatavate saksa käsiraamatutega ümberhinnangut prantsuse kunsti primaadi suunas. Samuti väärrib tähelepanu ülevaatliku käsitlusega antiikaja, renessaansi, baroki ja rokokoo ja lõpuks objektiivse ja asjaliku iseloomustamisega ka lühike eesti kunsti käsitus. Raamat osutub hädavajalikuks vahendiks õpetajatele vastava kursuse osade ettevalmistusel ja osaltki võiks seda (gümnaasiumiklassides) kasutada ka referaadi kirjandusena.

Teistest suuremaid käsiraamatuid on huvipakkuvam O. Silla „Eesti kirikulugu“, (II A). Kuigi kirikulooliselt orienteeritud ja mõnevõrra erinev ajaloolaste tööddest allikate kasutamisel ja nähtuste põhjuste selgitamisel, võib see töö, mille lugemist ms. häirivalt takistab äärmarginaalide tekstiladumine, siiski uute üksikasjade ja seisukohtade esitamisega viljelevalt tähtsust evida ka ajalooõpetusel.

Kitsalt kirjanduslooliselt orienteeritud on kirjutatud A. Anttila „Sissejuhatus uus-aja kirjanduse peavooludesse“ (III A). Renessansi, klassitsismi, romantismi iseloomustamiseks

leidub raamatus huvitavaid tsitaate ja võrdlusi. Sama puudus takistab ka A. Merilaiu iseenesest loetava ja ülevaatliku sidetehnika ajaloo (III A) kasutamist referaadikirjandusena ja koduse lektüürina meie koolides.

Mõnevõrra huvitavaid andmeid sisaldab uue ja uusima aja majandus- ja koloniaalajaloo alalt ning selle tõttu huvitekitavalt ka koduse lektüürina A. Cassoni „20 suurt elulugu“ (III A), mis õigupoolest küll sisaldab kahekümne suurmehe ajakirjanduslikult kergelt kirjutatud ja nähtud mõneleheküljelist elulooskiti. Kuna andmed mõne käsitletud suurmehe kohta on meil seni raskesti kättesaadavad või puuduvad üldse (näit. C. Rhodes, Clive, Taylor, Gillette, Westinghouse jne.), siis tuleb neid elulooskitse siiski kasutada, ilma et võimalik oleks nende tõepärasuse eest igakord täpselt vastust oma kanda võtta.

Lõpuks pakub mõnevõrra meie ajaloo-õpetusele uut A. Perandi ülevaateartikkel ümberhindamiste üle meie keskaegse õiguse ajaloo alalt (III A). Kuna vastavad teosed õpetajaile raskesti kättesaadavad, võib seda kirjutist eduga kasutada vähemalt esialgseks orienteerumiseks.

Omaette rühma moodustavad teosed, mida saab kasutada kirjandusena õpilastele. W. Duranti Filosoofia ajaloo (II A) IV—V anne sisaldab Schopenhauer'i, Comte'i, Spencer'i, Nietzsche, Bergson'i elu ja õpetuse käsitluse, mida eduga võib soovitada koduseks lektüüriks ja (kui see vajalik on) ka referaadikirjandusena eeskätt meie gümnaasiumi õpilastele. H. G. Wells'i üldajaloo uut ja uusimat aega käsitlev anne (III A) võib (kui temas parandada arvukaid tõlkevigu, mille nimestik kirjastuse poolt saadeti tellijatele koos järgmise vihuga) olla silmaringi-laiendavaks koduseks lektüüriks meie keskkooliõpilastele.

Ülevaatlisku käsitlust Hiina ajaloost, tema vaimsest kultuurist ja ühiskonnast, kriisist sellel alal ja võitlusist eurooplaste ja jaapanlastega (kuni 1938. aastani) tahavad pakkuda „Nüüde Hiina alused“ (III A). Asjastuhvitatuile õpilastele võib seda raamatut soovitada koduse lektüürina ja referaadikirjandusena.

Üldiste teoste hulka kuulub lõpuks ka üks suurimaid Eestis ilmunud koguteoseid — Õpetatud Eesti Seltsi „Liber saecularis“ (III A). Koguteose umbes 90 artiklist väärivad ajaloo-õpetuse seisukohast tähelepanu: a) eestikeelsed: 1) P. Johanseni kirjutis Paide linna asutamise kohta (ühes ladinakeelse asutamise üriku äratrükiga), mis võimaldab meil heita uut valgustust meie väikelinnade tekke- ja asutamissoole üldse; 2) E. Blumenfeldi teos Saaremaa revisjoni- ja reguleerimistööde üle, milles vaadeldakse senisest üksikasjalikumalt selle suurima varajase Vene ajastu maahindamise ja reguleerimistööde käiku ja analüüsitakse selle tulemusi; 3) G. Suitsu kirjurist Bornhöhe „Villu võitluste“ üle, milles juhitakse veelkordselt tähelepanu sellele, et 1343. a. mässu Viljandis ei olegi olnud ja jutustus on kroonikaisse sattunud rändmuistendina; b) võõrkeelsed (ühes eestikeelse sisukokkuvõttega): 1) L. Leesmenti kirjutus Liivi õiguspeegli erinevuste üle Saksi peeglist; 2) N. Loone artikkel Liivimaa koloniseerimise plaani üle 1582-84.a.; 3) S. Erixoni töö Eesti rahva kultuuri üle XVII saj. lõpul R. Broocman jun. põllumajandust käsitleva töö põhjal; 4) H. Kruusi kirjutus Eesti keskaja vaimu üle; 5) H. Laakmanni artikkel Saare-Lääne piiskopkonna vanima ajaloo üle; 6) J. Uluotsa artikkel muistsete eesti rahvakoosolekute kohta; 7) J. Vasara kirjutus ärkamisaja välispoliitika üle.

Tavalisestki väiksem on tööde arv vana-aja kohta. Neid on a. 1938 ilmunud vaid kaks. L. Anveldi kirjutatud Aristotelese elulugu (II B 1 a) on parimaid biograafiaid 1938. a. toodangu hulgas. Sellisena võib teda soovitada meie gümnaasiumiõpilastele koduse lektüürina ja referaadikirjandusena. Temas esinevaid rohkearvulisi tsitaate ja allikatkendeid (A. testament jm.) võib eduga kasutada ka saatematerjalina kursuse vastava osa läbivõtmisel. A. Öpiku tõlgitud Odüsseia 1—12 laulud (III B 1 a), mis võrreldes senini meie koolides kasutatava Bergmanni tõlkega näib taotlevat suuremat täpsust jäädes maha viimasest värsivoolavuselt, tulevad eeskätt arvesse saateainesena vastava kursuse osa läbivõtmisel keskkoolis ja gümnaasiumes.

Erakordselt vaene on ka 1938. a. ajalooline kirjandus keskaja kohta, eriti üldajaloo osas. Ilmunud on sel alal vaid kaks pildiramatut: „Pidutsev ja töötav keskaeg“ ja „Klaasimaali-

kunst XII ja XIII sajandist“ (III B 2 a). Tehniliselt laitmatu pildiosa väljaandmise juures on neil mõlemal puuduseks sissejuhatavas osas, mis piirduv kunstiajaloolise sissejuhatusega, et ei ole vajalikku seletust antud piltidel kujutatava ajaloolise ainese kohta. Vaatlikkustamise vahenditena saab aga mõlemaid töid eduga kasutada hiliskeskajaele elu ja kunsti käsitlemisel keskkooles ja gümnaasiumes. Vähe on ilmunud ka töid Eesti keskaja kohta. A. Vassara kirjutus soomlaste Soome siirdumise üle (II B 2 b) annab muinas- ja keeleteaduse andmeid huvitava kriitilise ülevaate eestlaste, resp. Läänemere soomlaste meie maale asumise küsimuse kohta ja seab üles uue hüpoteesi soomlaste Soome siirdumise kohta. Artiklis käsitletud küsimusi ja lahendusviise tuleb tõsiselt arvestada ka meie ajaloo-õpetusel vastava kursuse osa kujundamisel. Huvitava lisandi meie gildide korraldusele ja arenguloole keskajal pakub A. Marguse saksakeelne (ühes eesti-saksakeelse eessõnaga P. Johansenilt) Kanuti gildi kata- loog, eriti selle väärtuslik sissejuhatuse. Kuna meie oma keskajaste linnade sisekorra tundma- õppimisel peame eeskätt tuginema Tallinna olustiku kohta käivatele andmetele, siis pälvib teos üldist tähelepanu meie ajaloo-õpetuse seisukohast.

Uus-aja kohta üldise ajaloo osas on a. 1938 ilmunud vaid kaks biograafiat. Neist on M. Laossoni kirjutatud A. Smith'i elulugu (II B 3 a) üks parimaid biograafiaid sel aastal ilmunute hulgas. A. Smithi elulugu on selles osatud eeskujulikult seostada keskkonna ja A. Smithi tööde iseloomustusega, mille tõttu raamatut võib väljapaistva eduga kasutada koduse lektüürina ja referaadikirjandusena meie gümnaasiumiõpilastele. Sobivaks koduseks lek- tüüriks meie keskkoolide ja gümnaasiumide õpilastele on ka A. Laasi kirjutatud Joseph II (II B 3 a) elulugu, mille parimaiks osadeks on Joseph II elulugu käsitlevad peatükid, kuna keskkonna ja reformide iseloomustus ei ole õnnestunud samasel määral.

Rikkalikum on kirjandus Eesti ajaloo alal. Siin tuleb esmajoones mainida O. Liivi „Suurt näljaaega Eestis“ (II B 3 b). Rikkalik valimik dokumente võimaldab meie senisest ulatuslikumalt ka ajalooõpetuses illustreerivalt iseloomustada seda rasket ajastut meie maa ajaloo, näitab aga ka ms. Rootsi aja reformidest põhjustatud talupoegkonna iseteadvuse tõusu. Raamatu kasutamiskõlblikkust ajaloo-õpetuse seisukohast aitab tõsta tavalise sisse- juhatuse piire ületav dokumentide sisu ja tähtsus iseloomustav O. Liivi uurimus Suure näljaaaja kohta.

Omäette rühma moodustavad tööd nõiduse ja nõiaprotsesside üle. Väärtuslikuks lisan- diks sel alal on L. Margi töö nõiaprotsessidest XVIII saj. lõpul ja XIX saj. alguses (II B 3 b), milles näidatakse, kuidas valgustusaja mõjul kaob usk nõidusesse ja nõiaprotsessid degenerereeruvad tavalisteks kriminaalprotsessideks. Väiksema väärtusega on V. Uuspuu uurimus surmaotsuste üle rootsiaegsetes nõiaprotsessides (III B 3 b), milles mõningate puudustega metodoloogilisest seisukohast vaadatuna katsutakse kindlaks teha surmaotsuste arvu, aga ka nende põhjendust nõiaprotsessides Rootsi ajal. Teatava määranu vajalikku illustreerivat materjali nõiduse kohta leidub ka sama autori kirjutuses nõiasõnade üle (IV 2).

Poola aja kohta on väärtuslikuks lisandiks „Agenda Parva“ (III B 3 b) tekstide välja- andmine, mille väljaandja O. Freymuth editsiooni-kriitilises sissejuhatuses annab ülevaate ka teiste jesuiitide poolt väljaantud raamatute otsimiste nüüdisaegsest seisundist.

Rootsi aja kohta ilmunud väiksemaid töid omavad ajaloo-õpetuse seisukohast täht- suse: 1) O. Liivi kirjutus Eesti ohvitseride üle Põhja sõjas (III B 3 b), milles tehakse esialgne kokkuvõtte eestlaste arvuka osavõtmise kohta Põhja sõjast nii sõduritena kui ka ohvitseridena; 2) M. Tõldsepa uurimus Liivi aadli poliitilise meelsuse kohta (III B 3 b), mis tõestab venvalt, et aadel vastandina talupoegkonnale oli üldiselt rootsivaenuline. Väiksema tähtsu- sega on: 1) O. Silla töö rootsiaegse Tartu ülikooli usuteaduskonna tähtsuse üle (IV 2), mis siiski sisaldab mõnevõrra lisamaterjali suurema tähtsuse omistamiseks Tartu ülikoolile, kui seda tahtsid näha Balti-saksa ajaloolased; 2) H. Sepa tööd Viljandimaa kohta sõjaajalooli- selt Ordu, Poola ja Rootsi ajal (IV 2); 3) „Tartu V“ avaldatud E. Tendri uurimus tule- tõrje olude kohta Rootsi ajal (IV 1). Need (p. 2 ja 3 all nimetatud) uurimused evivad tähtsust eeskätt kodukoha ajaloo seisukohast.

Nagu tavaliselt, on ka sel aastal kõige rohkem teoseid kirjutatud uusima aja kohta. Üldajaloo-alalise kirjanduse hulgas selle ajastu kohta moodustavad omaette rühma mälestused. Neist tuleb esimeses järjekorras mainida S. Witte mälestuste II köidet (II B 4 a), mis küll ei ole vaba ühekülgetest egotsentrilistest seisukohavõtmistest ja sellelõttu nõuab ettevaatust kasutamisel. Kuna selles teoses leiavad iseloomustamist Portsmouthi rahu sõlmimine, 1905. a. revolutsioon, põhiseadus ja selle elluviimine, Stolõpini ajastu jm., nõnda kuidas neid nägi ja mõõduandvalt kujunemiseks kaasa aitas see üks juhtivamaid Vene riigimehi, siis tuleb teda soovitada koduse lektüürina meie keskkooli ja gümnaasiumi õpilastele. Vaidlematult hea koduse lektüürina ja ka referaadikirjandusena võivad kasutamist leida uusima aja majandusloo alal H. Fordi mälestused (II B 4 a). Samaks otstarbeks aga ka mõnevõrra saateainena tunnis võib kasutada Jaapani tõusu suurriigiks iseloomustavaid S. Noma mälestusi (III B 4 a).

Mälestuste koguna tuleb eeskätt võtta ka E. Grosschmidt-Suursepa „Valget rinnet“ (IIB4a), mis küll, nagu arvustustes õieti märgitud, ei ole vaba oma allikate — Vene valgete armeede tegelaste mälestuste ühekülgeist seisukohavõtmistest ja faktilistest vigadestki, pakub aga siiski mingi provisorse ülevaate Vene viimastest kodusõjast. Sellisena tuleb teda ka soovitada koduse lektüürina meie keskkooli- ja gümnaasiumiõpilastele.

Elulugudest võib A. Hanko Nelsoni biograafiat (II B 4 a), mis küll väga suurel määral ruumi annab sündmuslikule resp. seikluslikule küljele, eduga kasutada koduse lektüürina meie keskkooli- ja gümnaasiumiõpilastele. Sisult hõredavõitu on ka A. Tonska kirjutatud president Wilsoni elulugu (IIB4a). Silmas pidades Wilsoni suurt tähtsust Maailmasõja ja selle vahenditu järelaja kohta tuleb sedagi tööd soovitada koduseks lektüüriks keskkoolile ja gümnaasiumile. Võrreldes esimese köitega on nõrgem ka Ludvigi Napoleoni eluloo (III B 4 a) teine köide ja seda just suure valitseja eluloo märksõnalaadilistes osades. Loetava eluloo Stalini üle on kirjutatud A. Palgi (III B 4 a). Puuduseks on vahest autori natuke liiga ülistav suhtumine oma kangelasse selle võistlusperioodil Trotskiga. Ainult riivamisi tuleb ajaloo-õpetuse seisukohast arvesse ka A. Sanga Heine elulugu. Kõiki neid biograafiaid võib soovitada koduse lektüürina eeskätt meie gümnaasiumiõpilastele.

Lõpuks tuleb tähelepanu juhtida natuke liig suurel määral sõjaasjanduslikult orienteeritud H. Brede kirjutatud setsessioonisõja kindrali Jacksoni eluloo skitsile, mis uuemate biograafiade valgustusel aitab muuseas selgitada, millest johtus uniooni vägede ebaedu selle sõja esimesil aastail.

Erapoolest taotleva ülevaatliku raamatu rahvussotsialistliku Saksamaa üle on kirjutatud E. Laaman ja L. Kahkra (II B 4 a), mida ka selle tõttu saab kasutada referaadikirjandusena ja koduse lektüürina keskkoolis ja gümnaasiumis.

Kuigi mõnevõrra puudulik allikate ja kirjanduse tundmise ja kasutamise alal, pakub O. Laheti raamat Läti riigi tekkimise üle (III B 4 a) päris rahuldavat ülevaadet selle küsimuse kohta, mida saab ka eduga kasutada referaadikirjandusena aktuste ettekanneteks ja koduse lektüürina gümnaasiumes.

Hiina-Jaapani sõda on põhjustanud kaug-ida küsimusi käsitleva kirjanduse avaldamise. Peale „Nüüdse Hiina aluste“ (vt. eespool) on ajaloo-õpetuse seisukohast neist väärustuslikem Gr. Bienstocki „Hiina ja Jaapan“ (III B 4 a), mis annab päris asjatundliku ülevaate kaug-ida geopoliitilisest olustikust, mille tõttu võib tööd ka soovitada koduse lektüürina keskkooli- ja gümnaasiumiõpilastele. Omal viisil huvitav on ka A. H. Tammsaare „Hiina ja hiinlane“ (IV 2).

Uut valgustust demokraatia uusima aja käsitlemiseks pakub poolelijäänud (1939. a. lõpetatud) P. Tarveli artiklite seeria (III B 4 a), mida tõsiselt tuleb arvestada vastava kursuse osa kujundamisel. Teatava määranu huvitavat lisandit Vabadussõja ja selle järelolude kohta pakub Poola-Vene sõjas mõõduandva tähtsusega 1920. a. sõjakäiku analüüsiv J. Pilsudski teos (III B 4 a).

Kirjandusest eesti ajaloo alal uusimal ajal moodustavad omaette rühma „Eesti Rahvuslike Suurmeeste“ seeria lühibiograafiad. Neist on kahtlemata huvitavaim A. Tammani Jannseni elulugu (II B 4 b), mis küll piirab liigselt oma ülesannet Jannseni ajakirjandusliku tegevusega; pakub siiski õige palju uutset materjali ja seetõttu võib kasutamist leida referaadikirjanduse ja koduse lektüüri abinõuna aga ka saateainena tunnis. Võrdlemisi korralikult on oma ülesande lahendanud ka A. Hanko J. Poska lühieluloo (II B 4 b) kirjutamisega. Samuti on mitmeti uusi andmeid sisaldav (need küll enamikus juba tuntud autori a. 1836 ilmunud „Eesti Kirjanduses“ ilmunud artiklite järgi 1905. a. revolutsiooni kohta Läänemaal jm. põhjal) A. Loothingi A. Laikmaa elulugu (III B 4 b). Pealiskaudselt ja kergelt on oma ülesannet võtnud M. Tuisk J. Laidoneri eluloo (II B 4 b) koostamisel, kuna tema töö piirdub 1934. a. kirjanduse ülevaates iseloomustatud J. Laidoneri koguteose sisu ümberkirjutamisega, ja K. A. Hindrey (III B 4 b) J. Pitka eluloo kirjutamisega, kuna temagi piirdub J. Pitka mälestuste ümberkirjutamise ja isiklike kokkupuudete kirjeldamisega. Parema puudumisel tuleb neidki lühielulugusid soovitada lugemiseks meie alg- ja keskkooliõpilastele.

Suuremaist elulugudest on kahtlemata väärtuslikem M. Raua poolt kirjutatud K. Pätsi biograafia (II B 4 b). Nii elava ja elamusliku käsitluse kui ka luksuslike illustratsioonide poolest, mille hulgas on rida üldsusele senitundmatuid reproduktsioone, ületab see raamat eeskujuks võetud 1936. a. kirjanduse ülevaates iseloomustatud P. E. Svinhufvudi eluloo. Väiksemaile eksimustele resp. ebatäpsustele vaatamata võib seda teost, milles muuseumis on esitatud huvitavaid üksikasju 1934. a. 12. märtsi sündmuste kujunemise alalt, soovitada koduse lektüürina ja osaliselt ka referaadikirjandusena meie koolides. Kahjuks ei saa sama väita Fr. Toomuse teose kohta K. Pätsi ja riigireformi aastate üle (III B 4 b). Vaidlematu on ka selle töö parimaks osaks K. Pätsi elulugu käsitlevad peatükid, kuna muus osas väärtuslikuks lisandiks on ajaloo-õpetuse seisukohast riigireformiajastu avalike kõnede võrdlemisi ulatuslikud katkendid. Tuleb loota, et need kõned, millel suur tähtsus selle kursuse osa käsitlemisel, ilmuvad trükis ja sellega avaneb võimalus neid kasutada saateainena ajaloo-õpetusel.

Rikkaliku lisaannuse meie viimaste aastakümnete ajaloole toob E. Laamani J. Luiga elulugu (B III 4 b). Kahjuks ei ole autor oma aforistliku ja pinnapealse käsitlusviisi tõttu suutnud oma teose üksikuid peatükke sisemiselt seostada keskkonda ja J. Luiga isikut iseloomustavaks terviklikuks teoseks. Teost võib siiski soovitada koduse lektüürina meie gümnaasiumiõpilastele ja teoses esitatud allikmaterjali kasutada ka saateainena ajaloo-õpetusel. Mõnevõrra väärtuslikku materjali uusima kunstiajaloo kohta sisaldavad lõpuks A. Uuritsa ja E. Viiralti elulood (IV 2).

Eluloo ja mälestuste piirimal asetsevad väljapaistvate tegelaste elu ja tegevust iseloomustavad koguteosed. Parimaid seniilmunuist on J. Tõnissoni koguteos (II B 4 b). Eluloo kirjelduse, rikkalike ja hästivalitud mälestuste, päevikukatkendite, aga ka üksikuurimuste abil on meile selles esmakordselt terves ulatuses katsutud näidata ühe meie väljapaistvaima ühiskondliku võitleja töö pinget, ulatust ja tulemusi. Sellisena pakub teos ka laialdasi rakendusvõimalusi meie ajalooõpetuses. Kaugelt nõrgem on M. J. Eiseni koguteos (III B 4 b). Kõigi temas avaldatud üksikute kirjutuste puudustele vaatamata võib teost siiski leida materjali meie viimaste aastakümnete ajaloo kohta, mida saab eduga kasutada ka ajaloo-õpetuses.

Võrdlemisi vaene on memuaarikirjandus iseseisvate tööde poolest. Parimaks tööks sellel alal on A. Hinnomi „Läti küttidega Maaailmasõjas“, milles ladusas stiilis jutustatakse selle väeosa tekkimisest, esitatakse autori mälestusi oma teenistuse ajal saadud muljetest, aga samuti ka eesti sõjaväelaste osavõtmisest ja tähtsusest selles väeosas. Sellisena võib teost ka soovitada hää koduse lektüürina meie õpilastele. Hääd ladusalt kirjutatud lugemismaterjali ja saateainest pakuvad ka J. Pitka mälestuste teine anne (III B 4 b), milles meie merenduse olude kõrval leiab iseloomustamist elu ja töö meie merekoolides XIX saj. lõpul, ja E. Pasti toimetatud mälestuste kogu (IV 1), milles ms. kujutatakse eesti meremeeste osa Põhja-

Jäämere kaubanduse arendamisel XIX saj. 70—80. aastail ja kirjeldatakse Vene-Jaapani sõja algust.

XIX saj. majandusajalugu käsitlevad kaks kirjutust. Neist väärrib suurt tähelepanu F. Sauksi artikkel lambakasvatusturustamise üle (B II 4 b), milles esmakordselt ulatuslikumalt selgitatakse lambakasvatuse ja selle saaduste turustamise arengut meie maal. Mõnevõrra huvitavaid andmeid, mida saab kasutada ka ajaloo-õpetuses, sisaldab ka H. Sepa kirjutus Põhja-Eesti majanduslike olude kohta XIX saj. 2. poolel (III B 4 b). Kultuurilooliselt huvitavaid andmeid sisaldavad R. Põldmäe kirjutused vennastekoguduste võitluse üle joomapahe vastu ja herrnhutlike elulookirjelduste üle (III B 4 b), millega jätkub sama autori aastate jook-sul avaldatud artiklite seeria. Mõningais üksikasjus täpsustab ja korrigeerib senikasutatud andmeid „Tarto — maarahva Näddalilehe“ väljaandja J. A. Oldekopi elu ja tegevuse üle tema 100-aastase surmapäeva puhul avaldatud K. Ehrmanni artikkel (III B 4 b). Õpetatud Eesti Seltsi 100-aastase arengu, tegevuse ja tekkimise üle võimaldab selge ülevaate tema juubeli puhul avaldatud koguteos (III B 4 b), mille M. Lepiku poolt kirjutatud ülevaade Seltsi eel-loost ja asutamisest on artiklina ilmunud ka eraldi (III B 4 b). Kuigi meetoodiliselt puudulik ja ebahütlane, pälvib parema puudumisel tähelepanu K. Larensi toimetatud koguteos Eesti merekoolide arengu ja nende lõpetajate elu ja tegevuse üle (III B 4 b).

Vähe uurimusi on sellel aastal ilmunud ärkamisaja kohta. Väärtuslikem neist on H. Kruusi artikkel Eesti ja Läti ärkamisliikumise kokkupuutumise kohta (II B 4 b), milles esmakordselt ulatuslikumalt käsitletakse meie ja Läti ärkamisliikumise seostumise ja juhti-vate tegelaste suhtlemise ning vastastikuse mõjutamise küsimusi.

Kultuuriloolisi kilde eeskätt pakuvad: 1) O. Looritsa artikkel eliidiprobleemi üle ärka-misajal (IV 2), mille väärtuslikumaks osaks õigupoolest on Irjö-Koskise a. 1868 ilmunud seda küsimust käsitleva artikli äratrükk, ja 2) M. Pässi kirjutus M. Veske üle C. R. Jakobsoni järglasena (IV 2). Venestusaja kohta pakub väärtuslikku lisandit H. Kruusi artikkel oposi-tiooni üle Tallinna linnaomavalitsuses (II B 4 b), milles vaadeldakse eesti-vene opositsiooni arenemist Tallinna linnaomavalitsuses ja linnaomavalitsuse ülevõtmise eellugu eestlaste poolt. Ülevaatlikus ja rikkalikult illustreeritud teoses pakub H. Peets ülevaate „Estonia“ teatri-maja saamisloo ja edaspidise ajaloolise arenemise üle (III B 4 b).

Nagu tavaliselt, on sellelgi aastal kõige rohkem teoseid ilmunud riikliku iseseisvumise ja iseseisvuse ajastu kohta. Riikliku iseseisvumise tekkimislugu on ilmselt saamas „ajaloo-liseks“ nähtuseks. Selles mõttes on sümptomaatne uurimuse ilmumine, mis iseseisvumise momendi tahavad tagasi viia 15./28. nov. 1917. aasta maapäeva otsusele ja 24. veebruari manifestis näevad vaid üht arengumomenti meie edaspidises riiklikus kujunemisloos. Selle väitluse põhjendamisel evib ka ajaloo-õpetuse seisukohast A. T. Kliimani kokkuvõtlik artikkel „28. november“ koguteoses „Vabaduse tulekul I“. On huvitav, et eelmise autori seisukoh-tadele erineva argumenteerimisega jõuab ka J. Uluots artiklis „Eesti Vabariigi konstitutsioo-nilised aktid“, mis on ilmunud koguteoses „Põhiseadus ja rahvuskogu“. Poleemilistest kirju-tustest selle väitluse kohta evivad ajaloo-õpetuse seisukohast mõningal määral tähtsuse: 1) A. Peerandi kirjutus „Eesti Vabariigi sünniahtid“ (IV 2), 2) R. Eliaseri „Kas 28. november või 24. veebruar“ (IV 2) ja 3) E. Laaman „Legendid ja tõelisus“ koguteoses „Õitsituled XVI“ (IV 1). Muudest koguteose „Vabaduse tulekul I“ artiklitest väärivad tähelepanu: 1) N. Maimu „Eestimaa avaliku korra aktid Vene siseministeeriumi peavalitsuses 1916. ja 1917. a.“, milles valgustatakse ms. autonoomia kujunemislugu ja Vene siseministeeriumi vastutõotamist selle teostamisele; 2) A. Piibu „Maanõukogu 1917. a.“; 3) J. Tõnissoni „Autonoomialt — ise-seisvusele“.

Vabadussõja ajaloo alal on sel aastal tähtsaimaks tööks J. Maide ja E. Valdiki „6. jalaväepolk Vabadussõjas 1918—1920“, mis küll, nagu ka teised väeosade ajalood, kan-natab igasugu allik- ja muu täitematerjaliga ülekoormamise all. Huvitavat lisavalgustust Landesvääri sõja, aga ka muidu Vabadussõjale laseb heita E. Laamani referaat-kokkuvõte

Saksa sõjaministeeriumi poolt väljaantud 3-kõitelse töö üle sakslaste järeleõija kohta Baltimail. Teistest Vabadussõda käsitavaist teoseist on 1) A. Tõnuristi „Narva tules“ (IV 2) vaid vähenõudlik ja ebatäpne mälestuste kompilatsioon, mis vahest tähtsust võiks evida lokaalajaloo seisukohast; 2) A. Vaga poleemiline arvustus „Vabadussõda I“ kohta (IV 2) tahab üksikasjus täpsustada ja korrigeerida selle teose andmeid. Lõpuks sisaldab Vabadussõja ainst rohkel määral ajakiri „Vabadussõja Tähistel“, mille käsitlusel-oleva aastakäigu artikleist lokaalajaloo seisukohast vääriksid mainimist kirjutused Tallinna ja Viljandi koolinoorte tegevuse ja osavõtumise kohta Vabadussõjast.

Eesti iseseisvumise ja tihedasti seotud ka Jüri Vilmsi elukäik, eriti selle traagiline lõpp. Senist puudulikku ja vigast J. Vilmsi eluloo käsitlust taotlevad korrigeerida A. Loo- ringu uurimused J. Vilmsi üle, mida a. 1938 ilmus „Jüri Vilms Pärnus“ ja „Jüri Vilmsi viimne teekond“ (II B 4 b). Nendes avaldatud täpse uurimuse tulemusi tuleb arvestada ka ajaloo-õpetusel vastava kursuse osa kujundamisel. Seoses Vabariigi 20. aastapäevaga on iseseisvumise kohta suure hulga artikleid avaldanud ajakiri „Kaitse Kodu“. Neist on küll enamik kergelt koostatud allikmaterjali ja mälestuste põhjal, mis ajaloo-õpetajatele juba on tuttavad „Vabadusmonument I“, „Mälestused iseseisvuse võitluspäevilt I ja II“ jm. põhjal. Iseseisvuse ajast on seoses uue põhiseaduse kehtivusele-pääsmisega huviobjektiks saanud riigireformi aastad. Lisaks „Eesti kroonikais“ avaldatud sisepoliitilistele ülevaateartiklitele on nüüd ilmunud koguteos „Põhiseadus ja rahvuskogu“, milles ilmunud kirjutusi: 1) E. Laamani „Põhiseaduse kriisi arenemine 1928—1933“; 2) J. Kleementi „Sisepoliitiline kriis ja põhiseadus“; 3) A. Mägi „Põhiseaduse koostamise käik Rahvuskogus“ jm. saab eduga kasutada nende üleminekuaastate käsitlemisel meie koolides.

Koguteostest ja ajakirjadest vääriavad peale ülalmainitute veel tähelepanu: 1) 1937. a. Eesti Kroonika, mis tavalise täpsusega selle aasta sündmusi ja saavutusi käsitleb; 2) rikkalikult illustreeritud ja ülevaatlik „Kakskümmend aastat Eesti iseseisvusaegset teatrit“; 3) „Kakskümmend aastat eesti muusikat“; 4) Koguteose „Läänemaa“ üldosa, milles üldist tähelepanu pälvid H. Moora kirjutatud muinasteaduslik osa, E. Blumenfeldti koostatud ajalooline osa, milles muuseumid leidub mõningal määral uusi andmeid Johannes Kyveli ja 1524. a. lepingu kohta vassalitega, ja V. Alttoa kirjutatud kultuurilistele olude osa, milles muuseumid leidub päris hea ülevaade Läänemaa õpetajateseminaride (Jädivere, Kuuda, Paslepa) üle; teatme teosed: 5) „Eesti Rahvaleksikon“; 6) „Väike Entsüklopeedia“, 7) uudisteos „Lõuna-Eesti tegelaste biograafiad“ ja 8) ajakirja „Sõjateadlane nr. 1, 2“, milles leidub mõningaid sõjateaduslikult orienteeritud artikleid ka ajaloo alalt (J. Soodla „Piirikate minevikus“, E. Ahman „Kaks sõjastatistilist teost Eesti mineviku valgustajana“ jm. (kõik IV 1). Mitmesuguste tööde rühmas vääriavad mõningal määral tähelepanu: 1) A. Miksi statistiline uurimus meie väljapaistvate tegelaste päritolu kohta; kodukoha ajaloo seisukohast omavad tähtsust 2) H. Rebase „Lühike ülevaade Rõngu kihelkonna minevikust“ ja 3) K. Saarse „Piiskoplik toomkirik Tallinnas“.

Ajaloolise ilukirjanduse alal oli a. 1938 kõige tähelepanuväärsemaks nähtuseks H. Sienkiewicz'i romaani triloogia tõlke lõpuleviimine. Neist häirib XVII saj. viiekümneandil aastail sisemise laostumise tõttu sõjas Rootsi- ja Venemaa hukkamise lähedale jõudnud Poolamaad kujutava „Uputuse“ lugemisel teose keeruline ja takerdunud faabula. Parem on kahtlemata viimset Vana-Poola riigi tõusu sõjas Türgimaaga kujutav „Pan Wolodyjowski“. Kogemusest nähtub, et Sienkiewicz'i romaanid leiavad tänulikke lugejaid kõigist nende puudustest hoolimata eriti meie keskkoolinoorte hulgas. Teistest üldajaloo-alalistest romaanidest on parim L. Feuchtwangeri „Inetu hertsoginna“, milles ilmekalt kujutatakse XIV saj. saksa vürstide eriti Luksemburgi, Habsburgi ja Wittelsbachi dünastiate pisivõitlusi ja heitlusi esikoha pärast riigis, millisel taustal areneb inetuse tõttu „Kottsuuks“ hüüatud Tirootli krahvinna Margarete traagiline elukäik. Konspiratiivse Noor-Itaalia liikumise keskonda XIX saj. 30.—40. aastail aitab veenvalt elustada E. Voinitsi „Kiin“. XIX saj. 30-ndate aastate karlistide kodusõda kirjeldab B. P. Galdós oma romaanis „Vennatapu tallermaal“, mis küll kannatab ülepingu-

tatud ja keerulise faabula tõttu. Venestuseaegset survet kooli-noorsoole ja sellest johtuvat vastuolu nende ja kooli administratsiooni ja õpilaste vahel venestuseaegses Pooles, kus see vastuolu oli teravamgi kui meil, kujutab S. Žeromski romaanis „Võõra ikke all“.

Ilukirjanduslikud teosed eesti ajaloo alalt sellel aastal kujutavad kõik Eesti (ja Liivi) olusid ja sündmusi XIII sajandi alul. Ajaloolist tõepärasust näib taotlevat E. Kippel oma „Issanda koerte“ esimeses köites, milles naturalismi lähedaseilt kujutatakse liivlasi, piiskop Alberti ja ta ristisõdureid, nende võitlusi liivlastega, aga samuti Novgorodi kontori elu. Psühholoogilist sisemist veenvust, aga ka ajaloolise romaani seisukohast mõnevõrra häirivat puudulikku respekti ajaloolise tõe vastu geograafia, keskkonna jm. kirjeldusel osutab K. A. Hindrey kaksikromaan „Nõid“ ja „Lembitu“, mille sündmustik areneb meie ajaloos traagilise 1208—17. a. vabadusvõitluse taustal.

Kõigist puudustest hoolimata võib kõiki eespool iseloomustatud romaane soovitada koduse lektüürina meie keskkooli- ja osaltki gümnaasiumiõpilastele. Programmtöökseks raamatu eessõnas arendatud välitusel tundud liivlaste vanema Kaupo poliitika õigustamiseks ja illustreerimiseks osutub lõpuks R. Sarvesaare ajalooline näidend „Kaupo“.

II.

A. Üldised teosed.

Durant, W. Lood filosoofia ajaloost. IV. Pessimism ja positivism. Schopenhauer ja Spencer. V. Irratsionalismi uuestisünd. Nietzsche, Bergson ja kaasaegsed filosoofid. Tõlkinud A. Kaal ja L. Anvelt. Tartu, Eesti Kirjanduse Selts, 1938. (Elav Teadus nr. 82/83.)

Laaman, E. Eesti iseseisvuse süünd. Eesti Rahva Ajalugu. Lisaköide I. Toimetanud: A. Oinas, H. Sepp, J. Vasar. (Viik 6.) (...Petrogradi operatsioon. Rahutegemise küsimus. Eesti-Läti leping. Landeswehri küsimus. Rahuküsimuse areng. Rahupakkumise vastukajastus. Välispoliitika maa-reformis. Judenitš ja Bermond. Tartu rahu. Helsingi konverents. Tartu rahu hinnanguid. Kokkuvõte.) Tartu-Tallinn, k.-ü. „Loodus“, 1938.

Sild, O., prof. Eesti kirikulugu. Vanimast ajast olevikuni. Tartu, Akadeemiline Kooperatiiv, 1938.

Vaga, V. Üldine kunstiajalugu. (Viik 2—10...) (...Vana-aja kunst. Kreeka. Itaalia. Keskaja kunst. Varakristlik kunst. Bütsantsi kunst. Rahvasterändamise (Merovingide) ajastu kunst. Karolingide ajastu (eelromaani) kunst. Romaani kunst. Gooti kunst. Renessansiajastu kunst. Renessansikunst Itaalias. XV ja XVI saj. kunst väljaspool Itaaliat. XVII ja XVIII sajandi kunst (barokk ja rokokoo). Barokk kunst Itaalias. XVII ja XVIII s. kunst väljaspool Itaaliat. XIX ja XX sajandi kunst. XIX ja XX saj. kunst Prantsusmaal. XIX ja XX sajandi kunst väljaspool Prantsusmaad. Vene kunst. Kunst väljaspool Euroopat.) Tartu-Tallinn, k.-ü. „Loodus“, 1938.

B.

1. Vana-aeg.

a. Üldine ajalugu.

Anvelt, L. Aristoteles. Vana-aja universaalsemaid teadlasi. Tartu, Eesti Kirjanduse Selts, 1938. (Suurmeeste Elulood nr. 44.)

2. Keskaeg.

b. Eesti ajalugu.

Vassar, A. Soomlaste Soome siirdumise lähteruumist. Ajalooline Ajakiri XVII (1938), lk. 49—68.

3. Uus aeg.

a. Üldine ajalugu.

Laas, A. Keiser Joseph II. Tartu, Eesti Kirjanduse Selts, 1938. (Suurmeeste Elulood nr. 47.)

Laosson, M. Adam Smith. Tartu, Eesti Kirjanduse Selts, 1938 (Suurmeeste Elulood nr. 42.)

b. Eesti ajalugu.

Liiv, O. Suur näljaaeg Eestis 1695—1697. Lisa: Valimik dokumente suurest näljaajast. (...O. Liiv. Die grosse Hungersnot in Estland 1695—1697. Anhang: Auswahl von Dokumenten aus der Zeit der Hungersnot...) Tartu-Tallinn, k.-ü. „Loodus“, 1938. (Akadeemilise Ajaloo-seltsi toimetatud IX. (Ajalooline Arhiiv III.)

Mark, L. Nõiaprotsessidest Eestis XVIII sajandi lõpul ja XIX sajandi alguses. Ajalooline Ajakiri XVII (1938), lk. 20—34.

4. Uusim aeg.

a. Üldine ajalugu.

Ford, H. Minu elu ja töö. Eessõna kirjutanud J. Taklaja. (Tõlkinud V. Miller.) Tartu, k.-ü. „Loodus“, 1938. (Marseljeesist internatsionaalini. I sari.)

Hanko, A. Admiral Nelson. Inglise rahvuskangelane. Tartu, Eesti Kirjanduse Selts, 1938. (Suurmeeste Elulood nr. 46.)

Laaman, E. ja Kahkra, L. Tänapäeva Saksamaa. Peajooni rahvusotsialistliku „Kolmanda Riigi“ arengust, alustest ja sisekorrast. Tartu, Eesti Kirjanduse Selts, 1938. (Elav Teadus nr. 76/77.)

Tonska, A. Thomas Woodrow Wilson. Rahvasteliidu isa. (Redigeerinud A. Miks.) Tartu, Eesti Kirjanduse Selts, 1938. (Suurmeeste Elulood nr. 43.)

Witte, krahv, S. J. Mälestused II. (Tõlkinud T. Kaurits.) Eessõna kirjutanud prof. P. Tarvel. Tartu-Tallinn, k.-ü. „Loodus“, 1938. (Marseljeesist internatsionaalini. I sari.)

b. Eesti ajalugu.

Hanko, A. Jaan Poska. Eesti diplomaatia suurvaim. Tallinn, kirj.-üh. „Kooli-Kooperatiiv“, 1938. (Eesti Rahvuslikud Suurmehed. IV sari. Nr. 24.)

Hinnom, A. Läti küttidega Maailmasõjas. Tartu, Noor-Eesti Kirj., 1938. (Sõjakirjanduse seeria II nr. 3 (8).)

Jaan Tõnisson töös ja võitluses. Koguteos tema seitsmekümnenda sünnipäeva puhul. (Koguteose toimetus: H. Kruus (esimees), J. Köpp, J. Roos (toimetaja), P. Tarvel, Fr. Tuglas, A. Tõllassepp, A. Põld (sekretär).) Tartu, Koguteose „Jaan Tõnisson“ Komitee, 1938.

A. Üldised teosed.

Anttila, A. Sissejuhatus uus-aja kirjanduse peavooludesse. Tõlkinud Fr. Tuglas. Tartu, Eesti Kirjanduse Selts, 1938.

Casson, H. N. 20 suurt elulugu. Rakvere, A. Palgi kirj., 1938.

Liber saecularis. Litterarum Societas Estonica 1838.—1938. Tartu, Õpetatud Eesti Selts, 1938. (Õpetatud Eesti Seltsi toimetused. Commendationes Litterarum Societatis Estonicae XXX.)

Merilaid, A. Sidetehnika ajalooline areng. Telegraaf, telefon, radio, kaugnägemine, pilditelegraaf. Tallinn, autor, 1938.

Nüüdse Hiina alused. T'ang Leang Li jt. järgi koostanud A. E. Marand. Täiendanud prof. U. Masing. Tartu, Eesti Kirjanduse Selts, 1938. (Elav Teadus nr. 84.)

Kruus, H. Eesti ja Läti rahvusliku ärkamisliikumise kokkupuuteist. Eesti Kirjandus XXXII (1938), lk. 225—41.

Kruus, H. Opositsioon Tallinna linnaomavalitsuses 1877—1904. Ajalooline Ajakiri XVII (1938), lk. 97—121.

Looring, A. Jüri Vilms Pärnus. Eesti Kirjandus XXXII (1938), lk. 445—59, 491—507.

Looring, A. Jüri Vilmsi viimne teekond. (Tema 20. surmapäeva puhul). Akadeemia II (1938), lk. 114—22.

Raud, M. Eesti Vabariigi president Konstantin Päts. (Eluloolise osa kirjutanud — Eessõna A. Jürima. . . Teose toimetanud ja välja annud H. Rahamägi ja J. Veelma.) Tallinn, 1938.

Sauks, F. Lambakasvatussaaduste turustamine XIX sajandil Eesti- ja Liivimaal. Ajalooline Ajakiri XVII (1938), lk. 121—32, 145—53.

Tammann, A. Johann Voldemar Jannsen. Eestluse ärataja. Tallinn, kirj.-üh. „Kooli-Kooperatiiv“, 1938. (Eesti Rahvuslikud Suurmehed. IV sari. Nr. 23.)

Tuisk, M. Ülemjuhataja kindral Johan Laidoner. Vabadussõja võidurikas juht. Tallinn, kirj.-üh. „Kooli-Kooperatiiv“, 1938. (Eesti Rahvuslikud Suurmehed. IV sari. Nr. 20.)

Vabaduse tulekul I. Koguteos Eesti Maanõukogu 1917 aasta 15./28. nov. otsuse tähistamiseks. Kirjutanud: A. Piip, A.-T. Kliimann, J. Tõnisson, N. Maim, H. Kruus, J. Kukk, A. Hellat, K. Saral, O. Kallas, K. A. Hindrey. Toimetanud H. Kruus, J. Ots. Tartu, „Akadeemia“, 1938.

III.

Perandi, A. Eesti talurahvaõiguse arengu põhijooni. Varamu, kirjanduse-, kunsti-, kultuuri ajakiri II (1938), lk. 737—45.

Wells, H. G. Lühike maailma ajalugu. III. Uusaeg: Usupuhastusest maailmasõjani. Tõlkinud L. Loone. Redigeerinud prof. P. Tarvel. Tartu, Eesti Kirjanduse Selts, 1938. (Elav Teadus nr. 81.)

B.

1. Vana-aeg.

a. Üldine ajalugu.

Homeros. Odüsseia. Esimene osa. (Laulud 1—12.) Kreeka keelest tõlkinud A. Õpik. Tartu, „Varrak“, 1938.

2. Keskaeg.

a. Üldine ajalugu.

Klaasimaali-kunst XII ja XIII sajandist. Suurte katedraalide keskaegse klaasimaali

meistriteosed. 19 pilditahvliit originaalvärvides. Tekstiosa kirjutanud H. Peets. Tartu-Tallinn, k.-ü. „Loodus“, 1938. (Sarjast: „Ilu kunstis ja looduses“.)

Töötav ja pidutsev keskaeg. Näiteid flaami kaunistuskunstist keskajal. 12 pilditahvliit originaalvärvides „Breviarium Grimani“ järgi. Tekstiosa kirjutanud O. Liiv ja Fr. Puksoo. Tartu-Tallinn, k.-ü. „Loodus“, 1938. (Sarjast: „Ilu kunstis ja looduses“.)

Margus, A. Tallinna Linnaarhiivi kataloog IV. Kanuti Gildi arhiiv. Koostanud ——. Katalog des Stadtarchivs Tallinn IV. Archiv der St. Kanutigilde. Zusammengestellt von —. Tallinn, T. Linnaarhiiv, 1938.

3. Uus aeg.

b. Eesti ajalugu.

Agenda Parva Brunbergae M.DC.XII. Bestikeelseid tekste vastureformatsiooni- aegsest katoliku preestrite käsiraamatust. Handbüchlein für katholische Geistliche aus Livlands Polenzeit Tartu, J. G. Krüger, 1938. (Väljaandja O. Freymuth.)

Liiv, O. Eesti ohvitserid Põhja sõjas. Sõjaasjanduse ajakiri Sõdur XX (1938), lk. 67—71.

Töldsepp, M. Liivimaa rüütelkonna poliitiline meelsus a. 1700. Ajalooline Ajakiri XVII (1938), lk. 69—86.

Uuspuu, V. Surmaotsused eesti nõiaprotsessides. Usuteadusline Ajakiri X (1938), lk. 79—87, 117—30.

4. Uusim aeg.

a. Üldine ajalugu.

Bienstock, Gr. Hiina ja Jaapan. Võitlus võimu pärast Ida-Aasias. Tõlkinud N. Andresen. Tartu, Noor-Eesti Kirj., 1938.

Brede, H. Stonewall Jackson. Üks andekamaid ja silmapaistvamaid Lõunariikide sõjaväe juhte P.-Ameerika Ühendriikide kodusõjas 1861—63. Sõjaasjanduse ajakiri Sõdur XX (1938), lk. 503—17, 555—64, 607—716.

Grosschmidt-Suursepp, E. Valge rinne. Kirjeldusi Vene kodusõjast kaasaegsete ja isiklike mälestuste põhjal. Tartu, Noor-Eesti Kirj., 1938. (Sõjakirjanduse seeria II.)

Lahet, O. Läti riigi tekkimine ja tunnustamine. Tartu, Akadeemiline Kooperatiiv, 1938. (Õigusteaduse Selts Tartu Ülikooli juures.)

Ludvig, E. Napoleon. II. Tõlkinud O. Olesk. Tartu, Noor-Eesti Kirj., 1938.

Noma, S. Minu elu. (Saksakeelse väljaande järgi tõlkinud E. Meos.) Eessõna kirjutanud prof. L. Leesment. Tartu-Tallinn, k.-ü. „Loodus“, 1938. (Marseljeesist internatsionaalini I sari.)

Palgi, A. Stalin. Rakvere, A. Palgi kirjastus, 1938.

Pilsudski, J. 1920. aasta. Bernhard Linde autoriseeritud tõlge poola keelest. (M. Tuhhatševski. Sõjaretk Visla taha. Nõukogude Vene Sõja Akadeemia täienduskursustel Moskvas 7.—10. veebruarini 1923. a. peetud loengud.) Tallinn, kirj. „Varak“, 1938. (Poola Biblioteek. Toimetaja: B. Linde. Viies anne.)

Sang, A. Heinrich Heine. Luuletaja ja võitleja. Tartu, Eesti Kirjanduse Selts, 1938. (Suurmeeste Elulood nr. 45.)

Tarvel, P. Demokraatia liigitusest uusima ajaloo valguses. Akadeemia II (1938), lk. 129—39, 216—29.

b. Eesti ajalugu

Ederberg, Fr. ja Päss, E. M. J. Eiseni elu ja töö. Toimetanud —. Tartu, Noor-Eesti Kirj., 1938.

Ehrmann, K. 100 aastat Gustav Adolph Oldekopi surmast. Eesti Kirjandus XXXII (1938), lk. 534—37.

Hindrey, K. A. Admiral Johan Pitka. Eesti Vabadussõja hing. Tallinn, kirj.-üh. „Kooli-Kooperatiiv“, 1938. (Eesti Rahvuslikud Suurmehed IV sari nr. 21.)

Laaman, E. Juhan Luiga. Elu ja mõtted. Tartu, Noor-Eesti Kirj., 1938.

Laaman, E. Landesvääri sõda Saksa sõjaministeeriumi valgustusel. Sõjaasjanduse ajakiri Sõdur XX (1938), lk. 621—27.

Larens, K. Ülevaade Eesti merekoolidest. 1864—1935. Tallinn, K. Larensi väljaanne, 1938.

Lepik, M. Õpetatud Eesti Seltsi eelajaloost ja asutamisest. Eesti Kirjandus XXXII (1938), lk. 47—57.

Looring, A. Ants Laikmaa. Eesti maalikunsti vanameister. Tallinn, kirj.-üh. „Kooli-Kooperatiiv“, 1938. (Eesti Rahvuslikud Suurmehed. IV sari nr. 22.)

Maide, J. ja Valdin, E. 6. jalaväepolk Vabadussõjas 1918—1920. Tallinn, 6. Rahväe Polgu Sõjaväelaste Ühing, 1938.

Peets, H. „Estonia“ teatri- ja kontserthoone ajalugu. Tallinn, o.-ü. „Estonia“, 1938.

Pitka, J. Minu mälestused II. Tallinn, Laevanduse ja Merekaubanduse Edendamise Selts „Laevandus“, 1938.

Põhiseadus ja rahvuskogu. Tallinn, Rahvuskogu üldkoosoleku juhatus, 1938.

Põldmäe, R. Eesti vennaste koguduste võitlustest rahva jooma pahega. Eesti Kirjandus XXXII (1938), lk. 281—93.

Põldmäe, R. Herrnhutlikud elulookirjeldused. Eesti Kirjandus XXXII (1938), lk. 385—403.

Sepp, H. Põhja-Eesti majanduslik olustik XIX sajandi teisel poolel. Ajalooline Ajakiri XVII (1938), lk. 4—20.

Toomus, Fr. Konstantin Päts ja riigireformi aastad. Tartu-Tallinn, k.-ü. „Loodus“, 1938.

Õpetatud Eesti Selts 1838—1938. Lühike tegevusülevaade. A. Brief Survey of the Activities of the Learned Estonian Society, 1838—1938. Tartu, Õpetatud Eesti Selts, 1938.

IV.

1. Koguteosed. Ajakirjandus.

Eesti kroonika 1937. Kaastöölised: H. Tammer, J. Taklaja, A. Kalamees, A. Elango, A. Palm, R. Paris. Tartu, Eesti Kirjanduse Selts, 1938. (Elav Teadus nr. 75.)

Eesti Rahvaleksikon. (Toimetus Jaan Roos, peatoimetaja, O. Urgart, J. Piiper, J. Kiivet, osakondade toimetajad, Elmar Elisto, teaduslik sekretär.) (... Vihk 2—4 ...) (... Antiokia — gerundium ...). Tartu, Noor-Eesti Kirj., 1938.

Kaitseliidu häälekandja Kaitse Kodu! Nr.nr. 1—24. Vastutav toimetaja kolonel J. Maide. Tegev-toimetaja kapten A. Truuvere. Tallinn, Kaitseliidu Peastaap, 1938.

Kakskümmend aastat Eesti iseseisvusaegset teatrit 1918—38. Kirjutanud N. Andresen, R. Kangro-Pool, J. Kangur, H. Kompus, V. Mettus, F. Moor, A. Muraikin, A. Peel, E. Reining, A. Särev, H. Uuli, A. Üksip. (Toimetanud Ed. Reining.) Tallinn, Näitekunsti Sihtkapitali Valitsus ja ajakiri „Teater“, 1938.

Kakskümmend aastat eesti muusikat. Kirjutanud J. Aavik, P. Indra, A. Karindi, K. Leichter, O. Roots, M. Saar, E. Tubin, T. Vettik. Toimetanud K. Leichter. Tallinn, 1938. (Eesti Akadeemilise Helikunstinike Seltsi väljaanne nr. 5.)

Lõuna-Eesti tegelaste biograafiad. Eluloolisi andmeid Valga-, Võru-, Petseri- ja Lõuna-Tartumaal elavate ja tegutsevate avalikkude tegelaste kohta. Toimetanud A. Leetmaa ja J. Andreller. Pärnu, kirj. „Sõna“, 1938.

Läänemaa. Maateaduslik, majanduslik ja ajalooline kirjeldus. Üldosa. Toimetus: H. Haberman, mag. zool., peatoimetaja, E. Kant, dr. phil. nat., Tartu Ülikooli majandusgeograafia korraline professor, A. Luha, dr. phil. nat., Tartu Ülikooli geoloogia eradotsent, H. Kruus, dr. phil., Tartu Ülikooli Eesti ja Põhjamaade ajaloo korraline professor, A. Tammekann, lic. phil., Tartu Ülikooli maateaduse korraline professor. Tartu, Eesti Kirjanduse Selts, 1938. (Eesti Kirjanduse Seltsi Kodu-uurimiste Toimkonna väljaanne nr. 13.)

Past, E. Eesti meremees jutustab. H. Soone, R. Pahlberg, J. Eelmer, J. Busch, M. Truberg, P. Kömmus, K. Männiku, H. Saarna, M. Paju. Tallinn, T. Merekooli lõpetanud kaugesõidu kaptenite Ühing, 1938.

Sõjateadlane nr. 1, 2. Tallinn, „Sõdur“ kirj., 1938. (Sõjavägede Staabi väljaanne.)

Tartu V. Ülevaade linnavalitsuse tegevusest 1936./37. a. Jooni Tartu ajaloost ja kaubandusest. Statistikat. Toimetanud Tartu Linna Statistikabüroo. Tartu, T. Linn, 1938.

Vabadussõja Tähistel 1917—20. Nr.nr. 1—12. Tegevtoimetaja kolonel-leitnant O. Kurviits. Tallinn, Vabadussõja Mälestamise Komitee, 1938.

Väike Entsüklopeedia. (Redaktsioonitoimkond: R. Kleis, peatoimetaja, H. Pürkop, H. Riikoja, J. V. Veski.) (... Vihk 2—5 ...) (... Bunin — meri ...) Tartu-Tallinn, k.-ü. „Loodus“, 1938.

Õitsituled. Eesti Ajakirjanike Liidu album XVI. Toimetanud H. Laanest. Tallinn, Eesti Ajakirjanike Liit, 1938.

2. Mitmesugused tööd.

Ariste, P. Eesti keelt rootsiaegsetes kohtutes. Eesti Kirjandus XXXII (1938), lk. 352—64.

Eliaser, R. Ir. Kas 28. november või 24. veebruar. Akadeemia II (1938), lk. 178—82.

Kangro-Pool, R. Eduard Viiralt. (Kunsti- raamatute Seeria I nr. 2.) Tallinn, kirj. „Kultuurkoondis“, 1938.

Kaug-Ida kunst. Maastik, lilled, loomad. 15 pilditahvliit Hiina ja Jaapani vanade meistrite maalidest originaalvärvides. Tekstiosa kirjutanud J. Püttsepp. Tartu-Tallinn, k.-ü. „Loodus“, 1938. (Sarjast „Ilu kunsti ja looduses“).

Loorits, O. Eesti eliidi probleem ärkamisaja taustal. ERK, üld-, majandus- ja kultuurpoliitiline ajakiri VI (1938), lk. 65—67.

Miks, A. Märkusi eesti kultuuritegelaste päritolu kohta. Eesti Kirjandus XXXII (1938), lk. 129—41.

Perandi, A. Eesti Vabariigi sünniahtid 1917—1918. Varamu, kirjanduse-, kunsti- kultuuri ajakiri II (1938), lk. 235—42.

Päss, M. Dr. M. Veske C. R. Jakobsoni järglasena. Varamu, kirjanduse-kunsti-kultuuri ajakiri II (1938), lk. 864—70.

Rebane, H. Lühike ülevaade Rõngu kihelkonna minevikust. Rõngu kogudus, 1938.

Saarse, K. Piiskoplik toomkirik Tallinnas. Tallinn, 1938.

Schreiber, E. Õnnelikud skandinaavilased. Ülevaade ühiskondlikust elust ja selle reformidest Taanis, Rootsis, Norras ja Soomes. — järgi tõlkinud A. Suik. Redigeerinud ja täiendanud N. Ruus ja E. Järve-

- soo. Tartu, Eesti Kirjanduse Selts, 1938. (Elav Teadus nr. 80.)
- Sepp, H.** Viljandimaa sõjaajalooliselt Ordu ja Poola ajal. Sõjaasjanduse ajakiri Sõdur XX (1938), lk. 285—87, 315—18.
- Sepp, H.** Viljandimaa sõjaajalooliselt Rootsi ajal. Sõjaasjanduse ajakiri Sõdur XX (1938), lk. 725—30.
- Sild, O.** Mis tähendus oli rootsiaegsel Tartu ülikooli usuteaduskonnal Eestimaa ja Liivimaa kirikule. Usuteadusline Ajakiri X (1938), lk. 44—53.
- Tammsaare, A. H.** Hiina ja hiinlane. Tartu, Noor-Eesti Kirj., 1938.
- Timmermans, R. dr.** Alcazari sangarid. 72 päeva võitlusi Toledo linna südames. Tallinn, Maalingu kirj., 1938.
- Tõnurist, A.** Narva tules. Mälestusi Vabadussõja päevilt 1918—20. Narva, autor, 1938.
- Uuspuu, V.** Eesti nõiasõnade usulisest iseloomust. Usuteadusline Ajakiri X (1938), lk. 15—24.
- Vaga, A.** Alahinnatud sangarlikkus. „Eesti Vabadussõda 1918—1920“ I. ERK, üld-, majandus- ja kultuur-poliitiline ajakiri VI (1938), lhk. 39—45, 93—96.
- Vaga, A.** Aleksander Uurits. Tallinn, kirj. o.-ü. „Kultuurkoondis“, 1938.
- Vares, O.** Baltimaade kaitse admiral Nelsoni vastu 1801.a. Sõjaasjanduse ajakiri Sõdur XX (1938), lk. 669—75.

V.

- Feuchtwanger, L.** Ineru hertsoginna Margarete Kottsuu. Saksa keelest tõlkinud O. Kangilaski. Tartu-Tallinn, k.-ü. „Loodus“, 1938. (Looduse kroonine Roman nr. 120.)
- Galdós, B. P.** Vennatapu tallermaal. Hispaania keelest tõlkinud A. Sepp. Tartu-Tallinn, k.-ü. „Loodus“, 1938. (Looduse Kroonine Roman nr. 109.)
- Hindrey, K. A.** Loojak I. Nõid. Roman. Tartu, Noor-Eesti Kirj., 1938.
- Hindrey, K. A.** Loojak II. Lembitu. Roman. Tartu, Noor-Eesti Kirj., 1938.
- Kippel, E.** Issanda koerad. Roman liivlaste kristianiseerimisest. Esimene raamat. Tartu, Eesti Kirjastuse Kooperatiiv, 1938.
- Sarvesaare, R.** Kaupo. Ajalooline näidend 11 pildis. Tallinn, Eesti Akadeemiline Kunstnike Koondis, 1937.
- Sienkiewicz, H.** Pan Wolodyjowski. (Poola keelest tõlkinud L. Skomarowska.) Tartu-Tallinn, k.-ü. „Loodus“, 1938. (Nobeli Laureaadid.)
- Sienkiewicz, H.** Uputus. Esimene, teine köide. (Poola keelest tõlkinud Rich. Peterson.) Tartu-Tallinn, k.-ü. „Loodus“, 1938. (Nobeli Laureaadid.)
- Żeromski, St.** Võõra ikke all. (Sisyphose tööd.) Poola keelest tõlkinud L. Skomarowska. Tartu-Tallinn, k.-ü. „Loodus“, 1938. (Looduse Kroonine Roman nr. 117.)
- Voinits, E. L.** Kiin. Tõlkinud J. Lõhmus. Tartu-Tallinn, k.-ü. „Loodus“, 1938. (Looduse Kroonine Roman nr. 118.)

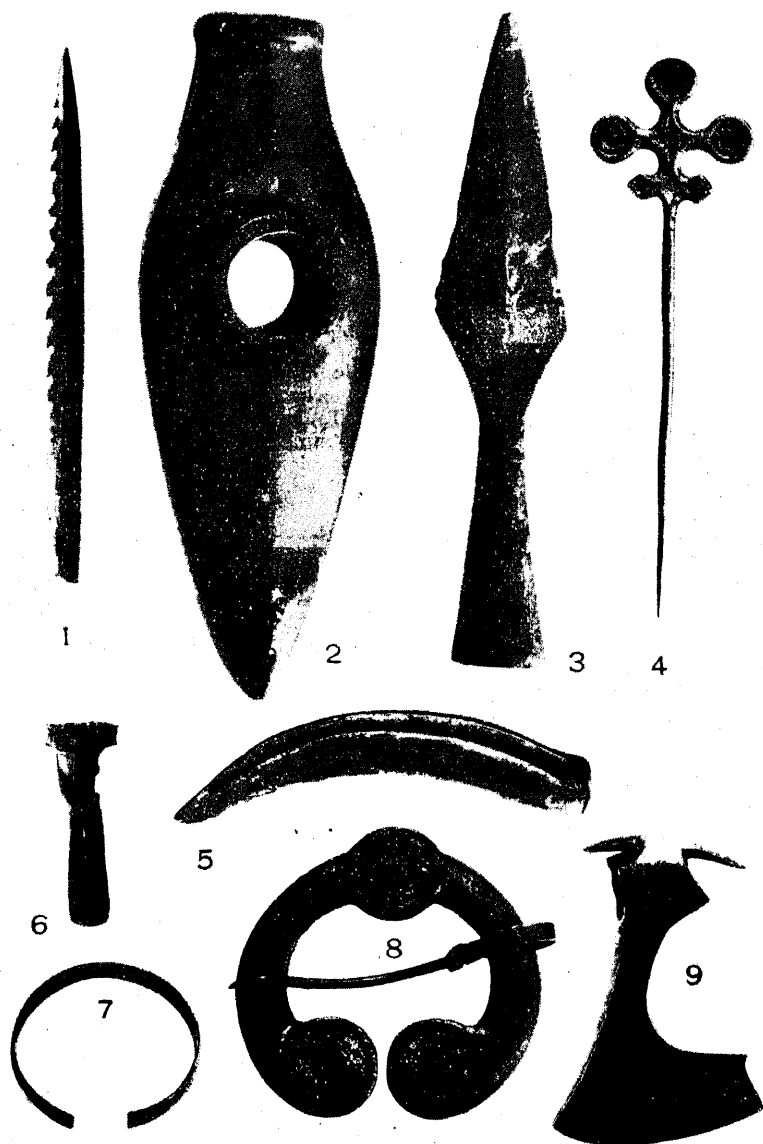
Komplekt vajalisi õppevahendeid Eesti muinasaja kohta.

Marta Schmiedehelm.

Ajalooteaduses pääseb viimasel ajal üha enam maksvusele arusaamine, et ajaloo õige mõistmine eeldab süvenemist esiajaloolisegi aega. Looduslikest oludest, maa geopoliitilisest asendist ja muudest teguritest loodud eeldused kultuuriliseks arenemiseks olid välja kujunenud juba ammu enne seda, kui rahvas astus üle ajaloo läve. Seega ei ole „muinasaeg“ praeguse aja arusaamise järele enam mingi omaette õhus rippuv ajajärk, vaid see on „ajaloolise aja“ loomulik, katkematult sellega seotud eelaste. Selgitades rahva juurdumist ja kokkukasvamist oma maaga, evib esiajalugu suure kasvatusliku tähtsuse, nagu sellest käesoleva ajakirja veergudel juba varem ka üksikasjalikumalt on kirjutatud¹⁾. Kuigi meie koolide õppe-

¹⁾ **Eerik Laid**, Muinsuskaitse pedagoogilise tegurina. „Eesti Kool“, nr. 1 — 1938, lk. 15 jj.

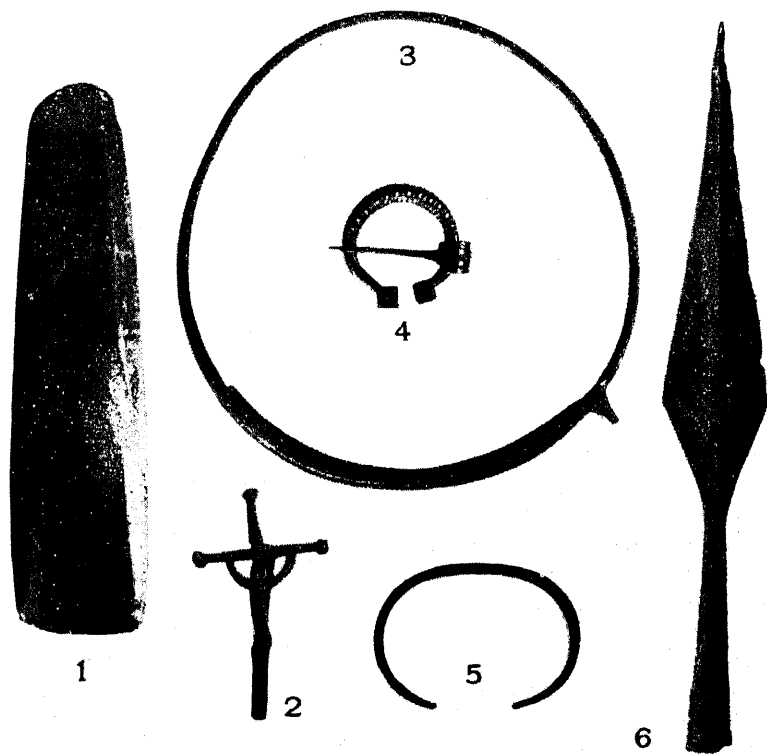
kavades esialgu on esiajaloole pühendatud võrdlemisi vähe ruumi, on otstarbekohase õppekava täitmise juures siiski võimalik anda õpilastele lühike ümmargune ülevaade meie muistse kultuuri arengust, meie esivanemate tööst ja üritusist. On olemas rõõmustavaid tundemärke, et sinna poole püütaksegi. Nii külastati 1936/37. a. Tallinnas, Tartus ja Pärnus korraldatud Muinas-Eesti näitust eriti elavalt koolide poolt ja on teateid, et sealt saadud muljed ei jää-

Joonis 1. Muinasleidude koopiote väiksem komplekt: 1) luust ahing, 2) venekirves, 3) noorema rauaaja viskeoda, 4) noorema rauaaja rinnanõel, 5) pronksist sirp, 6) vanema rauaaja silmiksõlg, 7) noorema rauaaja käevõru, 8) vanema rauaaja emailiga ilustatud hobiraudsõlg, 9) noorema rauaaja kirves.

nud n. ü. surnud materjaliks, vaid et rida õpetajaid on püüdnud neid klassis läbi töötada ja jäädvustada klassitööde jm. näol.

Selge on, et muinasteaduse käsitlemine koolis võib kujuneda elavaks ja anda soovitavaid tagajärgi ainult siis, kui võimalik on viia õpilasi otsesesse kontakti muinasteadusliku aineistiku endaga. Selleks on heaks vahendiks juba E. Laiu ülalnimetatud kirjutuses soovitatud ekskursioonid linnustele ja teistele koduümbruskonna kinnismuististele. Peale selle aga on vajalik tutvustada õpilasi ka muinasleidudega, mis peegeldavad esivanemate töötaset, tööoskust ja ka kunstilist maitset. Leidudega tutvumine evib pealegi tähtsust riikliku muinsuskaitse seisukohalt, sest võib arvata, et see, kes on näinud leide koolis, oskab neid paremini ära tunda ja hinnata nende teaduslikku väärtust, kokku puutudes nendega elus — näiteks põllu- või mõne muu töö juures.

Joonis 2. Muinasleidude koopiate täiendav komplekt: 1) kivist õõstalb, 2) vanema rauaaaja ambsõlg; nooremast rauaaajast: 3) kaelavõru, 4) hoburaudsõlg, 5) käevõru, 6) odaots.

Eelöeldut arvesse võttes tuleb tervitada Haridusministeeriumi Kooliosakonna otsust soovitada õppevahenditena koolidele koopiaid muinasleidudest. Esialgu on ette nähtud kaks komplekti: üks väiksem, 9-st riistast, ja teine laiendatud, mis sisaldab peale nende veel 6 eset, seega kokku 15. Esemete valik kui ka nende valmistamise kontroll sünnib Tartu Ülikooli Arkeoloogia Kabinetis. Originaalid, mille järele koopiad valmistatakse, on pärit Arkeoloogia Kabineti kogudest, ja komplektid on koostatud põhimõtte järele anda igast ajajärgust paar Eestile eriti iseloomustavat asja, kusjuures meie muinasaja viimne ajajärk, noorem rauaaeg, kui õpilastele oma viikingiretkede ja vabadusvõitlusega vahest kõige huvipakkuvam, on esindatud suhteliselt arvukamalt. Koopiate materjaliks on enamasti metall; ainult kivija

esemeid on jäljendatud kipsis. Komplektide ettetellimise hinnaks ühes vitriinisarnase klaaskaanega varustatud pappkastiga on väiksema kohta 27 krooni ja suurema kohta 45 krooni. Neid võib saada Haridusministeeriumi kaudu korra järgi, mis avaldatakse „Haridusministeeriumi Teatajas“.

Alljärgnevas on antud esemete loetelu ühes lühikese kirjeldusega. Need, kes soovivad üksikasjalisemalt tutvuda meie muinasleidude iseloomu ja otstarbega, leiavad vastavaid käsitlusi koguteoses Eesti Ajalugu I (Tartu 1935, teine trükk 1936). Asjad on loeteldud suurema komplekti järgi, kusjuures tähekesega numbrilised esemed märgitud esemed puuduvad vähemas komplektis. Joonistest kujutab esimene (1.) väikest 9 esemega komplekti, kuna teisel (2.) joonisel on pildistatud täiendavad esemed suurema komplekti tarvis. Klambrites on märgitud originaalide inventarinumbrid Tartu Ülikooli Arkeoloogia Kabineti kogus.

Kiviajast.

1. Luust ahing (AK 2637 : 10), joon. 1 : 1, Viru-Nigula khl. Kundast, meie tuntuimast keskmise kiviaja asulast, umbes 6-ndast aastatuhandest e. Kr.; see on tüübilisi tolle aja kalapüügiiristu.

2. Nn. venekujuline kivikirves (K 91 : 55) joon. 1 : 2, Saaremaalt, umbes 2-se aastatuhande algusest e. Kr. Niisuguseid oma väljatöötamise tehnika poolest silmapaistvaid kivikirveid tuli Eestisse Kesk-Euroopast lähtunud kultuurvooluga; siin nad omandasid varsti omapärase kuju, mida esindabki käesolev eksemplar. Arvatakse, et need olid peamiselt sõjakirved.

*3. Öostalb (AK 2643 : 16), joon. 2 : 1, savikiltkivist, Türi khl. Jändjast, 3-ndast aastatuhandest e. Kr. Iseloomustav on see nn. kammkeraamilisele kultuurile. Tarvitati puu õõnestamiseks nagu tänapäeval künakirvest.

Pronksiajast.

4. Pronksist sirp (AK 3243), joon. 1 : 5, Harju-Jaani khl. Raasikult, umbes a. 1000 e. Kr.; meie vanimaid teadaolevaid põllutööriistu.

Vanemast rauaajast.

5. Nn. silmiksõlg (AK 2834 : 1), joon. 1 : 6, Lüganuse khl. Jäbaralt, tüübilisi 2-se pärast kristliku sajandi ehteid, eriti Virumaal, kus oli võõrsilt laenatud eeskuju põhjal välja arenenud omapärane, siin kujutatud Eesti vorm.

*6. Nn. tagasipainutatud jalaga ambsõlg (AK 3172 : 446), joon. 2 : 2, leitud samast suurest kivilalmistust Lüganuse Jäbaral, millest eelminegi. Väga tavaline ehe a. 300 paigu.

7. Hoburaudsõlg (AK 2673 : 1), joon. 1 : 8, Lüganuse khl. Liimalast, ilustatud värvilise emailiga. Neid toredamaid 4.-5-nda sajandi ehteid esineb jällegi eriti Virumaal, kus vanemal rauaajal oli tugev kultuurkeskus, millest ms. emailiga kaunistatud ehteid levis Soome, mõnel juhtumil Rootsi. Kõiki eespool nimetatud sõlgi (nr. 5—7) on kasutatud nii praktiliseks otstarbeks, riiete kinnitamiseks kui ka eheteks.

Nooremast rauaajast (peale a. 1000 paigu dateeritava nõela nr. 8 on kõik esemed valitud selle ajajärgu teisest poolest, a. 1000—1200 vahelt, millal kultuurelu Eestis oli eriti intensiivne).

8. Kaksikristpeaga rinnanõel (AK 1997 : 3), joon. 1 : 4, Otepää khl. Päidlast, naiste ehe. Nõelu kanti enamasti paari viisi rinnal, ühendatud keedega ja varustatud ripatsite ning amulettidega.

9. Käevõru (AK 2712 : 145), joon. 1 : 7, laiade ornamenditud otstega.

*10. Käevõru (AK 3090 : 2), joon. 2 : 5, Kodavere khl. Vana-Alasoo kl., iseloomustava plettornamendiga.

*11. Kaelavõru (AK 3776 : 2), joon. 2 : 3, huvitaval viisil ilustatud otstega.

*12. Hoburaudsõlg (K 34 : 2), joon. 2 : 4, Kärkla khl. Paikülalt. Kõige tavalisemaid riiete kinnitamise vahendeid.

13. Viskeoda ots, rauast (K 85 : 17), joon. 1 : 3, Saaremaalt. Tarvitati lühikese, viskamiseks kohase varre otsas.

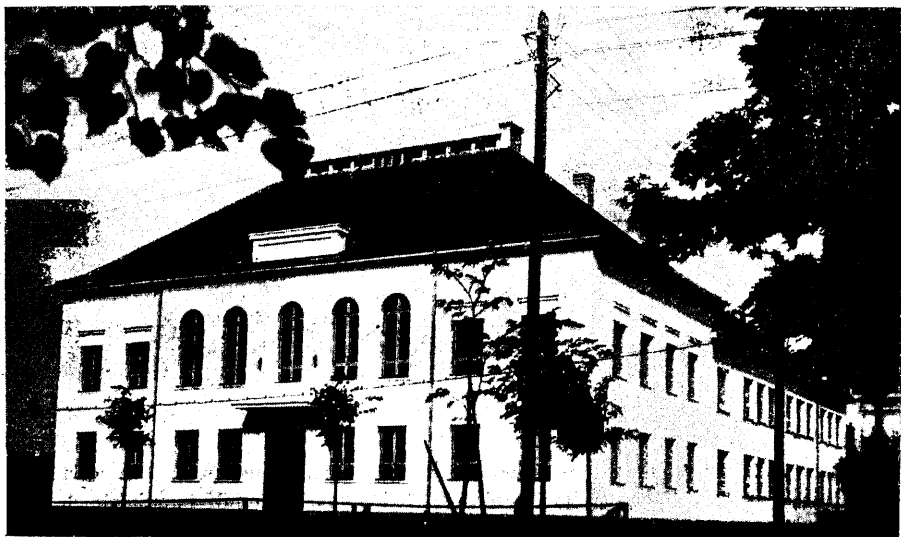
*14. Odaots, rauast (AK 2712 : 18) joon. 2 : 6, Jüri khl. Lähtsalt. Tarvitati löögi-riistana pika varre otsas.

15. Sõjakirves (AK 3028), joon. 1 : 9, rauast; haruldaselt hästi säilinud eksemplar.

Uusi koolimaju 1938. aastal.

A. Kuut.

Hoolimata majanduslikest raskustest näitab koolimajade ehitamine edu ning uute ja ajakohaselt ümberehitatud koolimajade arv kasvab iga aastaga. Kui võisime möödunud aasta algul 1937. aasta arvele panna 50 koolimaja („Eesti Kool“ nr. 1 — 1938, lk. 45), siis 1938. aasta suhtes võime juba rääkida 76 koolimajast, s. o. uute ja ümberehitatavate koolimajade arv 1937. aastaga võrreldes on 1938. aastal kasvanud 50% võrra. Kui koolimajade ehitamine areneks samas tempos ka edaspidi, siis saaksid kõik koolid vas-

Mustvee reaalkooli ja eesti algkooli maja.

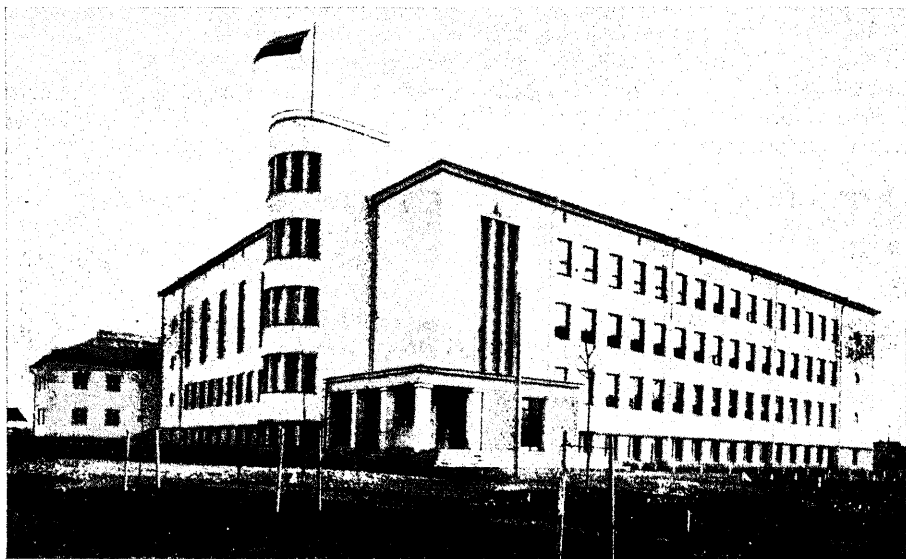
tavad ruumid koolimajade ehitamise plaanimajanduskava kohaselt, s. o. 15 aasta jooksul. Tuleb aga karta, et rahaliste summade puudusel võib hoog koolimajade ehitamise alal väheneda ja seega plaanimajanduse kava võib jääda ka osaliselt täitmata.

On õige, et kõigi nende 76 koolimaja ehitamist ei saa 100%-liselt kirjutada 1938. aasta arvele, nagu 50 koolimaja ehitamist 1937. aastal ei saadud panna ka täies ulatuses selle aasta arvele, sest suuremad koolimajad valmivad mitte ühe aastaga, vaid alles 2—3 aasta jooksul.

Esimesel ehitusaastal rajatakse hoone alusmüürid ja sokkel, paremal juhul — viiakse ehitus katuse alla (s. o. juhul, kui ehitus on alatud kevadel), teisel ja kolmandal aastal —

jätkatakse ehitamist kuni maja lõpliku valmisaamiseni. Koolimajad, mis valmivad ühe aasta jooksul, on erandiks, on enamasti ümberehitused. Seepärast ülaltähendatud 76 koolimajast on osa alatud juba varematel aastatel ja 1938. aasta peale langeb selle osa ehituste jätkamine. Samuti valmib osa 1938. aastal alatud ehitustest alles 1939. ja 1940. aastal. Kuid et meie ikkagi 1938. aasta toodangus võime rääkida 76 ehitusüksusest koolimajade alal, on suur samm edasi — igatahes rekordiline arv sellel alal Eesti iseseisvuse ajal.

Liigitades 1938. a. ehitusel olnud koolimaju ehituse alguse ja lõpu järgi, saame selles mõttes järgmise pildi: 10 koolimaja alustati ja lõpetati 1938. aastal, varematel aastatel alustatud koolimajadest lõpetati 1938. aastal 25, 1938. aastal alustatud koolimajadest on pooleli 27 ja ka on pooleli 14 koolimaja, mille ehitus alustati enne 1938. aastat, peamiselt 1937. aastal. Ehituste poolelijäämine on tingitud ühest küljest ehitustööde tingimustest, eeskätt toor-ehituste kuivamise tarvidusest, teisest küljest aga ka — rahaliste summade puudumisest, mis sunnib ehituse teostamist viima pikemale ajale.

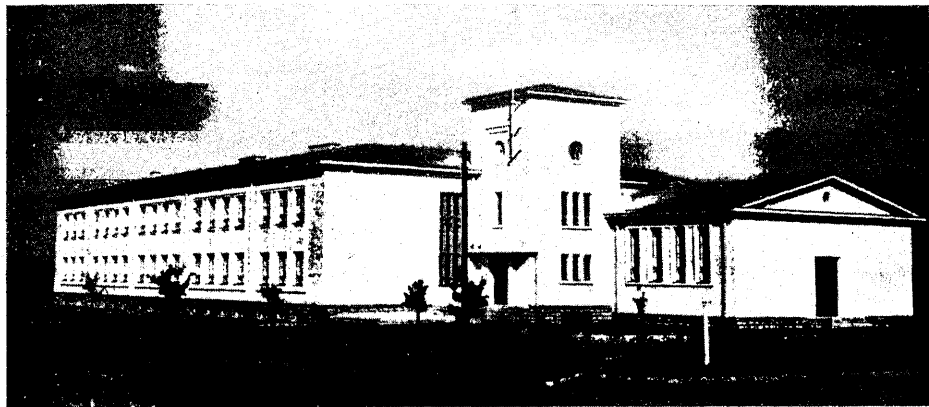
Rakvere gümnaasiumi maja.

Ülaltähendatud koolimajadest kuulub 66 algkoolidele, kusjuures 48 koolimaja on uued ehitused ja 18 ümber- ja juurdeehitused, 3 koolimaja kuulub kutsekoolidele — üks uus ja kaks ümber-juurdeehitust ning — 7 koolimaja kuulub keskkoolidele ja gümnaasiumidele, kusjuures nendest viimastest majadest on uued 5 ja ümber-juurdeehitused 2.

Lõplikult on valminud 1938. a. Mustvee linna keskkooli maja (uus), Tõrva linna keskkooli maja (ümber- ja juurdeehitus), Rakvere linna gümnaasiumi maja (uus), Tallinna linna Gustav-Adolfi gümnaasiumi maja (ümberehitus), Tartu linna tööstuskool (juurdeehitus), Ambla kodunduskool Järvamaal (ümberehitus) ja järgmised algkoolide majad: Harjumaal — Ravila v. Kose (uus), Keila v. Tuula (juurde- ja ümberehitus), Triigi v. Ardu (uus), Kohila v. Kohila (ümberehitus) ja K. Päts'i nimelise vabaõhukooli maja (uus); Valgamaal — Holdre valla Holdre (ümberehitus), Keeni valla Keeni (ümberehitus), Taagepera v. Ala (uus); Tartumaal — Meeri lastekodu (ümberehitus); Viljandimaal — Holstre v. Holstre (ümberehitus), Sürgavere v. Sürgavere (ümberehitus); Võisiku v. Lätkalu (juurde- ja ümberehitus) ja Viiratsi lastekodu (uus); Pärnumaal — Häädemeeste v. Võiduküla (uus),

Laiksaare v. Massiaru (uus) ja Sauga v. Sauga (uus); Saaremaal — Kaarma-Suure v. Randvere (uus), Mustjala v. Mustjala (uus), ja Pihtla v. Kaali (uus), ka on peaaegu valmimas Salme v. Tiirimetsa algkooli maja (uus); Virumaal — Erra v. Kiviõli (uus), Iisaku v. Kuru (uus), Porkuni v. Kadila (uus), Skarjatina v. Zagrivje (uus), Tudulinna v. Pesaare (uus) ja Vao v. Väike-Maarja (uus); Petserimaal — Senno v. Senno (uus) ja Võrumaal — Aleksandri v. Väimela (uus); Rakvere linnas — III algkool (ümberehitus) ja Nõmme linnas — Kivimäe algkool (juurdeehitus).

Pooleliolevate koolimajade nimeline loetelu viiks vast pikale, kuna neid on üldarvult 41. Nimetame siinkohal vaid suuremaid neist: Kodumajanduse Instituudi hoone Tallinnas (käimas sisemised tööd), Tapa linna gümnaasiumi hoone, Tartu linna kommertskooli hoone (viidud katuse alla), Nõmme linna gümnaasiumi hoone (maja esimese korra seinad valmis), Tallinna linna XX algkooli hoone (viidud katuse alla), Kuressaare linna algkooli hoone (peaaegu valmis), Pärnu linna algkooli hoone (esimene osa viidud katuse alla), Anija v. Kehra

Kiviõli algkooli maja.

algkooli hoone Harjumaal (toorehitus valmis), Kuigatsi v. Puka algkool Valgemaal (viidud katuse alla) ja Järve v. Kohtla-Järve algkooli hoone Virumaal (viidud katuse alla).

1938. aastal lõplikult valminud uued koolihooned on ruumide poolest kõik väga head ja nad rahuldavad täiel määral kooli nõudeid. Kõige suurem ja moodsem neist koolihoonetest on Rakvere gümnaasiumi hoone. Sellele järgnevad Erra v. Kiviõli algkooli hoone ja Senno v. Senno algkooli hoone. Ka ümberehitatud koolimajad üldiselt vastavad oma ülesannetele, kuigi olenevalt senisest ehitusest polnud võimalik kõiki ruume nii kujundada kui uutes majades. Üldiselt tuleb ka neid ruume hinnata heaks — pahemal juhul rahuldavaks. Ümberehitatud majad on suuremalt osalt puumajad.

Andnud lühikese ülevaate 1938. aastal püstitatud ja ehitusel olevaist koolimajadest, kerkib tahtmatult küsimus, mis kõigi nende koolimajade ehitamine maksma läks? Selles suhtes oleks huvitav eeskätt 1938. a. osa. Viimase selgitamine aga on võrdlemisi raske ülesanne, kuna, nagu juba varem tähendatud, valmib iga koolimaja 2—3, mõnikord isegi 4 aasta kestel, mispärast ühe aasta jooksul tehavad tööd tuleks eriti selgitada. Ühe aasta osa selgitamist raskendab omast kohast veel see, et maakoolimaja ehitamisel tehakse tihti osa töid naturaalkorras (materjalide veod), mis teataval määral vähendab ehituse rahalist kulu. Et lugejale siiski midagi pakkuda sellel alal, märgin siinkohal hoonete hinna ehituseelavete järgi. Nii on 1938. aastal lõplikult valminud 35 koolimaja hind ehituseelavete järgi kokku Kr. 2.200.000 ja poolelioleva 41 koolimaja hind kokku Kr. 3.500.000, kusjuures esimesest

summast kulude mõttes langeb teatav osa eelmiste aastate (1935. a. alates) arvele, teisest summast — osa 1939. ja edaspidiste aastate arvele. Koolimajade ehitamiseks oli 1938. aastal määratud laene Koolimajade Ehituslaenu Fondist Kr. 689.000. Sellele summale liitub veel Kr. 156.300 eelmisel (1937) aastal väljamaksmata laene. Nii oli koolide ülalpidajail koolimajade ehitamiseks kasutada fondi laenudena 1938. aastal Kr. 845.300, missugune summa on ka suuremas osas koolide ülalpidajaile välja makstud.

Mis puutub koolimajade ehitusmaterjalisse, siis on nüüd jõutud arusaamiseni, et koolimaja peab olema ikkagi tulekindlast materjalist. Sellele arusaamisele ei ole viinud kooliülalpidajaid mitte ainult Vabariigi Valitsuse sellekohane määrus, vaid ka asja praktiline külg. Nimelt, suuremate puumajade juures on aegade jooksul selgunud mitmesugused puudused, rääkimata puumajade vähemast vastupidavusest ja tuleohust, missugustest puudustest on aga vabad tulekindlast materjalist ehitatud majad. Kuigi tulekindlast materjalist ehitus on hinnalt puuehitusest kallim, tasub selle hinnavahe mitmekordselt kiviehituse iga ja vähe-

Semo algkooli maja.

mad remondikulud. Seepärast esinevad nüüd puust ehitised erandina ainult kohtades, kuhu tulekindla materjali toimetamine on võimatu või väga kulukas, mis teeks ehituse liiga kalliks.

Uute koolimajade ehitamisel on püütud vältida puudusi või vigu, mis on selgunud varem püstitatud ehitustes. Üheks suuremaks puuduseks varem püstitatud koolimajades on osutunud tihti klassitubade liiga väikesed mõõdud, kuna klassituba oli arvatud ainult 25—30 õpilasele. Nüüd on asutud seisukohale ja on ka nii ehitustes läbi viidud, et iga klassituba peab normaalselt mahutama 40 õpilast, kusjuures suuremates koolides (3-komplektilisest koolist alates) peab olema vähemalt üks või paar klassiruumi kuni 50 õpilase mahutamiseks. Ka on hakatud selle eest hoolitsemata, et igas uues või ümber ehitatavas koolimajas oleks vastav ruum õpilaste einestamiseks. Üldse uute koolimajade ehitamisel on püütud võimaluste piires kõik teha, et õpilastel oleks neis mugav töötada ja et ruumid vastaksid koolitervis- hoiu nõuetele.

Kui hinnata viimastel aastatel ehitatud koolimaju arhitektuuriselt, siis ka sellest küljest võib märkida edu: massides ja vormis valitsevad õiged proportsioonid, hooned on sobivas kooskõlas ümbrusega, hoonete sisemine jaotus on otstarbekas ja kooskõlas välimusega. Seda on suurel määral võimaldanud tulekindel ehitusmaterjal, mis vormide loomiseks on sobivam kui puu.

Muljeid Hollandi koolist.

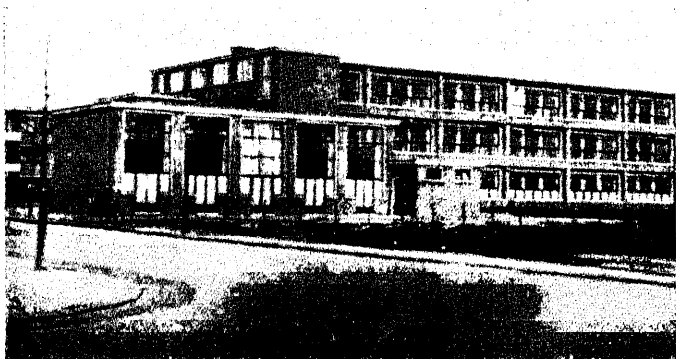
Erna Laur.

Juba ammu olen tundnud huvi Hollandi vastu, kuid alles möödunud suvel avanes mul võimalus külastada seda maad. Viibisin seal kaks kuud. Minu eesmärgiks oli tutvuda selle meile nii võõra maaga ja tema rahva omapäraga, kuid ühtlasi külastada sealseid kooli. Kuna seal töötavad koolid ka suvel (suvevaheaeg on ainult 1 kuu — august), siis võisingi jälgida õppetööd, kui see oli täies hoos. Külastasin 4 algkooli; neist üks oli maal.

Peaaegu ütlema siinjuures tänu Hollandi konsulile Tallinnas, kelle lahkel kaasabil leidsin suurt vastutulelikkust vastavatelt ametasutustelt Hollandis loa saamisel koolide külastamiseks.

Koolimajad on Hollandis tavaliselt nägusad kiviehitused suure, telliskividega sillutatud õuega, mis on määratud lastele mängimiseks. Kooli tullakse peamiselt jalgratastel; nende jaoks on koolide juures kindlaksmääratud panipaigad.

Kooliaeda kui niisugust Hollandis ei tunta. Aga ka seal õpetatakse lapsi armastama loodust. Seks antakse kevadeti igale lapsele mingi potilill, mille eest tuleb hoolt kanda. Sügiseti võistlevad siis õpilased oma saavutustega, kusjuures kauneim taim auhinnatakse.

Moodne koolimaja Hollandis.

Ka seestpoolt on koolimajad nägusad, avarad ja õhurikkad. Vahekäikudel on värvilistest kahlhelkividest seinad; ukSED ja aknad on varustatud värviliste klaasidega. Eelistatakse kollast värvi, kuna see annab ruumile päikesepaistelise ilme, mis on eriti tähtis, sest päikest ei nähta Hollandis mitte just sageli.

Klasside aknad on suured; erilise seadeldisega hoitakse ülemine pool alati lahti. Aknalaudadel on lilli, akvaariume, mitmesuguseid vaase. Suured eesriided kaitsevad liig heleda päikese eest, kui seda just juhtub olema. Seinu kaunistavad rohkearvulised ülesvõtted kuninglikust perekonnast õpilaste poolt valmistatud raamides. Peale selle on katoliku koolide klassides eriline nurk pühakute kujude ja piltide jaoks, kus kunagi ei puudu värsked lilled ega puhtad linikud laudadel.

Klassitahvel on umbes 1 m² suurune, kuid neid on klassis 4 ülestikku, kusjuures ühte neist võib lükata paremale, teist vasakule, kolmas ja neljas aga liiguvad üles ja alla. Kuna I ja II tahvel käivad hingedel, siis on võimalik neid kasutada mõlemalt poolt. Tahvlite puhastamiseks kasutatakse nelinurkset lauakest pehme kummiga. See vahend on õige otstarbekohane, sest see ei tekita tolmu. Koolipingil laud ja iste on puust, muud osad rauast. Ka raamatukogud on igal klassil omas ruumis (ligikaudu 50 raamatut). Raamatud on heas korras. Neid laenutatakse õpilastele üheks nädalaks, kuid ainult neile, kes on oma õppesanded korralikult täitnud.

Koolikohustus on 7—14. aastani, sest algkool on 7-klassiline. Õppetöö algus on kell 8⁴⁵ ning kestab vaheajata kella 10¹⁵. Vaheaeg on 10¹⁵—10³⁰. Järgmine tund kestab 10³⁰—11⁴⁵, siis on lõunavaheaeg kuni 13³⁰. Kolmas tund kestab 13³⁰—15³⁰, ka see on vaheajata.

Õpilased on puhtalt ja korralikult riietatud. Vormiriietust Hollandi koolides ei tunta. Õpilased vastavad istudes.

Õppekava üldjoontes on järgmine.

Emakeel.

I õppeaastal: õige ja täpne sõnade hääldamine; sõnade ja lausete moodustamine; laulukeste ja laste elu käsitlevate jutukeste päheõppimine; lihtsamate lugude ja muinasjuttude jutustamine.

Harjutusi pliatsi õigeks hoidmiseks. Õige istumine pingis. Vihikuisse kirjutatakse I poolaastal pliatsiga, II — tindiga.

II õppeaastal: soravam lugemine; etteütlusti ja harjutusi, kusjuures tähelepanu juhitakse eriti nende sõnadele, mille kirjutamisviis erineb hääldamisest, laulude õppimine, jutustamine.

Kirjutatakse sulega, suurtähed pliatsiga, kuna neid õpitakse alles III kl.

Klassituba moodses koolimajas.

III õppeaastal: sorav lugemine korraliku hääldamisega; loetu jutustamine; etteütlusti (raskemad sõnad). Üksikuid tähtsamaid grammatikareegleid.

Suurtähtede tindiga kirjutamine.

IV õppeaastal: üldjoontes sama, mis III klassis. Peale selle raskemate sõnade tarvitamine, suurtähtede kasutamine. Pöörd sõnade olevik, minevik ja tulevik.

V õppeaastal: raskemaid sõnu, pöörd sõnu, nimisõnu (käändeid). Kirjandeid (jutud, kirjad, kaardid). Sõnade ja lausete muutmine. Sünontüüme.

VI õppeaastal: ajalehtede ja ajakirjade lugemine; kunstiga ja kirjandusega tutvumine; artiklite õige tarvitamine; eessõnu. Loetu kirjalik edasiandmine; kirjeldusi, juhtumusi õpilaste endi elust.

VII õppeaastal: nagu VI õppeaastal. Raskemate osade kordamine.

Matemaatika.

I õppeaasta: arvude mõiste 1—20; harjutusi peast ja kirjalikult.

II õppeaasta: 1—100; murd $\frac{1}{2}$; ülesandeid (aeg, mõõdud, raha).

III õppeaasta: 1—1000; murd $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$; pikkuse, laiuse ja übermõõdu mõiste. Ülesanded raskusmõõtudega.

IV õppeaasta: 1—1000000; murde $\frac{1}{2}$ — $\frac{1}{12}$; pindala, ruutmõõdud, täisnurk.

V õppeaasta: täisarvud (nimeta, nimelised); harilikud ja kümnendmurrud; pindala ja ruumala.

VI õppeaasta: kordamisülesandeid igapäevasest elust; meetrisüsteem; ülesandeid kaubandusest; raskusmõõdud.

VII õppeaasta: nagu VI; peale selle ülesandeid postist, telegraafist, toitlustamisest.

Ajalugu.

I—IV õppeaasta: mälestusi ja jutustusi ümbruskonnast; IV õppeaastal ka mõisteid inimeste elust, liiklemisest.

V — sissejuhatus ajalukku (riietus, elukoht, valgus, soojus, tööstus, liiklemine ja teed). Lühike ülevaade 100 a. e. Kristust kuni 20-nda sajandini. Aastaarvud.

VI — tähtsamaid sündmusi kodumaa ajaloo; põhjusi ja järeltusi; riikide tekkimine; maakond, vald; seadusandlus; seadusi.

VII—VI õppeaasta kava põhjalikumalt.

Maateadus.

I õppeaasta: sissejuhatus kujundite ja piltide järele; vormi, seis, värvi, aja ja suuna mõiste.

II — nädalapäevad, aastaajad, kell, tund, minut; tuulesuund.

III — pea- ja vaheilmakaared, kooliplaan, koolimaja ümbrus; maakond, kus kool asub.

IV — üldülevaade Hollandist; teed, põhjakihid, võimalusi elamiseks.

V — Holland tervikuna; Euroopa ülevaade; asumaad; kaardi joonistamine.

VI — Euroopa ja teised maailmajaod; gloobus, maakera pöörlemine; kuu, aastaajad; liiklemismäärusi.

VII — eelmise õppeaasta kava põhjalikumalt.

Loodusteadus.

I ja II õppeaasta: sissejuhatus.

III — koduloomi, puuvilju, kultuurtaimi, aastaajad, ilmastik.

IV — koduloomi, kultuurtaimi, puuvilju; linde, üksikuid kiskjaid loomi; õhk, vesi, loodusnähteid.

V — gaasid; õhu rõhumine, destilleerimine; magnetism; elekter; taimede ja loomade eluavaldusi; kondikava, musklid, nahk.

VI — õhurõhumine, baromeeter, lõõts; hingamine, klaasipuhumine, pump, põlemine, aur; optilised klaasid; pime kaamera, magnetnõel, piksevarras; taimi (liik, perekond); inimese keha; tervishoid; liigid loomariigis; lindude kaitse.

VII — nagu VI.

Joonistamine.

I õppeaasta: joonte tõmbamine joonlauaga ja ilma; ruudud, täisnurgad, lihtsad kujundid.

II — lihtsad kujundid eeskirjade järele.

III — sama, mis teises klassis. Poistel $\frac{1}{2}$ tundi nädalas rohkem kui tüdrukul.

IV — sama.

V — sama; sõega joonistamine.

VI — jooniseid loodusest, gloobus. Geomeetrilisi kujundeid.

VII — sama.

Võimlemine.

I õppeaasta: mäng, käimine, jooksmine. Lihtsaid harjutusi.

II — sama.

III — lihtseis, riviseis, vabaõhumänge.

IV — riviharjutusi, keppharjutusi.

V }
VI } sama, mis IV.
VII }

Märkus. Osa tunnist võetakse ära käsitöö õpetamiseks poistele.

Käsitöö.

II õppeaasta: kudumine.

III — kudumine ja õmblemine.

IV — kudumine ja õmblemine.

V — õmblemine, nõelumine, lappimine, nõelumine mustrite järele.

VI — tikandus.

VII — sama.

Usuõpetus.

Algkoolid Hollandis on kolme liiki: katoliiklikud, protestantlikud ja avalikud algkoolid. Protestantlikes ja katoliiklikes algkoolides on usuõpetust 2—2,5 tundi nädalas, avalikes algkoolides usuõpetust ei õpetata. Viimaste koolide õpilased saavad õpetust usuõpetuses oma koguduse vaimulikult.

Algkooli tunnikava.

	I	II	III	IV	V	VI	VII
1. Emakeel . . .	2	3	3,5	3,5	4	4	3
2. Lugemine . .	6	5	5,5	5	5	5	3
3. Kirjutamine . .	4	3	3	2	0,5	—	—
4. Matemaatika . .	4,5	4	5	5	5	5	4
5. Looduslugu . .	1	1	1,5	1,5	2	2	2
6. Maateadus . .	—	—	1,5	2	2	2	2
7. Ajalugu . . .	—	—	—	1	1,5	2	2
8. Laulmine . . .	1	1	1	1	1	1	1
9. Joonistamine .	1	1	1	1	1	1	—
10. Võimlemine . .	1,5	1	1	1	1	1	1
11. Käsitöö . . .	—	2	2	2	2	2	2
12. Prantsuse keel .	—	—	—	—	—	—	5
	21	21	25	25	25	25	25

Kooliarst külastab koole 2 korda aastas laste järelevaatamiseks ja õpetajate küsitlemiseks õpilaste tervisliku seisukorra üle, eriti kuulmise ja nägemise üle. Iga kahe aasta sees vaadatakse silmad põhjalikult läbi ja kord kolmes aastas lapsed käivad järelevaatusel kliinikus. Peale arsti külastab kooli ka halastajaõde, kuid ainult tüdrukud alluvad tema järelevalvele.

Pärast algkooli lõpetamist õpilased lähevad edasi õppima kas täienduskoolidesse, töökodadesse õpilasteks või õhtukoolidesse; väiksem osa, s.o. andekad lähevad keskkoolidesse või õpetajaid ettevalmistavasse koolidesse.

See maksab üldiselt Hollandi algkoolide kohta mõne väiksema kõrvalekaldumisega.

Nüüd kirjeldan eraldi veel neid koole, mida külastasin.

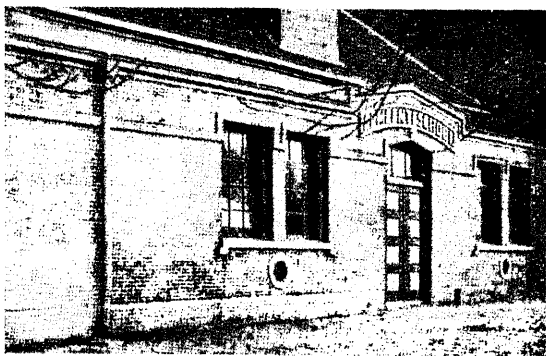
1. Maa-alkkool Lõuna-Hollandis. Suur küla tihedalt reas asetsevate majadega, meie mõiste järgi pigem linn kui küla. Loa saamiseks tuleb mul pöörduda küla vanema (Burge-meester) poole. Selleks osutub vanapoolne härra, hollandi aadlik, täieline koopia mõne kesk-aege aadliku portreest muuseumi seinal. See lahke ja vastutulelik härra teatab kooli minu tulekust, saates mulle kirjaliku loa koju kätte.

Koolimaja on uus ja kena hoone, õu laste vaheaegadel jalutamiseks on alles pooleli. Õpetajad näitavad mulle laste töid, vihikuid, raamatuid. Lapsed ise alguses natuke nagu võõrastaksid, pärast läheb aga töö omasoodu edasi. Pärast tunde vestleme. Eks õpetajail ole igal pool ühiseid muresid ja rõõme. Eestist ei tea nad palju, katsuvad meid viia lähedasse ühendusse Venemaaga ja venelastega. Kui lõpuks kuulevad eesti keele ja vene keele hääldamist, kui kirjutan mõned eestikeelsed, pärast venekeelsed sõnad tahviile, siis veenduvad nad, et ikka ei ole sama rahvas ja sama keel. Mul on ka ülesvõtteid ja ingliskeelseid raamatuid Eesti üle kaasas. Need aitavad veel eriti selgemat pilti meie kodumaast anda. Meie maastiku avarusest ja Tallinna ilust on nad vaimustatud. Ka meie rõõmsavärvilised rahvariided meeldivad neile väga.

Alkkoolide külastamiseks Breda linnas, Lõuna-Hollandis, pöördusin linnakoolivalitsuse juhataja poole. Linnavalitsus asub vanas ajaloolises hoones turuplatsi ääres. Sissekäik meenutab natuke meie Narva raekoja oma. Suures hallis on seinakattev õlimaaling, koopia hispaania kunstniku Velasquez'i maalingust — linna võtmete üleandmine Hispaania väeülemale. „Mitte kuulsusrikas maaling hollandlastele“, ütles minu saatja, aga kui ikkagi osa ajaloost on see maaling paigutatud linna raekotta. Juhataja jällegi väga lahke, teatab kolmele koolile minu külastamist. Küsib ühte-teist Eesti olude üle, kirjutab mulle koolide aadressid üles, ühtlasi ka külastamise aja. Linnas on mitu kooli ja selle tõttu on mul võimalik näha katoliiklikku, protestantlikku ja, nagu nad nimetavad, „avalikku alkkooli“. Esimene kool on ainult katoliiklaste jaoks, teine protestantidele ja kolmandas võivad mõlemad õppida. Viimane koolitüüp on erapooletu; seal ei ole usuõpetusetunde ega teatagi, missugune usutunnistus õpilastel on.

Katoliku koolis ootab koolijuhataja mind juba hommikul koolimaja ees. Tunnid ei ole veel alanud ja õu on lapsi täis. Kella helisedes ruttavad kõik klassidesse. Näib, et selle kooli eest on hästi hoolitsetud. Kenad pildid seintel; pildid kuninglikust perekonnast, Hollandi-India asumaadest, akendel õitsvaid lilli. Juhataja seletab koolitööd, näitab klasse.

Et lõunavaheaeg kestab 2 tundi, siis lapsed koolis ei einesta. Koolijuhataja ütles aga nähtava uhkusega, et temale alluvas koolis antakse õpilastele pudel piima. Tunni ajal toodigi

Väike külakool enne ja pärast 1932. aastat.

klassi kast $\frac{1}{4}$ l pudelitega. Üks õpilastest tõusis üles, tegi metalltoruga pudeli plekk-kattesse augu, pani klaastoru sisse ja kandis pingis istuvaile õpilastele. Kui piim oli joodud, koristas sama õpilane tühjad pudelid kasti tagasi ja töö läks omasoodu edasi.

Siinsed õpetajad teevad Eestist rohkem: Brüsseli kunstinäitus, Berliini käsitöönäitus, maletaja Paul Keres on selleks kaasa aidanud. Pean ise ka jutustama ja lubama õpilastele oma kodumaa postmarke saata.

Järgmine kool on protestantlik kool. Ukse kõrval on suur kivitahvel kirjaga, et siin koolis õpetatakse „piibli“ järele. Olin siin vanemais klassides ja võisin jälgida ajaloo ja maateaduse tunde. Mõlema tunni jaoks on peale õpikute veel lugemikud. Sündmustest kõneldatakse seal nii haaravalt, maastike ja linnade kirjeldused on põimitud huvitavatesse juttudesse; lapsed kuuluvad suure huviga, ja näha on, et neid on õpetatud oma maad austama ja armastama, maad, kus niisugused sündmused on aset leidnud ja säärased kangelased on elanud. Käsitlusel oli parajasti Hispaania armaada hävimine 16-ndal sajandil —, millise soojusega õpetaja seda ette kandis! Õpilased olid imevaiksed ja vist ei lasknud ühtki sõna kaotsi minna.

Pärast tuli usuõpetuse tund. Õpilased jutustasid ja laulsid kirikulaule. Õpetaja, kuulda saades, et Eestis on õige vähe katoliiklasi ja ka mina ei ole seda, muutus nagu kodusemaks ja kandis klassiga õige palju laule ette. Rõõmustas väga, kui kuulis, et ka meil on sarnaste viisidega laule.

Tunnid lõppesid ja õpetaja lõpetas koolitöö palvega. Kunagi ei ole näinud lapsi säärases harduses palvetavat. Mõni nendest oli silmad kinni pigistanud, käed olid laual ristis ja kogu oma olemisega oli ta palves. Pärast tunde õpetajatega vesteldes ja oma olusid ja koole võrreldes tulid minu Hollandi kolleegid otsusele: „Uuel maal on kõik moodne, meie oleme vananenud ja kivistunud“. Vastasin, et igal maal areneb kool välja rahva tarviduse ja nõude kohaselt. Võib-olla mis ühele sobib, ei sobi teisele.

Kolmas kool on „avalik algkool“. Olen siin rohkem käsitöötundides. Tüdrukud nii nooremas kui ka vanemas klassis koovad suuremalt jaolt varrastega. Alguses väikseid nukuasju, pärast oma riietusesemeid. Teevad ka katseid ristpistes ja ilutikanduses. Näib, et eriti naiskäsitöö alal meie õpilased on kaugelt ees. Nõuab ju meie rahvariide valmistamine erilist hoolt ja oskust, hollandlaste riietus aga ei nõua säärasel määral käsitööd.

Enne algkooli astumist suurem osa õpilasi käib nn. väikelaste koolides. Huvi pärast külastasin kaht niisugust kooli.

Esimeses koolis avab ukse lahke näoga nunn. Nunn on mustas riietuses, valge kõva krae ja tanuga, viimane samuti musta rätikuga kaetud. Need valged esemed teevad muidu nii sünye riietuse veidi rõõmsamaks.

Eeskoja põrand on värvilistest kividest, ka seinad on rõõmsavärvilised. Aknalaudadel on lilli, mida väikesed mudilased ise kastavad. Riidenagid on õige madalad, et õpilased ilma vööra abita võiksid riietuda.

Eeskojast siirdun klassi, mille üks sein on ainult aknad. Ruum on õige valguse-rikas. Keset ruumi on väikesed lauad, laudadel väikesed värviliste niitidega väljaõmmeldud linakesed, keset lauda lillepott. Ka selle eest hoolitsevad lapsed ise. Iga laua ümber on 4 väikest tooli. Ühe seina ääres on klaver, seintel palju pilte. Ka siin on, nagu katoliku kooliski, pühakute nurk värskete lillede ja valgete linikutega kaetud lauakesega. Sealsamas väikesele lauakesele on asetatud ka äsjasurnud kaaslase ülesvõte, kaunistatud lilledega ja väikesel salmikesega — pühendusega. Sein ääres on kappe mänguasjade jaoks, mille riulitel ja laegastes on mitmesuguseid värvilisi papitükke värvide tundmaõppimiseks. Lapsed joonistavad paberile plekist eeskujude järgi ringe, ruute, kolmnurki jne. Ka need kujundid on värvilised, keskel väike käepide joonistamisel kinnihoidmiseks.

Kuulmise arendamiseks on kellad, häälestatud ühe oktaavi ulatuses, kõrval lebab väike vasar. Nii mõnelegi väikesele pakkus see muusikalist naudingut; oli neidki, kes mõistsid kelladest lihtsa viisi välja meelitada.

Rohkesti oli ka igasuguseid teisi mänguasju, nagu näiteks värvilised puukuubid numbritega, tähtedega jne. Väga huvitavad olid mitmesugused raamid, millele abil lapsed õppisid puht-praktilisi asju, näiteks puuraam, mille kahele vastasküljele on kinnitatud riideribad. Üks pool on varustatud nõõpidega, teine nõõpaukudega. Selle varal lapsed õpivad oma riiete kinni- ja lahtiõppimist. Teisel raamil laps harjutab samal viisil saabaste kinninõõrimist. Kui raske on see 3—4-aastasele põngerjale! Kasvataja päästab valesti pistetud nõõrid lahti ja uuesti algab väike oma harjutamist. Lapsed võivad vabalt valida endile mänguasju, mida nad pärast peavad ise ära panema. Peale üldise asjade panipaiga on igal lapsel veel oma isiklikud riulid ja laekad. Et väikestel kergemini meeles püsiks, kus näiteks igaühe laegas on, selleks on sellele joonistatud mingi tunnus — näiteks part, lill, jänku jne. Sama pilt on ka eeskojas tema riietenagi kohal.

Rõhku pannakse siin eriti vaikusele. Lapsed käivad asju viimas ja toomas kikkivarbail, üksteisega räägivad sosinal. Pärast mängimist kutsub kasvataja-õde lapsed klaveri juurde ja nüüd algab laulmine. Need on lihtsad lastelaulud, millele saatel lapsed jooksevad ja marsivad.

Kõrvalruumis on panipaik väikestele harjadele, kühlitele, tolmulappidele. Ühes seinas on kraanid jooksva külma ja sooja veega. Kraanide juures valged alused nõõde pesemiseks. Parajasti kaks väikest tüdrukut pesevadki nukutasse ja -taldrikuid. Nii õpivad väikesed juba varakult emale abiksolemist.

Teine väikelaste kool asus moodses kahekordses majas, mille lõunapoolne külg oli vaid suured aknad. Alumisel korral kasutati neid aknaid ka ustena mängumurule pääsmiseks. Iilm oli palav, lapsed olid supeltrikoodes, paljajalu. Ei olnud näha ühtki kahvatut, nigelat last; kõik tugevad, päevitunud, elurõõmsad. Huvitav oli siinjuures veel see, et mitte ainult maja sisustus ei olnud vastav laste kasvule, vaid ka maja mõõted — väikesed ukSED, kraanialused, trepp — häda oli astuda väikestel astmetel täiskasvanu jalgadega.

Küllastasin ka majapidamiskooli. See asus eriti suures hoones, sest osa tütarlapsi, kes elasid kaugel, olid samas koolimajas ka korteris. Siin annab mulle koolijuhataja üldseletusi, kuna üks õpetajaid näitab mulle kogu maja. Tööklassid on avarad ja valgusrikkad; seal õmmeldakse nii pesu kui riideid. Keeduklassis on kõrgem koht õpetajale, kes seetõttu saab jälgida iga üksiku õpilase tegevust. Igal õpilasel on oma gaasipliit, asetatud kapile, milles on kõik keetmisvahendid. Need kapikesed on asetatud klassi seinu mõõda. Kõrvalolevas klassis on elektripliidid. Pesupesemis-klassis on väikesed palid, milles harjutatakse pesupesemist. See on vist rohkem selleks, et õpilased harjuksid ümber käima eri riidesortidega. Kõrvalruumis on vannid, kuhu kraanidest juhitakse külma ja sooja vett. Keset ruumi on kummist valtsidega pesuväänamisaparaat. Eraldiklass on pesutriikimiseks. Triikimislauad on otsapidi kinnitatud seinte külge, neid võib kohaldada õpilaste kasvule. Triikides istutakse.

Tagavarakambris leidub rohkesti konserve. Need konservid on ostetud, mitte õpilaste valmistatud. Niisuguseid konserve kasutatakse igas majapidamises.

Hollandis korraldatakse ka erilisi kursusi majateenijate ettevalmistamiseks. Need kursused on 1—6-kuised. Õpitakse keetmist, pesemist, tervishoidu, religiooni (katoliku) jne.

Rinnalastekodus on eraldi ruumid emadele, eraldi laste magamistoad: imikuile, siis 1—2-aastastele, 3-aastastele. Rinnalastekodu juures on oma väikelaste kool 3—4-aastastele. Kõik on moodne ja kodune; ka siin on nunnad põetajaiks ja kasvatajaiks.

Ka sõjaväe-akadeemias oli võimalus viibida. See asub suures ajaloolises lossis, mis omal ajal etendas suurt osa eriti vabadusvõitluses hispaanlaste vastu. Loss on ümbritsetud sügava kraaviga. Aastal 1590 oli see loss hispaanlaste käes. Mõned vaprad hollandlased laskisid end turbalotjades sõidutada lossi, mille siis ka oma elu kaalule pannes vabastasid. Lossi suures kõõgis on kinnimüüritud kaev, mille vee hispaanlased mürgitasid ja mis praegugi veel on tarvitamiskõlbmatu. Nii sirguvad Hollandi noormehed sõjaväejuhtideks kohal, kus

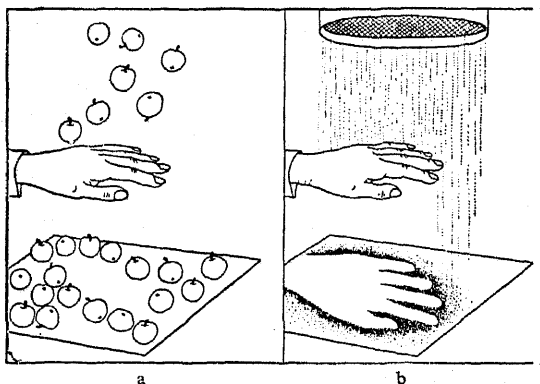
iga sammutäis maad on etendanud tähtsat osa rahva ajaloos. Hollandlased ise tõendavad, et see on parim abinõu patriotismi kasvatamiseks

Olen kirjeldanud asutusi, mis on seoses õpetajakutsega. Hollandlaste külalislahkus võimaldas mulle aga näha ka seda, mida siinkohal pole mahti kirjeldada. Suurt vastutulelikkust kohtasin ka eraisikute juures. Kuigi meist ja meie maast teatakse nii vähe, ollakse sellest siiski huvitatud. Kahju ainult, et seegi, mida nad meist teavad, on paiguti täitsa väär, nagu näiteks sõnum, mis mõõdunud novembris ilmus sealses õpetajatelehes ja milles mainiti, et Eestis olevat kirjaoskamatuid 10,8%.

Elektronmikroskoop.

A. Ora.

Lihne suurendusklaas — luup — oli tuntud mõnedele rahvastele juba aastatuhandeid tagasi. Viimaste sajandite kestel arenes luubist mikroskoop, mille leiutajaks on Joh. ja Zach. Janssen a. 1590, kuna hiljem hollandlane Antony van Leeuwenhoek (l. leevenhuuk) a. 1650 sellega tegi nähtavaks verelibled. Praegusel ajal on kõigiti täiuslik valgusmikroskoop kujunenud asendamatuks riistaks arstile, loodusteadlasele ja uurijale. Esialgul näis, nagu ei võiks esineda ülepääsmatuid raskusi valgusmikroskoobiga kõige pisemategi aineosakeste nähtavaks tegemisel, kui aga suudetakse vastavalt suurendada läätsede süsteemi suurendusvõimet.

Foonis 1: a — õunad on liiga jämedad käe kujutise moodustamiseks; b — liivaga aga on see võimalik.

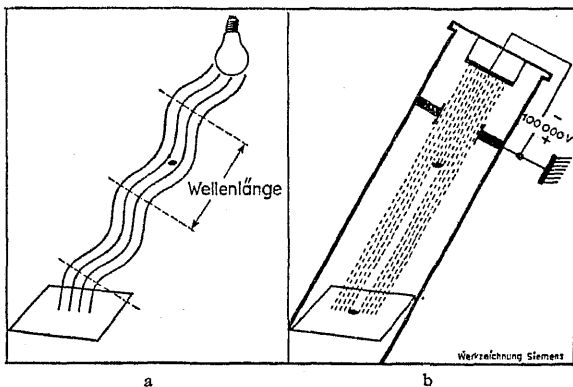
Alul teoreetiliselt, hiljem aga ka katsete varal jõuti selgusele, et valgusmikroskoobi suurendusvõimel on piir ja et juba üle 2000-kordsed suurendused ei anna enam loomulikku pilti.

Mis põhjustab optilistel suurendustel selle piiri? Fotograafidel on teada, et väikest negatiivi saab suurendada ainult teatava piirini, et pilt saaks veel kõigiti loomulik. Liigsel suurendamisel muutub pilt hõredaks: me ei näe enam pilti tervikuna, vaid üksikuist täppidest — emulsiooni teradest — koosnevana. Seepärast — mida suuremat ja loomulikumat suurendust soovitakse, seda peeneteralisem peab olema negatiivi emulsioon. Veelgi lihtsam näide: kui tahaksime mingi sõmermaterjali abil kujutada lauale kärt ja kasutaksime selleks mingit jämedasõmeralist materjali, näiteks õunu, siis ei saaks me mingit õiget jäljendit käest. Palju loomulikuma pildi saame, kui kasutame peenesõmeralist materjali, näiteks liiva, jahu

või muud sellesarnast (joonis 1). Analoogiline lugu esineb mikroskoobilisel suurendamisel. Nimelt valguskiired, piltlikult üteldes, on liiga jämedad üliväikeste aineosakeste kujutamiseks (joonis 2).

Mikroskoobi suurendusvõimet võiks näiteks projektsioonseadme abil, vähemalt teoreetiliselt, piiramatult tõsta. Kuid juba Helmholtz jt. leidsid, et valgusmikroskoobi suurenduspiir on pildi saamiseks kasutatavate valguskiirte lainepikkusest. Seejuures, mida väiksem on kasutatavate kiirte lainepikkus, seda enam peenusi on võimalik ilmutada suurendamisel. Nähtava valgusega töötava mikroskoobi eristavusepiiriks on $1600 \text{ \AA}^*) = 0,16 \mu$, ja sedagi sinise

Joonis 2: a — nähtava valguse lainepikkus on liiga suur väikeste osakeste kujutamiseks; b — 100000-V-se pinge all tekitatud elektronkiirtega on aga võimalik kujutada õige väikesi aineosakesi.

valguse ja kõrvaltvalgustuse puhul. 1904. a. leiutatud ultravioletteil kiirtel töötava mikroskoobi eristavusepiiriks on $800 \rightarrow 1000 \text{ \AA}$, seega umbes kaks korda madalamal kui hariliku valguse kasutamisel. Seega võib kõrvaltvalgustuse kasutamisel ultraviolettmikroskoobiga nähtavaks teha märksa vähemaid materiaosakesi kui tavalise valgusmikroskoobiga. Kõrvaltvalguse puhul aga ei saa mingit tõelist ega täpset pilti objektist, kuna me seejuures näeme materiaosakesi nii, nagu näiteks näeme tolmukübemeid aknast sisenevais päikesekiiris.

Ultramikroskoobiga jõuti samm edasi materia struktuuri uurimisel, kuid teadusmaailma see ei rahuldanud. Eriti aga kolloidsete süsteemide uurimisel ei anna valgusoptilised suurendused mingit pilti. Kolloidsete ja molekulaarsete süsteemide vormi, kuju ja suuruse uurimiseks nii keemias, kolloidkeemias, metallurgias kui ka bioloogias osutus tarvilikuks veelgi suurema eristavusega mikroskoop.

Asuti uute suurendusvõimaluste otsimisele ja a. 1932 sakslased dr.-ins. B. v. Borries ja dr.-ins. E. Ruska üllatasid teadusmaailma elektronmikroskoobi (joon. 3) leiutamise, mis kaugelt ületab valgusmikroskoobi võimed, võimaldades kuni 60000-kordseid suurendusi.

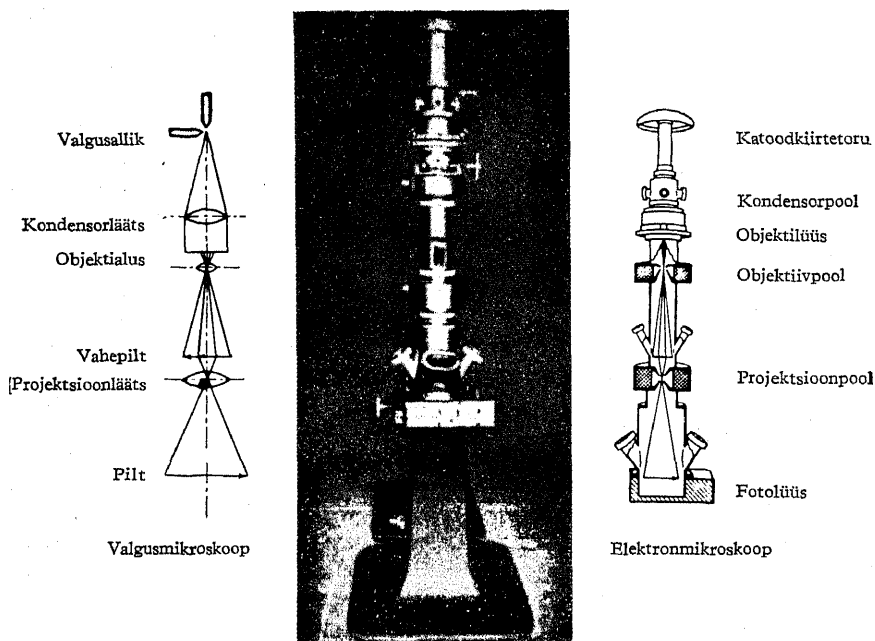
Elektronmikroskoop sarnleb konstruktsioonilt mitmeti valgusmikroskoobile, kuigi nad täiesti erinevad füüsikalis-tehnilistelt põhialustelt. Elektronmikroskoobis ei kasutata mitte nähtavaid valguskiiri ega ka nähtamatuid ultraviolettkiiri, vaid elektronkiiri. Teatavasti elektronid on negatiivse elektrilaengu algosakesed, mis eralduvad metallkatoodist kuumuse, valguse jne. mõjul, kusjuures nende liikumiskiirus on oleneb katoodi ja anoodi vahelisest pingest. Elektroni mass olevat arvutuste järgi $8,98 \cdot 10^{-28} \text{ g}$ ($\frac{1}{1839}$ vesinikuaatomi massist) ja nende suurusest saame ettekujutuse, kui mõtleme, et näiteks niisama palju elektrone kaalub 1 gramm, kui palju kirsse mahuks maakerasse, kui see oleks seest tühi.

Elektronkiirte lainepikkust elektronmikroskoobis võib lugeda 100000 korda vähemaks kui keskmine lainepikkus nähtaval valgusel ($\lambda = 5500 \text{ \AA}$). Valgusmikroskoobi maksimaalne

*) $\text{ \AA} = \text{ \AA} \text{ ngström (l. ongström)} = 10^{-8} \text{ cm} = 0,0000001 \text{ mm} = 0,0001 \mu$; \AA on molekulide läbimõõtude ja valguslainete pikkuse mõõtühik.

eristavus oli 1600 Å. Elektronmikroskoobi maksimaalne eristavus on praktiliselt 45–100 Å; seega elektronmikroskoop on kuni 40 korda eristavam valgusmikroskoobist ja 20 korda ultramikroskoobist. Elektronmikroskoobi eristavusepiir on nii peen, et näib, et avaneb võimalus isegi molekulide vaatlemiseks, sest seni tuntud suurim molekul — tärkliemolekul on läbimõõdult 40 Å.

Valguskiirte kulgemissuund on mõjutatav klaasist läätsedega. Juba sajandeid on tuntud, et ühest punktist lähtuvaid valguskiiri võib klaasläätsega nii mõjutada, et nad peale läätse

Joonis 3. Elektronmikroskoop. Keskul vaates, paremal lõikes. Vasakul võrdluseks valgusmikroskoobi skeem.

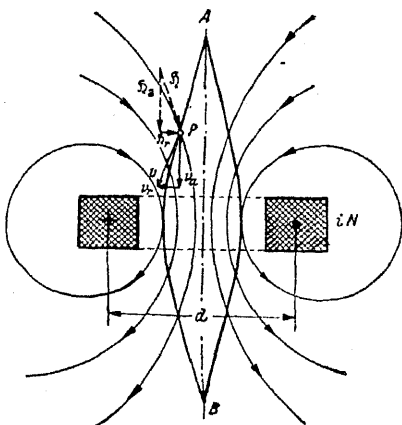
läbimist uuesti koonduvad teatavasse kindlasse täppi. Juhitakse valguskiired läbi mingi vaatlusobjekti, siis kõik kiired, mis igast objekti punktist lähtuvad ja läbivad läätse, koonduvad vastavasse punktidesse, nii et teatavas kauguses läätsest tekib eseme kujutus. Sellel nn. pilditasapinnal saame eseme suurendatud või vähendatud kujutise vastavalt sellele, kas objekti kaugus läätsest oli vähem või suurem kui läätse kahekordne tulipunkti kaugus. Asetatakse teine lääts nõnda, et esimesest läätsest suurendatud pilt veel kord suurendatakse teise läätse abil, siis olemegi saanud mikroskoobi, mis moodest mikroskoobist erineb ainult selle poolest, et viimases üksikläätsed on asendatud läätsede kogumitega mitmesuguste murdamisvõimega kõrvaldamiseks.

Magnetilistest või elektrilistest väljadest vabas ruumis elektronikiired kulgevad sirgjooneliselt. Aga juba esimesed uurimised Crookes'i (I. kruks) ja Hittorf'i katoodtorudega näitasid, et elektronikiirte kulgemine on mõjutatav magnetiliste ja elektrostaatiliste väljadega. Seesugust elektronikiirte juhitud kasutataksegi tänapäeval mitmesuguste kiirte nähtuste registreerimiseks katoodkiirte e. nn. Brauni toru abil (vt. „Tehnika Kõigile“ nr. 10 — 38, lk. 313) ja ka kaugnägemises („Tehnika Kõigile“ nr. 2 — 38, lk. 59).

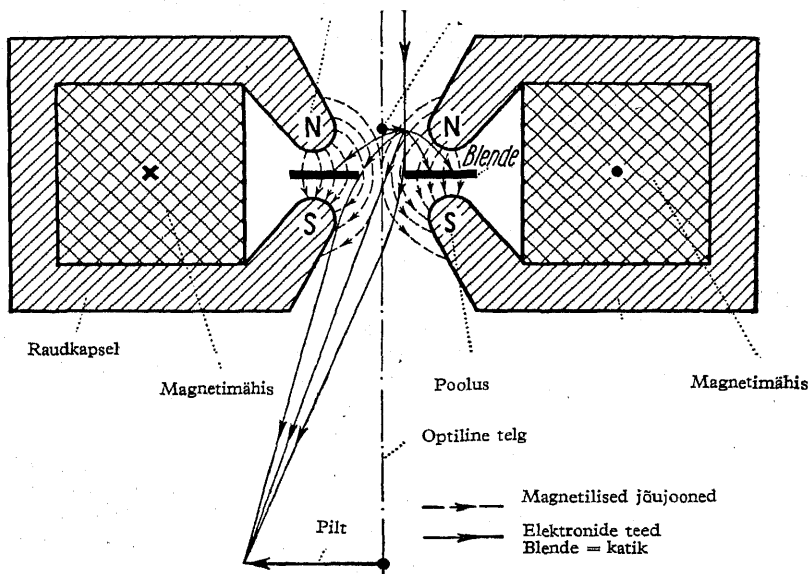
Nagu valguskiiri, nii ka elektronikiiri on võimalik murda ja juhtida sellekohaste prismade, läätsede või peeglitega. Elektronmikroskoobis, mis, nagu mainitud, konstruksioonilt sarnleb valgusmikroskoobile (joon. 3), kasutatakse elektronkiirte juhtimiseks „elektromagnetilisi läätsi”. Joon. 4 on toodud elektronkiirte kulgemine magnetiväljas. Elektromagnetilistele läätsedele sobiva kaju leidmine tekitas raskusi. Kohaseimaks osutus ringikujuline elektromagnet (joonis 5). Suurendamisel vajaliku lühikese fookusekauguse (ainult mõned mm) saamiseks kasutatakse kitsast ja tugevat magnetivälja, mis saavutatakse tugeva vooluga magnetimähises ja raudkapseldusega, milles jõujoontele on jäetud kitsast avaus. Nagu jooniselgi on näidatud, mõjub selline lääts koondavana.

Mitmesuguste suurenduste saamiseks valgusmikroskoobis vahetatakse läätsi. Elektromagnetilise läätsede fookusekaugus on sõltuv elektronkiirte pingest ja elektrivoolu tugevusest magnetimähises. Konstantse elektronide pingel on voolutugevuse muutmisega magnetimähises lihtsalt ja kergesti muudetav läätsede fookusekaugus ja seega ka suurendus ilma läätsede vahetamiseta.

Elektronmikroskoobis (joon. 3) elektromagnetilised läätsed on asetatud projektsioonimikroskoobi järjestuses, s. o. nõnda, et objekti suurendatud kujutus projekteeritakse sellekohasele ekraanile. Kogu süsteem asetseb vaakuumis, milles elavhõbeda-diffusioonpumbaga hoitakse rõhk kuni 10^{-8} atm. Ühtlane elektronkiirte vihk tekitatakse katoodkiirte torus pingel all 70–80 kV. Elektronkiired koondatakse kondensorpooi abil vaadeldavale objektile, mille kandjaks on pööratav ja vahe-

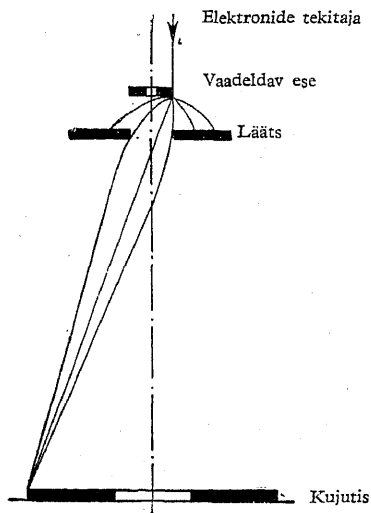

Joonis 4. Elektronkiirte kulgemine magnetiväljas. A — elektromide tekitaja; B — pilt; iN — magnetipooli-mähis.

Joonis 5. Elektromagnetiline lääts ja kujutise tekkimine elektronkiirte murdumisel.

tatavate pesadega objektialus. Üksikuist objektitäppidest kulgevad kiired läbivad objektialusest 3–4 mm allpool oleva objektivpooli ja tekitavad nn. vahepilditasapinnal suurendatud kujutuse. Sellele kohale asetatud fluorestseeriv (helenduva ainesega kaetud) ekraan võimaldab vaadelda vahepiilt läbi mikroskoobi külgakna. Väikese augu läbi vahepildi ekraanis kulgeb osa suurendatud pilti moodustavaist elektronikiirtest projektsioon-

Joonis 6. Elektronipildi tekkimine.

tiivpoolil 2,8 mm ja projektsioonpoolil 1,0 mm. Seejuures saadakse maksimaalne suurendus esimeses astmes 140 korda ja teises 400 korda. Kogu võimalik suurendus on seega 56 000 korda, kuigi seni on kasutatud praktiliselt ainult kuni 28 000-kordset elektronoptilist suurendust.

Valgusmikroskoobis vaadeldavat objekti läbivad valguskiired absorbeeritakse objekti poolt paiguti rohkem ja paiguti vähem ning seega saame objektist kujutluse. Elektronmikroskoobilisel vaatlusel kasutatakse peagu eranditult väga õhukesi preparaate, milledes ainult mõni protsent kiiri absorbeeritakse. Pealegi paksem preparaat võib põhjustada liigset soojenemist ja tekitada pildi ebaselgust. Kujutise elektronmikroskoobis tekitab elektronide hajumine vaadeldava objekti läbimisel, kusjuures tihedamate kohtade läbimisel elektronid hajuvad rohkem kui õhemate või hõredamate kohtade läbimisel. Iga aine moodustab elektronidele takistuse, mis kasvab võrdeliselt tihedusele ja kihi paksusele. Seega elektronmikroskoobis saame pildi masside jaotusest vaadeldavas esemes.

Elektronikiirte abil saavutatava pildi tekkimist võib seega nii kujutella (joon. 6), et kohal kus massi tihedus on suurem, elektronid hajutatakse suurema nurga all ja seega need kohad pildil ilmuvad tumedamaina, kuna vähema massitihedusega kohad jäävad heledamaks.

Elektronmikroskoop võimaldab toimetada uurimisi paljudel teadusaladel. Väikeste kehade ja ainosakeste vaatlemine, alates 200 m μ kuni molekulini ja aatomini, oli seni täiesti

poolile, mis selle osa pilti teist korda suurendab ja nüüd juba lõplikult suurendatud piltkujutuse heidab fluorestseerivale projektsioonekraanile. Viimast üles röstes võib suurenduse juhtida otse fotoplaadile.

Vaadeldava objekti kandjaks kasutatakse kati- kuid, milles elektronikiirte läbipääsmiseks määratud 0,1–0,03 mm läbimõõduga auk tavaliselt on kaetud 10 m μ paksu kolloomiumkilega, mis tekitatakse järgmiselt: katikud asetatakse veega täidetud anumasse, vee pinnale lastakse tilk kolloomiumilahust, mis seal laiali valgub ja õhukese kile moodustab; vett ära voolata lastes jääb õhuke kolloomiumkile katikutele.

Raskusi elektronmikroskoobi käsitsemisel valmistab kõrge vaakuumi püsitamine selle sees. Siiski uusimais seadmes nii objekti kui ka fotoplaadi kohale- asetamine vastavate lüüside kaudu vajab ainult paar minutit. Elektronide pinget tuleb püsitada konstant- sena, kuna juba pinge muutumine ± 10 V võrra võib põhjustada pildi ebaselgust. Samuti peab olema kon- stantne läätse magnetiväli.

Elektronmikroskoobi elektromagnetiliste läätsede tulipunkti vähimaks saavutatud kauguseks on objek- tiivpoolil 2,8 mm ja projektsioonpoolil 1,0 mm. Seejuures saadakse maksimaalne suurendus esimeses astmes 140 korda ja teises 400 korda. Kogu võimalik suurendus on seega 56 000 korda, kuigi seni on kasutatud praktiliselt ainult kuni 28 000-kordset elektronoptilist suurendust.

Joonis 7. Paratüüfuse bakter (13 500-kordses suurenduses); valgusmikroskoobis nähtav vaid punktina.

võimatu. Elektronmikroskoobi leiutamiseaga aga on uurijaile tee avatud sellele tundmatule maale. Peale arstiteaduse ja bioloogia, kus mikroskoobiliste uurimuste tähtsus on endast-mõistetav, võib elektronmikroskoobi vaatlustulemusi rakendada tehnilistelgi aladel. Kolloidkeemias mikroskoobiline vaatlemine annab pildi aineosakeste kujust, suurusest ja iseloomust. Kivimite ja muldade uurimisel on võimalik määrata nende ainete omadusi, näiteks savi plastilisust, tsemendi niduvust jne. Ka maakide, metallide ja ehitusmaterjalide uurimisel rakendatakse elektronmikroskoopi. Värvide tehnoloogias värvaineste mikroskoobilisel vaatlusel on võimalik määrata värvide kattevõimet, niduvust jne.

Prægusel laboratoorsel kujul elektronmikroskoop on oma arenemise algastmel. Arvestades tähelepanu, mis pöördakse elektronmikroskoobi edasiarendamisele, võib loota, et ta varsti muutub kõigiti stabiilseks ja praktiliseks tööriistaks uurijaile.

Pildid firmalt „Siemens & Halske“. Insenerikoja kuukirjast „Tehnika Kõigile“ nr. 3 — 1939, lk. 89—92.

Kas ß või ss?

Koolide inspektor *Juhan Lang*.

Nagu teada, tarvitatakse saksa keeles ladina kirja puhul tähe ß (*Fuß, groß, daß*) asemel sageli ka ss-i (*Fuss, gross, dass*). Saksa ametlik õigekiri (Duden) seda küll ei luba, aga tarvitatakse siiski, ja mitte ainult välismaal, kus saksa keel on võõrkeeleks, vaid ka Saksamaal. Kahtlemata teeb ss-i tarvitamine ß-i asemel saksa keele õigekirja mõnevõrra lihtsamaks, kuigi seetõttu ebasoovitavaid, foneetilistelt erinevate vormide kirjakuju kokkusattumisi juhtub, näiteks *Masse — mõõdud* ja *Masse — mass*. Sääraseid kokkujuhtumusi on aga igas keeles ja õige rohkesti. Igasugune lihtsustamine võõrkeeleõpetuses on teretulnud, kuna meil võõrkeele õppimisel on tegemist isegi suurte raskustega. Et ß-i asemel ss-i tarvitamine saksa keele korrektse kirjutamise seisukohalt on väheoluline peenus, siis peaks see meie koolides küll lubatud olema.

Vaatame lähemalt, kuidas on toiminud selles küsimuses Šveitsi sakslased, nimelt Zürichi kantonis.

Juba a. 1902 otsustati Zürichi kantonis võtta kõigis koolides saksa keele õigekirjutuses juhtnõõriks Dudeni ortograafiline sõnastik. Sellega ühtlasi tuli võtta tarvitusele ladina kirjas uus täht ß. Tehtud otsus tõi saksa keele õpetamisse uusi raskusi ja tekitas seetõttu järjest suurenevat vastuseismist.

A. 1933 otsustas koolivalitsus lubada saksa fraktuuri (gooti kirja) ainult trükikirjana. Samal aastal tõsteti üles küsimus ß-i hoopis väljatõrjumisest ladina kirjast. Koolivalitsus suhtus sellesse küsimusse esialgu tagasihoidlikult, lähtudes seisukohast, et vahetegemine ß-i ja ss-i vahel on osa Dudeni õigekirja normidest ega ole soovitatav siin ette võtta osalisi muudatusi, samuti peaksid õigekirja küsimustes kõik kantonid ühiselt otsustama muutused.

Kaebused ß-i kasutamise ebaotstarbekohasusest ei vaibunud, ja a. 1938 pöördus kooli-sinodi eestseisus uuesti koolivalitsuse poole, et ß-küsimus nii või teisiti lahendataks. Küsimus võetigi üksikasjalisele sõelumisele Kasvatuse nõukogu (Erziehungsrat) koosolekul 5. juulil 1938.

ß-i pooldajad tõid ette järgmisi väiteid.

1) Pole soovitatav, et Zürich talitaks selles küsimuses iseseisvalt, ilma teiste kantonite arvamust ära kuulamata.

2) Ei pea paika väide, et õpilasile on väga raske selgeks teha ß-i reeglid; kui siin mõnel puhul on olnud raskusi, siis on selles ka õpetajad süüdi.

3) Juhtumel, kus liitsõnades esimene sõna lõppeb ß-ga ja teine algab s-ga, tuleks kirjutada järjest kolm s-i, näiteks *Massstab*, *Missstimmung*, või kasutada sidekriipsu, näiteks *Mass-Stab*. Siin muutuks olukord lihtsustamise asemel keerulisemaks. Ka võiks ainult s-i tarvitamisel mõni sõnakuju esineda kahes tähenduses (*Maße*, *Masse*).

4) ß-reeglite harjutamine arendab loogilist mõtlemist.

Eelmainitud motiividel soovitati jääda endise, s.o. Dudeni ortograafia juurde.

ß-i ärajätmise pooldajad rõhutasid järgmist.

1) ß-reeglid on nuhtluseks nii õpetajale kui ka õpilasile. Koolis kulutatakse nende reeglite kätteõpetamiseks palju aega, kuid täiskasvanuist vaid vähesed teavad, kudas ß-i õieti tarvitada.

2) Kirjutusmasinal pole ß-ile märki ja seega puudub ka võimalus ß-i kasutada masin-kirjas.

3) Pole mõtet kulutada palju aega ß-i reeglite kätteõpetamisele, seda aega võiks tarvitada palju kasulikumalt.

4) Osas keskkooles on juba lubatud tarvitada kõrvuti ß-ga ka ss-i. Seepärast ei nõua ka kõik keskkoolid vastuvõtmiseksameil ß-reeglite tundmist. Puhtpraktilisil põhjusil oleks ühtluse mõttes seepärast soovitatav loobuda ß-ist üldse.

Kõik poolt- ja vastuväited ära kuulanud, otsustas Kasvatusnõukogu kõigi koolide õppejõududele teha korralduse, et ß asendataks ss-ga. Seejuures ei tule lugeda veaks, kui õpilane tarvitab ß-i ja teeb seda õieti.

Küsimine nüüd, kas olemas meie õigustatud tegema saksa keele ortograafias muudatusi, mida sakslased ise veel ametlikult lubanud pole. Arvan, et selleks pole takistusi. Juba enne Maaailmasõda on ilmunud Saksamaal palju soliidseid töid ilma ß-ta. Ja kui saksa keelt kõnelevad šveitslased saavad läbi ilma ß-ta, siis pole meil küll põhjust piinlikkust tunda ß-st loobumisel. Mispärast peaksime meie olema n.ü. paavstlikumad kui paavst ise?! Pealegi enamik meie oskussõnastikest ei tarvita ß-i, samuti ka Eesti Õigekeelsuse Sõnaraamat, Wiedemann, E. Selli Eesti-Saksa sõnaraamat ja teised.

Ühtluse ja selguse mõttes tuleks HM-il teha ametlik korraldus, mis annaks õpilasile õiguse kasutada ß-i asemel ss-i. Teiselt poolt tuleks jätta õpilasile vabadus kirjutada ss-i asemel ß-i, kui nad seda soovivad, muidugi järjekindlalt kogu töö ulatuses. Olgugi siin tegemist võrdlemisi kitsapiirilise muudatusega, siiski võõrkeeleõpetuse alal, kus õpilastel kõikisugu raskusi isegi küllalt, oleks see lihtsustamine eksimise võimaluste vähendamiseks täiesti õigustatud ning tarvilik.

Kaunistagem koduümbrus okaspuudega!

J. Tarmisto.

Kiidame üksmeelselt kodumaa suvist loodust. Tõesti on meie põhjamine loodus kaunis, kui on haljendamas nurm ja niit, maa ja mets. Aga sügisel, talvel ja varakevadel on pikk mitte lõppeda tahtev ajajärk, kus loodus pakub vähe silmale ja hingele. Raagus puud ning must maa loovad troostitu meeoleu. Eriti maal metsavaeses ümbruses annab karm aastaaeg ennast ebamugavalt tunda. Tuuled ja tormid tungivad kõikjale ja koos külmaga teevad elamise teinekord päris talumatuks.

Kuid süü ei seisa mitte ainult looduses, vaid ka inimeses eneses. Meil on puid ja põõsaid, mis on haljad nii suvel kui talvel. Siin on kõigepealt põlise kodumaise päritoluga

kuusk, mänd ja kadakas. Siis hulk võõramaiseid. Need igihaljad puud ja põõsad teevad meie kodud ka talvekuudel soojaks ja rahulikuks. Loodus jääb elavaks läbi aasta, kui meil on haljendamas okaspuud. Ja kui mõnusat kaitset need puud annavad tuulte ja tormide vastu.

On tõesti kahju, et oleme unustanud istutamast okaspuid. Taludes leidub paremal juhul küll okaspuudest elavaedu, aga ilupuudena leiame neid harva. Aga just avaralt ja rikkumatult kasvades on okaspuu uhke ja ilus.

Aga ega linnades ja aleviteski pole asi parem. Meil on isegi linnu, kus üldse puudub mets linna juures, näiteks Tartu, Viljandi jt. Okaspuuparke ja -metsi leidub üsna harva. Eraaedades on okaspuid samuti imevähe. Seepärast on enamik meie linnadest loodusesõbrale kõledad ja eemaletõukavad. Ei ole kohta ega paika, kus talvel jalutada ja meelt lahutada. Heameelega võib nentida, et nii mõneski kohas on juba asutud rajama avaramaid parke, kus ka okaspuudele on antud vääriline koht, näiteks jällegi Viljandi.

Uskugem — okaspuud ilupuudena muudavad kauniks ja koduseks meie karge kodumaa. Seepärast ei tohi ühegi talu, kooli või mõne teise asula juures puududa need igavese elu tähistajad. Linnade ja alevite ääremail asuvad vabad maad katame esijoones okaspuumetsaga.

Eeloleval kevadel kodukaunistamise tööle asudes peame meeles, et ei ole tänuilikumat ülesannet, kui täiendada loodust — rõõmuks praegusele ja tulevastele põlvedele.

ARVUSTUSI

H. Nohl: Charakter und Schicksal, eine pädagogische Menschenkunde. Verlag Gerhard Schulte-Bulmke, Frankfurt a. M. 1938. Lk. 194. Hind köidetult RM. 7.50 (välismaale 25% vähem).

Nagu ülaltoodud raamatu alatiitel näitab, on meil siin tegemist teosega, kus pedagoogilise inimesetundmise küsimused lähemat käsitlust leiavad. Seda ala, mida Nohl käesoleval juhul mõtleb, oleme harilikult pedagoogilise psühholoogia nimetuse all tundma õppinud, milline nimetus meil kui ka asjaomases kirjanduses üsna sisse on juurdunud. Kui Nohl seda nimetust ei kasuta, siis on tal selleks kaaluvaid põhjusi. Pedagoogiline psühholoogia on harilikult psühholoogilises teaduses leitud teadmiste ja seaduste rakendus pedagoogikas. Aga teaduslik psühholoogia on abstraktsioon, mis konkreetsest ja elavast realiteedist on lahutanud puhta psühholoogilise funktsioonidekoostumi. Kuna õpetajad loodavad psühholoogias, eriti aga pedagoogilises psühholoogias, leida oma pedagoogilise töö aluseid, siis võib kergesti tulla pettumus — abstraktsed psühholoogilised laused ei suuda pedagoogilise töö aluseid selgitada ja valgustada. Kui kasvataja lapsele läheneb ja tahab teda mõjutada, siis on ta lapsega elusuhtes. Selle eelduseks on lapse tõelise elu igakülgne ja sügav ning elarvamus-teta tundmine. Pedagoogiline inimesetundmine tahab lapse konkreetset elurealiteeti uurida ja läbi valgustada, näidates selle omapärast kuju. Ka teaduslik abstraktsioon vajab sellist elu konkreetset ja lihtsat tundmist, sest ainult sellest lähtudes võib teadusliku töö abstraktsioon viljakas olla. Sellega on pedagoogilises inimesetundmises tehtav töö lapse elu plastiline, elav ja konkreetne kirjeldus, mis eelteaduslik, aga mitte mingil juhul psühholoogia ebateaduslik vesistamine või populaarne lahjendamine. Nohli jäävaks teeneks tuleb lugeda

selle ala sügavat ja konkreetset käsitlust, nii et kasvataja saab sellega midagi teha ja käesolevas teoses annabki Nohl selges ja lihtsas sõnastuses inimese eksistentsi kohta käivad seadused, võttes lähtekohaks Platoni sügava ja geniaalse inimesetundmise, kuid arendades edasi sealt ammutatud teadmisi. Seejuures tulevad elava inimese tunnetamise raskused täiel määral nähtavale, aga ka realistliku ja idealistliku nägemise üksteisega läbipõimumine, mis kasvatusel on olulise tähtsusega. Andnud inimese eksistentsi ülesehituse seadused, käsitleb Nohl temperamendi, iseloomu polariteedi, sugupoolte vahede, arenemisastmete, rasside ja rahvaste vahede ning kutses tingitud vormide kohta käivaid küsimusi. Juba see loetelu näitab, et kuigi teoses on peatähelepanu pühendatud lapsele, on siiski sellest palju kaugemale edasi mindud, mis ka lapse hingeelu aitab selgitada. Nohl on kasutanud kõik, mis inimesetundmisele kuidagi viisi on kaasa aidanud, näidates igale üksikule voolule ta õige koha ja piirid. Seepärast pole teos ühekülgne, ega ka mitte eklektilist laadi, vaid tõeline süsteem, kus iga produktiivne mõte kasutamist on leidnud. Puudub konstruktsioon, mis sageli sellisel puhul esineb, vaid igal pool rundub eluküllust, mis konkreetse ja lihtsas keeles käsitlust on leidnud. Sellega saavutatakse eriline elulähedus, mis rõpoolest aitab elu selgitada. Pedagoogiline joon tuleb igal pool nähtavale ja sageli tuleb imestada, kui sügavalt ja geniaalselt üksikasju on tähele pandud. Seepärast on Nohli teos kasvatajale eriti väärtuslik, aga ka vanemaile ja igähele, kellel inimesehingega tuleb tegemist teha, olgu see kas või ainult oma enese hing, milles esinevaid jõude ja raskusi käesolev teos aitab esile tuua. Teos on kirjutatud lihtsas ja arusaadavas keeles, nii et lugejale selles suhtes raskusi ei tule. Tä läbitöötamine nõuab mõnestki sissejuurdunud seisukohast loobumist, kuid seda tõhusamad on tulemused, mis saadakse. Jääb soovida, et Nohli üldmainitud teos ka eesti lugejaskonnas, eriti õpetajate ja lastevanemate hulgas, suurt levikut leiaks.

E. Oissar.

MITMESUGUST

Üleskutte valgete toonekurgede loenduseks.

1939. aasta kevade ja suve vältel katvab Loodushoiu- ja Turismi-instituut Eestis korraldada valgete toonekurgede (*Ciconia ciconia*) üleriigilise loenduse ja palub käesolevaga selleks kõikide loodusteadlaste, metsateadlaste, põllumeeste, õpetajate, noorsoo-organisatsioonide liikmete ja teiste loodusesõprade ning asjahuviliste kaasabi.

Tähtis on kindlaks teha 1939. aastal Eestis pesitsevate valgete toonekurgede paaride üldarv ja teiseks sel aastal üleskasvatatud noorte üldarv. Sel otstarbel palutakse kõiki, kellel teada mõni valge toonekure pesapaik, teatada igäihe kohta eraldi järgmisi andmeid.

1) Pesapaiga täpne asukoht: vald, küla (asundus), talu jne.; metsapesapaikade puhul (mille olemasolust Eestis pole praegu küll kindlaid andmeid): metskond, vahtkond ja kvartaali nr. (mitte segada musta toonekure pesapaikadega).

2) Andmeid pesa asupaigast: puu otsas (milline liik), kõval katusel (kivi, plekk, laud, pilbas), pehmel katusel (õlg, roog) või teistel kohtadel (korstna otsas, postidel). Ühtlasi kindlaks teha, kas on tegemist loodusliku (linnu ehitatud) pesaga, või on inimene selle juures kaasa aidanud vastava pesaaluse (ratta) panemisega.

3) Andmeid pesa asustusest: mitu aastat (täpselt või umbes) pesitsevad selles toonekured? Kas on 1939. aastal pesas poegi või on pesaga seotud paar lastetu? Kas on teada selle kindlaid või arvatavaid põhjusi? — NB. Tühjalt seisvad pesad või pesaalused ei kuulu arvestamisele. Sellepärast kindlasti selgitada, kas pesal leidub omanikke.

4) Andmeid poegade kohta: poegade arv. Mitu neist said lennuvõimeliseks? Kui poegade algarvu või kasvuaegset arvu mõnel põhjusel pole võimalik kindlaks teha, võib leppida ka suureks kasvatatud poegade arvuga.

5) Andmeid mittepesitsevate toonekurgede kohta: kas on piirkonnas näha ka „poiss-mehi“ — mittepesitsevate isendite ümberhulkuvaid salku ja kas sageli? Kas on teada nende segamise kohalikkude haudelindude pesitsustoimingusse ja selle häirimist?

Loenduseks kõlbulik aeg ulatub keskmiselt 1. maist kuni 1. septembrini, mille vältel valged toonekured viibivad pesapaikadel. Töö hõlbustamiseks ja lähema informatsiooni saamiseks võivad asjahuvilised pöörduda kohalike looduskaitses usaldustegeleste poole. Andmed palutakse saata hiljemalt 1. detsembriks 1939 Loodushoiu- ja Turismi-instituudile aadressil: Tallinn, Veizenbergi 22.

Tulemas tsemenditööde kursused.

Endiste aastate eeskujul ka sel aastal korraldatakse Kunda tsemendivabriku juures 4-päevased tsemendi- ja betoonitööde kursused, kus õpetatakse kõiki majapidamises ette tulevaid tsemendi- ja betoonitöid, nagu: betoonkivid, -torud, -plaadid, -paagid, -künad, -trepid jne. Eelmistel aastatel neil kursustel oli harilikult 100 inimese ümber ja igaüks sai küllaldase ettevalmistuse selleks, et edaspidi omas majapidamises iseseisvalt teostada betoonitöid. Ka koolijuhatajaid on neist kursustest osa võtnud ning pärastpoole omad teadmised ära kasutanud kooli aegade, treppide jms. asjade ehitamise juures. Ka praktiliste töödena vanemate klasside õpilased on teinud mitmesuguseid kasulikke betoonitöid.

Osavõtt kursustest ning õomaja on tasuta. Kursused kestavad: I grupil 3—6 maini ja II grupil 8—11. maini. Juuni kuus on ka kavatsatud korraldada kursusi, milledest õpetajakonnal on soovitatav osa võtta.

Osavõtta soovijail tuleb aegsasti registreeruda A/S. Tsemendivabrik „Port-Kunda“ nõuande büroos (Valli t. 4—6, Tallinn, tel. 450—17). Kursustel korralikult kõik tööd sooritanud isikule antakse vastav tunnistus.

Eesti Rahva Muuseumi külastamise aeg.

Igal kevadel külastab hulk õpilasekursioone Tartus Eesti Rahva Muuseumi, kuid vaatamata ERM-i meeldetuletustele ei kontrolli õpetajad ekskursioonikava koostamisel Muuseumi lahtioleku aegasid, vaid tulevad õpilastega sageli Muuseumi juure ajal, mil neid võimatu sisse lasta, kuna tuulutatatakse ja puhastatakse ruume. Et selliseid asjatuid käike vältida, teeb ERM käesolevaga teatavaks, et Eesti Rahva Muuseum Tartus on avatud iga päev, peale esmaspäeva, suvehooajal (16. V — 15. IX) kella 11—14, talvehooajal (16. IX — 15. V) kella 12—14. Seesolek vaatajail on võimaldatud kella 15-ni.

Koolidele õpetajate juhatusel sissepääs tasuta. Tasuline seletusteandmine külastajail 1 kroon tund.

★ Toimetusele saadetud kirjandust ★

Will Durant: Lood filosoofia ajaloo IV—V. Tõlkinud A. Kaal ja L. Anvelt. Elav Teadus nr. 82/83. Hind 2.— kr. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus.

On vähe inimesi, keda argipäevase eluvõitluse kõrval ei huvitaks ka elu ja surma, maailma ja olemise sügavamad küsimused, elu mõtte ja elu põhiseaduste, Jumala ja igaviku probleemid. Kuid küllalt arusaadavalt kirjutatud raamatud nende kohta on ikka olnud haruldusteks. Alles käesolev W. Durant'i kuuluis teos on siin hiilgavaks erandiks ja selle tõttu saanud ka esimeseks filosoofia ajalooks eesti keeles. Durant'il on ainulaadne oskus ka vanade mõtlejate juures esile tõsta just nende aktuaalseid külgi, Platonit ja Aristotelest, Spinozat, Voltaire'i ja Kant'i panna vastama ka praegusi maailma erutavaid filosoofilisi, eetilisi ja ühiskondlikke küsimusi. Seda põnevamalt aga käsitleb ta neid mehi, kelle mõte on otsestelt kujundanud meie silset ja tänast maailmavaadet ja elutunnet. Kas ei juhi Schopenhaueri tahtefilosoofia meiega aega ja kas ei ähvarda ta pessimism meidki? Kas fašism on

või ei ole teostamas Nietzsche üliinimese ideaali? Kas meie aja inimene võib jälle olla siiralt usklik, mõistes Jumalat nagu Bergsoni „Loovat Evolutsiooni“, Elu Elaani? Millised on tänapäeva uute filosoofide otsingud? Need ja nende taolised on küsimused, mis eriti Durant'i töö lõpposa teevad põnevalt eluliseks ja isegi „praktiliseks“ raamatuks kõigile.

**Eesti Topograafiline Ülevaatekaart. Mõõdus 1:200 000. Sõjavägede Staabi Topo-
Hüdrograafia Osakonna väljaanne.**

Kaart koosneb kaheteistkümnest lehest ja on trükitud kuuevärvilises trükis heale kaardipaberile. Kaart annab täieliku ülevaate meie kodumaa topograafilisest ildest. Kaardile on märgitud täielik klassiteedevõrk ja käidavamad külateed. Vetevõrk, põllu-, rohu-, metsa- ja maa-alad on kujutatud võimaliku täpsusega. Asulad, elamud ja muud kohad on rikkalikult varustatud kohanimedega ja teiste selgitavate pealkirjadega. Pinnamood on kujutatud samakõrgusjoontega.

Haridusministeeriumi pedagoogiline ajakiri „Eesti Kool“ ilmub 10 korda aastas, iga kuu üks vihik, välja arvatud juuni- ja juulikuu. Tellimishind on 3 kr. aastas, poolaastas 1 kr. 50 s., välismaale 4 kr. aastas. Tellimisraha võib maksta „Eesti Kooli“ posti jooksvale arvele nr. 433. Tellimisi võtab vastu iga postiasutus.

„Eesti Kooli“ üksikuid vihikuid hinnaga 40 senti eks. võib saada toimetusest, „Kooli-Kooperatiivi“, „Päevalehe“, „Rahvaülikooli“ ning „Töökooli“ raamatukauplustest Tallinnas, „Akadeemilisest Kooperatiivist“ Tartus ja „Õpistust“ Viljandis.

Kuulutuste hind on kaantel 40 kr. ja erilehtedel 35 krooni leheküljel.

Toimetus: vastutav toimetaja V. Alttõa, toimetuse liikmed: J. Aavik, A. Kurvits, V. Päts ning J. Vellerind ja tegev toimetaja K. Ollik.

Toimetuse asukoht on Haridusministeeriumis, tuba nr. 18, telef. 476-65 (Tallinn, Tõnismägi 11). Posti jooksev arve nr. 433.

Vastutav toimetaja **Villem Alttõa.**

Tegev toimetaja **K. Ollik.**

Riigi Trükikoja trükk, Tallinn, Niine 11.

RESERVEERITUD

ÕPIKUID, TESTE, TÖÖVIHIKUID.

Ei tunne eksami hirmu see, kes on läbi töötanud järgmised töövihikud.

EKSAMIÜLESANDEID I.

Esitatud matemaatika alal algkooli 4. klassi lõpetanuile vastuvõtukatseil progümnaasiumi I klassi. Hind 35 s.

EKSAMIÜLESANDEID II.

Esitatud matemaatika alal algkooli 6. klassi lõpetanuile vastuvõtukatseil progümnaasiumi III klassi ning reaalkooli, kutse- ja tööstuskoolide I klassi. Sisu: Peastülesandeid. Kirjalikke ülesandeid. Vigu eksamitois. Hind 40 s.

KONTROLL-TESTID algkooli VI õppeaasta kursuse ulatuses.

Emakeele testide vihik — 6 testi	Hind 5 senti.
Matemaatika testide vihik — 7 testi	” 5 ”
Ajaloo- ja kodanikuõpetuse testide vihik — 6 testi	” 5 ”
Maateaduse testide vihik — 4 testi	” 5 ”
Usuõpetuse testide vihik — 4 testi	” 5 ”
Tööõpetuse testide vihik poeglastele — 3 testi	” 5 ”
Tööõpetuse testide vihik tütarlastele — 4 testi	” 5 ”
Saksa keele testide vihik — 3 testi	” 5 ”
Inglise keele testide vihik — 2 testi	” 5 ”
Loodusõpetuse test — 100 küsimust	” 3 ”
Joonistamise testide vihik — 2 testi	” 3 ”
Laulmise testide vihik — 3 testi	” 3 ”

Need testid on koostatud koolinõunikude poolt 6-kl. algkooli lõpetajate oskuste ja teadmiste uurimise otstarbel ja korraldatud ülemaaliselt algkooli lõppklassis 1935. a. kevadel.

Eriti kohased on need testid algkooli VI kl. ja keskkooli II klassi kursuse kordamiseks ja kontrollimiseks, samuti keskkooli võistluskatsetele minejate teadmiste taseme selgitamiseks.

ŽIVAJA RETŠ. Toimetanud G. Alekssejev, A. Krims ja L. Mahoni.

VEENE KEELE ÕPPERAAMAT

eesti ja saksa koolidele. II õppeaasta. 200 lk. Uudisteos edasijõudnuile. Hind kr. 2.—

LAPSE JA EMA TERVISHOID.

Kaunis raamat igale perekonnale. Toimetanud dr. Olga Madisson ja prof. dr. med. H. Madisson. Kolmas täiendatud ja ümbertõlgitud trükk, 244 lk.,

132 joonist ja pilti, 18 tabelit. Hind kr. 2.50.

Sisu: Dr. Olga Madisson. Lastehoid koos ema tervishoiga. Imikute eest hoolitsemise tähtsus. — Vastsündinud laps. — Enneaegsed lapsed. — Imik. — Lapse hooldamine. — Imiku toitmine. — Loomulik toitmine. — Segatoitmine. — Kunstlik toitmine. — Võõrutamine. — Vitamiinide tähtsus. — Imiku lisatoitmine. — Väikelaps. — Kehalise ja vaimse arenemise iseärasused. — Väikelapse hooldamine. — Väikelapse toitmine. — Koolilapse tervishoid. — Haige laps. — Haigustest hoidumine. — Tavalisemaid lastehaigusi. — Naise sugufüsioloogiast ja tervishoiust. — Murdeiga. — Rasedus. — Sünnitus. — Lapsevoodi. — Pöörde-aeg. — Emade- ja lastekaitse korraldus Eestis.

Prof. dr. med. H. Madisson. Pärivus ja tautervishoid: Sündivuse vähenemine ja selle tagajärjed. — Laste arv ja elukutsed. — Rahvatõu halvenemine alavärtusliku elemendi suurest sünnimusest. — Pärivusteadus. — Tautervishoid. — Lapse ja ema tähe all.

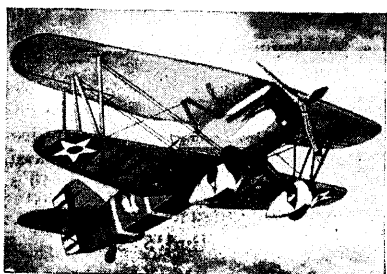
„See raamatuke on häaks jubiks igale emale ja ka tulevasele emale. Kui nad käivad ta nõnannete järgi, siis leiavad nad enesele siit tuge ja kindlustust, oma lastele aga — tervist ja õnne, sest õnn seisab tervises ja töös.“

Prof. dr. A. Lütis. I trüki saatesõna 1928. a.

Kes teose hinna saadab markides või rahas „Kooli-Kooperatiivile“ Suur-Karja 19, Tallinn, või maksab posti jooksvale arvele nr. 459, sellele saadetakse tellitud teosed ilma lisakuludeta koju kätte.

Kirjastus- ja Koolitarvete Müügiühing „KOOLI-KOOPERATIIV“
Tallinn, Suur-Karja 19, Rahvapanga majas. Posti jooksev arve 459. Tel. 456-32

Suures valikus

MUDELLENNUKEID,
osi ning tarbeid, kodumaa,
soome ja ameerika tööstusilt.

Saabunud
UUDISMUDELEID
soodsate hindadega.

O/Ü. „TARMO“ Tallinn, Narva mnt. 6, telefon 306-50

Osakonnad: Rakveres, Pikk tän. 5, telefon 2-29
Tartus, Gildi tän. 14, „ 17-96

Hinnakirjad saadetakse nõudmisel tasuta.

Hästi idanevaid

kodu- ja välismaal kasvatatud
aedvilja-, lille- ja põllumajanduse

**seemneid,
viljapuid,**

marjapõõsaid, ilupuid, -põõsaid,
roose jne. suures valikus

soovitab

„Eerika“

Vennad TÖNISSON & Co
Tartus, Suurturg nr. 2. Tel. 779.

VILJAPUU-KARBOLINEUM

„AKS“

kevadiseks pritsimiseks. „AKS“
viljapuukarbolineum sisaldab peale
meie põlevkiviõlide veel kivisõe-
tõrva õlisid ja on koostatud teadus-
like uurimuste põhjal sääraselt, et
ta hävitab kõiki viljapuu kahjureid
ning nende mune.

Viljapuukarbolineum „AKS“ on
Tartu Ülikooli entomoloogia katse-
jaama poolt tegelikult proovitud ja
hääks kiidetud.

Keemiatööstus „AKS“
Tartu, Aleksandri 46.

OOTAMATULT VÕIB VARISEDA TERVEIM JA TUGEVAIMGI MEES!

*Haigus ja õnnetus võib Sindki
tabada kesk kõige paremat iga—
siis, kui tunned lihastes paisu-
vat jõudu ja tulevikukavatsused
täidavad meeli.*

EKS-MAJA elukindlustuse poliis kannab hoolt
Sinu naise ja laste tuleviku eest.

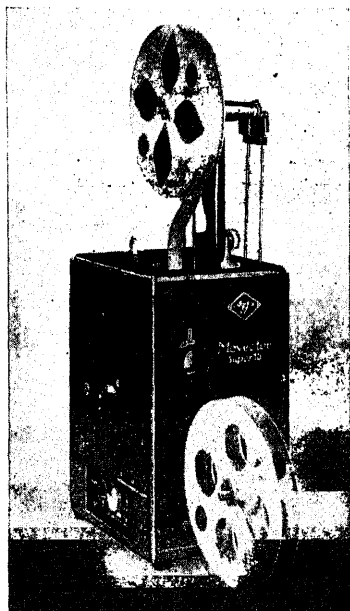
Püüaühingute Kesklüht
«Võieksport»
Tallinn, S.-Karja 23

Moodsaim ja täiuslikem kitsasfilmi projektor on I G. Farben-industrie Aktiengesellschaft — **AGFA**, Berlin, poolt konstrueeritud, hästi läbimõeldud ja eriti õppefilmide demonstratsioonile kohandatud

AGFA MOVECTOR SUPER 16

Aparaat on E.V. Haridusministeeriumi poolt lubatud koolides tarvitusele võtta esimeses järjekorras.

See on projektor, mis tagab igal ajal ja igas olukorras täieliku töökindluse.

Aparaadi hüved on:

Kinnine ehitusviis, — selletõttu eriti hädaohutu ja kaitstud. Kerge käsitamise, — äraõpitud mõne minuti jooksul. Töötab iga pinges juures 100 — 250 voldini. Vahelduvoolu juures töötab transformaatoriga, — sellest on tingitud väike voolutarvitus. Ei tekita soojust. Mürata käik, — mis eriti tähtis loengutel õppefilmide demonstreerimisel. Tagasi-jooks, — võimaldab juba demonstreeeritud filmi osade hõlpsat kordamist. „Seis“ seadeldis, — võimaldab seisva filmi juures näidata tähtsaimaid üksikasju, jne. jne.

ESINDUS ja LADU: AGENTUUR „ESTANIL“

KURSELL & RAUDSEP

Tallinn, Vene 14. Telefon 471-23.